

СТРАТЕГИЈА ЗА ЛОКАЛЕН ЕКОНОМСКИ РАЗВОЈ НА ОПШТИНА ВЕЛЕС 2021-2025

За Општината

Градоначалник: Аце Коцевски

Раководител на Сектор за Урбанизам, комунални работи и заштита на животна средина, ЛЕР и Евроинтеграции

Петре Цилаков

Проектен тим:

Раководител: Проф. д-р Науме Мариноски

Член: Проф. д-р Цветко Андреески

Член: М-р Зоран Јанкуловски

Содржина

1. Вовед.....	6
2. Методологија за изработка на Стратегијата за економски развој на Општина Велес	8
3. Принципи во изработката на Стратегијата	11
4. Основни карактеристики на Општина Велес	12
4.1. Територијалност и географска положба како вредност	12
4.2. Природна ресурска основа	14
5. Секторски анализи	19
5.1. Демографски развој	19
5.2. 1.6 Клучни наоди	31
6. Економски карактеристики.....	32
6.1. Вкупен бруто домашен производ.....	32
6.2. Бруто домашен производ по жител	33
6.3. Секторска анализа на бруто додадена вредност	33
6.4. Инвестиции во основни средства	34
6.5. Секторски инвестиции во основни средства	35
6.6. Активни деловни субјекти	36
6.7. Клучни наоди	37
7. Пазар на работна сила	37
7.1. Активност на населението	37
7.2. Невработеност	38
7.3. Клучни наоди.....	39
8. Анализа на социјалниот развој	39
8.1. Корисници на социјална помош	39
8.2. Динамика на учеството на социјалната и детската заштита	40
8.3. Број на деца и вработени во детски градинки	40
8.4. Ученици, односно студенти сместени во домови	40
8.5. Домаќинства и семејства	41
8.6. Здравство	43
8.7. Пензиско осигурување	44
8.8. Клучни наоди	45
9. Анализа на инфраструктурата	47
9.1. Транспортна инфраструктура	47
9.2. Енергетска инфраструктура	50
9.3. Комунална инфраструктура.....	52

9.4.	Клучни наоди	55
10.	Животна средина	56
10.1.	Активни депонии.....	56
10.2.	Собран и создаден отпад	56
10.3.	Води	57
10.4.	Почва	58
10.5.	Воздух.....	59
10.6.	Заштита на природата	63
10.7.	Клучни наоди.....	63
11.	Култура	64
11.1.	Културно наследство	64
11.2.	Клучни наоди.....	66
12.	Земјоделство и сточарство.....	66
12.1.	Земјоделски површини.....	66
12.2.	Земјоделско производство.....	67
12.3.	Сточен фонд.....	69
12.4.	Клучни наоди.....	69
13.	Туризам.....	70
13.1.	Сместувачки капацитети.....	70
13.2.	Капацитети за храна и пијалаци во угостителство	71
13.3.	Обем и динамика на капацитетите и прометот на храна и пијалаци во угостителството	72
13.4.	Туристички промет	72
13.5.	Емитивни зони на туризмот во Велес	73
13.6.	Издвоени карактеристики на туризмот во Општина Велес	74
13.7.	Клучни наоди.....	75
14.	SWOT и ПЕСТ анализи	76
14.1.	SWOT и ПЕСТ анализи на Економија, МСП и Претприемништво	76
14.2.	SWOT и ПЕСТ -Демографија, социјална и образовна сфера.....	78
14.3.	SWOT и ПЕСТ - Туризам и култура	80
14.4.	SWOT и ПЕСТ – Животна средина	82
15.	Мисија и визија	84
16.	Стратегиски цели.....	85
16.1.	Стратегиска цел 1- Забрзан развој на современа економија	85
16.2.	Стратегиска цел 2- Развој на претприемништвото преку подобрување на човечки ресурси и пазарот на трудот	90

16.3.	Стратегиска цел 3 - Економскиот развој во функција на подобрена демографска и социјална состојба.....	93
16.4.	Стратегиска цел 4 - Создавање реномирана туристичка, културна и рекреативна дестинација.....	97
16.5.	Стратегиска цел 5 - Одржливиот економски развој во функција на унапредена заштита на животната средина	102
17.	Акциски план	105
18.	Мониторинг, евалуација и ажурирање на стратегијата	142

1. ВОВЕД

Стратегијата за економски развој на Општина Велес е среднорочен плански документ, изработен согласно Правилникот за методологија за изработка на планските документи за регионален развој, донесен од страна на Министерството за локална самоуправа (Сл. Весник на РМ бр. 102 од 13. 08. 2009 год.) Во овој контекст се подразбира и локалниот економски развој, за да се овозможи максимална усогласеност на документите од национално, регионално и локално ниво. Тоа значи дека законската основа е претпоставена на онаа за развој на планските статистички региони, а е содржана во членовите 12 - 14 од Законот за рамномерен регионален развој - правен акт кој отвора ново поглавје во областа на одржливиот развој на државата, регионите и меѓуопштинските односи и локален развој со цел да се намалат диспаратите во рамките на општината Велес. Тоа подразбира, развој на ресурсите во сите сфери на економскиот и социјалниот подем, со најголем можен степен на подобрен квалитет во општината и нејзиното опкружување. Впрочем, Нацртот на Стратегијата за рамномерен развој на Р.С. Македонија упатува на основата дека овој закон, паралелно со сите подзаконски акти, стратегии и програми поврзани со оваа проблематика, треба да обезбеди одржлив развој кој во целост ќе го подобри квалитетот на живот, социјалната кохезија и зачувувањето на природното и културното наследство.

Од исклучителна важност е усогласеноста на овој стратешки документ со Планот за одржлива урбана мобилност 2019 -2030 и Стратегијата за развој „Велес паметен град“ 2019-2030 како први општински стратешки документи од овој вид во државата. Во таа насока, СМАРТ или паметните решенија за одржлив развој и квалитетни услуги, развојот на градска платформа за дигитални услуги и проектите и активностите за одржлива урбана мобилност во насока на континуирано подобрување на животната средина во општината се клучни стратешки пристапи за Општина Велес веќе препознаени од ЕУ и меѓународните и домашните институции и организации.

Стратегијата ги утврдува целите, приоритетите и мерките за развој кои се засноваат на основните цели и принципи за вклучување на сите расположливи потенцијали. Тие треба да се стават во функција за да се намалат сè поизразените економски и социјални разлики во општината. Ова се однесува на урбаните и на руралните средини. Намалувањето на разликите подразбира спречување на социјални тензии и миграции, појави кои ги надминуваат релациите село - град и водат кон емиграција од сите средини. Афирмацијата и ревитализацијата на ресурсите и препознавањето на економските можности води до создавање услови за поголемо користење на развојните потенцијали, вклучување на човечка компетитивност и стопанска конкурентност, создавање на услови за привлекување на домашни и странски инвестиции. Економскиот развој на општината подразбира подигнување на нивото на животниот стандард и создавање на услови преку развој на иновации, искористување на креативните потенцијали на младите, привлекување на нови инвестиции и отворање на нови работни места да се овозможи не само економски статус на населението, туку и меѓусебна почит и избегнување на конфликти. Основна придобивка на овој документ развојот на SMART или паметна општина, општина со одржлива урбана мобилност, со континуирано подобрување на инфраструктурата, сообраќајните решенија, отворање на нови простори за пешаци и велосипедисти, создавање на услови за отворање на нови бизниси и подигнување на економските можности. Таа треба да биде основна планска насока за краткорочна имплементација на SMART И ПОУМ стратегиите 2019-2030 и акционите планови во насока на одржлив социо-економски развој на Општина Велес. Стратегијата за развој на Општина Велес акцент дава на примената на дефинираните цели, приоритети и мерки и акциони планови во ПОУМ и SMART стратегиите и нивна интеграција во сите мерки и активности за локален економски развој на општината.

Така, се зацртува нејзината заложба за економски и социјален развој. Во тој контекст се определува визијата за развој на просторот преку квантитативни и квалитативни анализи, со што се овозможува акционо и временско спроведување на зацртаните цели.

2. МЕТОДОЛОГИЈА ЗА ИЗРАБОТКА НА СТРАТЕГИЈАТА ЗА ЕКОНОМСКИ РАЗВОЈ НА ОПШТИНА ВЕЛЕС

Изборот на методолошките приоди поаѓа од процесот кој е дефиниран во Законот за рамномерен регионален развој¹ како **процес** на идентификување, поттикнување, управување и искористување на развојните потенцијали на општината во функција на подигање на степенот на развој како целина и нејзините просторни целини како основа за планирање на развојот и на потребите на населението. Политиката за поттикнување на локалниот развој е дефинирана како **систем на цели, инструменти и мерки** насочени кон подобрување на животот на населението во согласност со општите заложби на државата Р.С. Македонија за намалување на регионалните и локалните диспаритети и остварување на рамномерен и одржлив развој во целина и посебно на локално ниво. Стратегијата во тој контекст се стреми кон утврдување на реални и кохерентни цели, приоритети и мерки за поттикнување на развојот. Во плански утврдениот период неопходно е да се утврдат принципите, целите и приоритетите, како и да се дефинираат мерките, инструментите и финансиските и други средства потребни за нивна реализација.

Покрај повикувањето на Стратегијата за регионален развој 2020-2029, ПОУМ 2019-2030 и Стратегијата за развој на паметен град Велес 2019-2030 изготвувањето на Стратегијата за економски развој на Општина Велес подразбира примена на следниве начела:

- програмирање;
 - партнерство;
 - усогласување;
 - кофинансирање;
 - транспарентност и
 - одржливост.
- под програмирање се подразбира изградба на повеќегодишен систем на програмирање и спроведување на политика за поттикнување на економскиот

¹„Службен Весник на Република Македонија“ бр. 63/07,187/13, 43/14, 215/15 и 64/2018 - Консолидиран текст <http://mls.gov.mk/mk>.

-
- одржлив развој, што вклучува идентификација на приоритетите и мерките на политиката, нивното финансирање, управување и контрола;
- партнерство е соработка при подготовката, имплементацијата, мониторингот и евалуацијата на планските документи за економски и социјален развој меѓу чинителите на основните претпоставки од различни области и нивоа;
 - усогласувањето се однесува на целите, приоритетите и мерките кои во планските документи треба да се усогласени со целите, приоритетите и мерките во стратешките развојни документи пропишани од страна на ЕУ, како и на национално и регионално ниво.
 - кофинансирањето е реализација на мерките на политиката за поттикнување на економскиот, социјалниот и културниот развој на општината. Реализацијата подразбира дека наоѓа основа во буџетот на Општина Велес, но во голема мера ги вклучува и веќе потврдените абсорпциони капацитети на општината да црпи средства од Буџетот на Република Северна Македонија, европските и други меѓународни и домашни фондови. Само во 2021 година 64% од буџетот за капитални проекти и инвестиции е обезбеден од домашни и меѓународни надворешни фондови додека од буџетот се обезбедени 36% за капитални проекти. Акумулираното искуство во користењето на фондовите е основа за понатамошен економски развој базиран меѓу другото и на абсорпционите капацитети на општината.
 - транспарентност е редовно, навремено и објективно информирање на јавноста за мерките за поттикнување на економскиот развој, како и овозможување слободен пристап до информации на заинтересираните страни; Како една од натранспарентните општини во државата (секогаш на врвот или помеѓу 10 најтранспарентни институции) Општина Велес треба ја интегрира транспарентноста и во суштинските принципи на локалниот економски развој кој налага комуникација со специфични целни групи.
 - одржливоста подразбира почитување на економските, социјалните и еколошките компоненти на развојот при креирање на политиката за поттикнување рамномерен регионален развој. Долгорочната одржливост е интегрирана во стратешките документи за развој на општината до 2030 година.

Методологијата за изработка на Стратегијата за економски развој на Општина Велес од 2021-2025 година ќе биде во согласност со компатибилноста на документите од национално, регионално и локално ниво. Според тоа, таа треба да се бара во Правилникот за методологија за изработка на планските документи за регионален развој, донесен од страна на Министерството за локална самоуправа (Сл. Весник на РМ бр. 102 од 13. 08. 2009 год.).

Во рамки на организирање на процесот за изработка на Стратегијата, експертскиот тим го избира раководителот на тимот и ги дели содржинските сектори кои се содржани во член 5 од овој Правилник, согласно стручните и научните компетенции на тимот.

Изработката на Стратегијата ги опфаќа следниве постапки:

- изготвување на секторски анализи за постојното ниво на развој на Општина Велес;
- идентификување на карактеристиките на развојот;
- идентификување на подрачја со специфични развојни потреби;
- определување визија во рамките на Стратегијата;
- определување на стратешки цели, приоритети и мерки;
- јасна определба во врска со носители и инструменти за имплементација на Стратегијата, и
- оформување на конечната верзија на Стратегијата со акциониот план.

Во процесот на изработка се применуваат класичните научни методи (анализа, синтеза, индукција и дедукција и релевантни специфични методи за одделните секторски анализи согласно потребите, како и методите на консултации и учество на засегнатите страни - приватниот, невладиниот и владиниот сектор кои се идентификувани заедно со одговорните структури. Во овој процес, експертскиот тим користи логистика на Центарот. Како извори на податоци се користат официјални податоци, анализи, студии и стратешки документи.

Секторските анализи треба да го отсликаат постојното ниво на развој на ВПР. Тие треба да обезбедат слика за развојот на ВПР во следниве области:

- демографски развој;
- економски карактеристики;

-
- пазар на работна сила;
 - социјален развој и
 - инфраструктура.

Како области, согласно спецификите, потребите на општината ќе бидат:

- заштита на животната средина и
- туризам.

Овие области, определени како специфични потреби имаат интер-секторски карактер, а се дел и од другите развојни области.

Изборот на конкретните методи за секторските анализи ќе го прават компетентните членови на тимот. Тие ќе ја определат и потребата од теренски анализи.

Секторските анализи, кои се базирани на расположливите индикатори од соодветните области имаат јасно утврдени тематски содржини определени како развојни индикатори. Експертскиот тим ќе го следи процесот според предвидената динамика, од идентификација на засегнатите страни и консултации со нив, преку усогласување на документот на локално и национално ниво, до испорака и усвојување од страна на надлежните органи на општината Велес.

3. ПРИНЦИПИ ВО ИЗРАБОТКАТА НА СТРАТЕГИЈАТА

Изработката на Стратегијата се темели на принципите на стратегиското планирање кое подразбира:

- Воспоставување на систем на предвидување на идните развојни претпоставки на општината, преку валоризациски модел на предвидувања на идните движења, а во насока на подобрување на квалитетот на живот;
- Јасна определба на улогата и значењето што го имаат учесниците во реализација на стратегиските претпоставки, преку диференцијација на носителите и корисниците на конкретните мерки и активности;
- Менаџментска посветеност на учесниците во процесот, преку определување на индивидуални надлежности во согласност со способностите и позиционирањето, преку доминантно партнерство во

креирањето и имплементацијата на зацртаните цели, што подразбира посветеност на лидерите и менаџментот на сите партнери - учесници во процесот;

- Мониторингот е мерење на напредокот и реализацијата на стратешките заложби во поглед на предвидената динамика. Ова е значајно да се има предвид при добивањето на повратна информација на одговорните за реализацијата, како и во поглед на реализација на зацртаните цели во Стратегијата. Тоа овозможува прилагодување кон условите и евентуални подобрувања и измени на Стратегијата и Акциониот план кои е потребно да се направат.

4. ОСНОВНИ КАРАКТЕРИСТИКИ НА ОПШТИНА ВЕЛЕС

Основните карактеристики на Општина Велес ги опфаќаат следниве компоненти:

- Територијалност и географска положба како вредност;
- природна ресурсна основа и
- културен профил.

4.1. Територијалност и географска положба како вредност

Општина Велес во административно-територијална смисла е просторна целина со опфат од 427,55км². Во неа, градот Велес е административен центар и единствена урбана населба од вкупно 30 населени места. Во табелата број 1 се дадени овие основни параметри.

Таб.бр. 1 Административно-територијална организација

	Општина	Површина км ²	Население 2019г.	жит/км ²	Населени места
1	Велес	427.55	54094	126,52	30

Таа се протега во централниот дел на Р.С. Македонија и опфаќа дел од средното сливно подрачје на реката Вардар, и има значајно место во рамките на Вардарскиот плански регион. Од физичко-географска гледна точка, најголем дел ѝ припаѓа на Велешката Котлина и планинските површини кои релјефно ја дефинираат. Котлината е оградена со релативно ниски ридови. На исток, кон Овче Поле се наоѓаат Св. Илија (565м), Кршла (420м) и Барјаче (448м). На север, со масивот на планината Јакупица (2540 м) и нејзиниот огранок Голешница, односно со нивните ридести делови, преку Таорската Клисура таа морфолошки е поврзана со Скопската Котлина. На запад се ридовите Грот (675м) и Баир (461м). Преку Велешката Клисура, Котлината на југ е поврзана со Тиквеш.

Ваквата географска положба и овозможува изразита контактност, транзитност и поливалентност. Тоа значи дека станува збор за погодност за локален економски развој од следниве причини:

- контактност, што претставува погодно користење на ресурсите заедно со со опкружувањето во регионот и надвор од него. Имено, општината врз основа на изразитата контактибилност може успешно да ги искористи вредностите не само во свои рамки, туку и во рамките на меѓуопштинска и меѓурегионална соработка;

- транзитност, што подразбира дека природните предиспозиции биле основа за промет на луѓе и стоки. На тој начин е олеснет пристапот кон домашните и странските пазари. Концентрацијата на главните комуникациски врски што водат низ Централен Балкан, условиле вековна традиција во комуникациска смисла.

- поливалентност, што овозможува ресурсите кои ги поседува да ги надополни со оние кои се надвор од нејзиниот просторен опфат. Лесната пристапност на различните ресурси ѝ овозможува ставање во функција преку надополнување.

Врз основа на овие показатели, треба да се констатира дека Општина Велес има едно од најзначајните локациски услови на главната артерија на патишта, не само во национални и балкански рамки, туку и на источниот правец на протегање на патиштата во Европа. Таа се наоѓа на транспортниот коридор 10, односно Е-75, со централна позиција. Така, Општина Велес има природна предиспозиција за поврзување преку

автопат Е – 75 како јадро, кон кое сообраќајно гравитираат најголемите урбани центри во државата и во соседните држави. Таа е едена од најзначајните комуникациски крстосници. Тоа има забележителна основа за локален економски и социјален развој.

4.2. Природна ресурсна основа

Општина Велес треба да ја бара својата развојна основа и во природните вредности. Во овој контекст, придобивките се во геолошката, релјефната и педолошката структура, во климатските карактеристики, погодностите во областа на водените ресурси и во основните карактеристики на биодиверзитетот.

3.2.1 Геолошка, релјефна и педолошка структура

Геолошката структура покажува дека во општината нема услови за користење на метални сировини. Појавата на варовници, кварц, талк и глина се основа за традиционална експлоатација и производство на порцелан, глинени производи и грнчарство.

Релјефната структура се карактеризира со изразита композитност на долината на реката Вардар. Имено, во општината се сменуваат клисурестите форми и котлинската распространетост. Ваквата композитност е плод на тектонските предиспозиции, на флувијалната ерозија и акумулација. Врз оваа основа се темели структурата на планински, ридести, падински и рамничарски форми.

Педолошката развојна основа произлегува од геолошкиот состав, геоморфолошките процеси и хидролошките влијанија. Имено, како најповолна почва во општината треба да се идентификува алувиумот кој е плод на флувијалната акумулација. Овие почви се лоцирани во тесните крајбрежја на Вардар. Тие се основа за градинарско производство. Појавата на смолницата е основа за засадување на житни култури, афион, памук, сончоглед и шеќерна репка. Во општината е застапена и црвеницата која е основа за одгледување на тутун и винова лоза. На оваа основа се темели традиционалната застапеност на земјоделски култури.

3.2.2 Климата како основа за развој

Климатските елементи ја оцртуваат климата во општината Велес. Таа е определена со температурата на воздухот, врнежите, траењето на сончевиот сјај, облачноста, влажноста на воздухот и ветровите.

Температурата на воздухот во општина Велес е дадена во следната табела.

Таб бр. 2 Просечни годишни и месечни температури на воздухот во општина Велес

Мер. пункт	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Год
Велес	1.8	4.2	7.8	12.9	18.1	22.1	24.9	24.1	19.9	13.9	8.4	3.7	13.4

Извор: „Климата во Македонија”, Ангел Лазаревски, Култура, Скопје, 1993 година.

Од табеларниот приказ се гледа дека просечните температури на воздухот се со позитивна вредност. Тие се движат од 1.8°C во јануари до 24,9°C во јули. Отсуството на температури под нулата во средногодишните вредности укажува на термичката умереност на овој простор, што има позитивно влијание на стопанските активности и особено на земјоделието и туризмот.

Висината на врнежите различно се одразува во стопанските дејности во општината. За туризмот е позитивно нивното отсуство, но не и за земјоделието. Овие параметри се дадени во следнава табела. Висината на врнежите е дадена во следнава табела:

Табела бр. 3: Просечна месечна и годишна сума на врнежи во мм.

Пункт	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Год
Велес	33.8	35.1	39.4	38.0	53.4	42.8	34.1	25.4	29.9	44.2	52.4	40.6	469.4

Извор: Ангел Лазаревски: „Климата во Македонија”, Култура, Скопје, 1993 година.

Според овие податоци, Велес има најниско ниво на врнежи. Меѓутоа, поволен е распоредот на врнежи особено во мај и јуни, односно во октомври и ноември, кога достигнува највисоко ниво.

Осонченоста и облачноста се параметри кои се во директна врска со условите во оваа животна средина, стопанските активности и квалитетот на живот. Овие

параметри се дадени во следниот табеларен преглед. Средногодишното и средномесечното траење на сончевиот сјај се дадени во табела бр. 4.

Табела бр. 4: Траење на сончевиот сјај во часови

Мер. пункт	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Год
Велес*	92	108	146	178	205	248	292	285	230	170	108	86	2.148

* Пресметано преку облачноста

Извор: Ангел Лазаревски: „Климата во Македонија”, Култура, Скопје, 1993 година.

Осонченоста е релативно висока. Таа изнесува преку 2000 сончеви часови годишно. Тоа може да биде вредност од посебен интерес во инсталирањето на фотоволтаични системи, во согласност со препораките во услови на климатски промени.

Влажноста на воздухот и ветровите се исто така фактор на поволности во животната средина. Велес во овој поглед има оптимални вредности. Така, средногодишната релативна влажност изнесува 69%. Во летните месеци е 55%, а во зимските 82%. Проветреноста е исто така забележителна. Тоа е плод на струењата на воздушните маси по долината на реката Вардар, како во летниот, така и во зимскиот период. Вардарецот кој дува во зимскиот дел од годината претставува фактор на прочистување на воздухот во општина Велес. Во стопанска смисла, присуството на ветрови треба да биде можност за инсталирање на ветерници и добивање електрична енергија од овој вид, што е во согласност со одржливиот развој.

3.2.3 Водените ресурси како развојна основа

Водените ресурси како развојна основа претставуваат посебна вредност. Територијалната разместеност во сливното подрачје на реката Вардар претставува изразит воден потенцијал. Ова сливно подрачје ги опфаќа реките Бабуна, Тополка и Отовица. Исто така, езерото Младост припаѓа на ова сливно подрачје. Основа за развој треба да се можностите за водоснабдување, наводнување и развој на туризмот. Системите за водоснабдување користат води од главните водотеци, односно од реките Вардар, Бабуна и Тополка, од езерото „Младост“, како и води од подземни изворишта и чешми. Со завршувањето на браната „Лисиче“ се надмина проблемот за водоснабдување на општината. Просторот околу езерото Младост со урбанистичко планирање е определен како населба за домување, туристички содржини и спорт и

рекреација. За туристички активности е погодна и долината на реката Бабуна во локалитетот Пешти.

Подобрувањето на користење на водните ресурси подразбира и надминување на проблемите со загадувањето. Ова произлегува од високото ниво на загаденост, особено на реката Вардар.

3.2.4 Основни карактеристики на биодиверзитетот

Просторот на општината и нејзиното опкружување е карактеристичен по разновидноста на застапената флора и фауна. Во вегетациска смисла, преовладува буквата и дабовата шума. Четинарите се застапени во помал обем. Нивната вредност има повеќедимензионално значење. Тие се дел од шумскиот екосистем и имаат рекреативно и декоративно значење. Во стопанска смисла, тие се основна суровина во дрвно-преработувачката индустрија. Таа е основа за снабдување со огревно дрво, кое за жал претставува фактор на нарушување на односите во животната средина. Појавата на ниски грмушести растенија е присутна во пониските делови. Исто така, присутна е појава на ниски шуми како габерот, јасенот и леската. На бреговите на реките се јавува врбата и тополата, како и платанот.

Во општината е евидентно присуство на ливади и пасишта. Тие претставуваат значаен фактор за развој на сточарството. Интересна е и застапеноста на полупустинска вегетација, која има егзотично и едукативно, но не и стопанско значење. Мочуришна вегетација во која доминира трската се јавува покрај водените површини, особено на брегот на реката Вардар и езерото Младост.

Карактеристика на општината е разновидноста на фауната. Биодиверзитетот на фауната го сочинуваат како рбетниците, така и безрбетниците. Примери за застапеност на безрбетници се: полжавите, инсектите, пеперутките, пчелите и осите. Рбетниците се застапени како риби, водоземци, влекачи, цицачи и птици.

Релјефната структура и другите елементи од животната средина на овој простор се причина за појава на средноевропска, медитеранска и источно-степска фауна. Тоа зборува за хетерогена зоогена застапеност.

Во општината се јавуваат примероци на ситен и крупен дивеч. Тие се основа за ловни активности. Дивата свиња и зајакот се ловни примероци кои се присутни во рамничарските делови, додека во високите делови, надвор од општинскиот атар, живеат останати претставници како срната, дивата коза, еленот. Птиците се застапени во широк дијапазон. Тоа се: дроплите, фазанот, еребиците и потполошката, гулабите, грабливи птици, утки – бувови и појни птици.

Водената фауна е претставена како речна и езерска. Претставници се рибите: вардарски и бел клен, црвеноперка, вардарска плиска, линиш, бела мрена, кркушка, вардарска штипалка, крап и сомови. Тие се основна претпоставка за риболовни активности.

3.3 Населувањето и културниот профил на општината

Комуникативната релјефна предиспозиција, односно отвореноста кон другите средини преку долината на реката Вардар, како и другите карактеристики кои произлегуваат од географската положба на општината Велес се основна причина за циркулација на стоки и луѓе преку нејзината територија. Во историски контекст, низ овој простор се преземале различни походи - од воени до стопански. На тој начин, доаѓа до негово населување и создавање на цивилизациски и културни слоеви. Претпоставка е дека населени места се јавуваат уште во палеолитот и неолитот. Денес, во рамките на Општина Велес потојат следниве населени места: Велес, Башино Село, Белештевица, Бузалково, Ветерско, Горно Караслари, Горно Оризари, Долно Караслари, Долно Оризари, Иванковци, Карабуниште, Клуковец, Крушје, Кумарино, Лугунци, Мамутчево, Новачани, Ново Село, Отовица, Ораовец, Раштани, `Рлевци, Рудник, Сливник, С`лп, Сујаклари, Сопот, Црквино, Чолошево и Џидимирци.

5. СЕКТОРСКИ АНАЛИЗИ

5.1. Демографски развој

Стратегијата ги опфаќа демографските движења како посебна развојна категорија. Економскиот развој истовремено зависи од карактеристиките на населението, како основен ресурсен потенцијал. Оваа анализа подразбира и усогласување со останатите стратешки документи на национално и регионално ниво, кои во преден план го имаат населението како развоен фактор и елемент. Затоа, при креирањето на развојните проекции за наредниот петгодишен период треба да се имаат во вид специфичните демографски карактеристики. Според пописот од 2002 година, во Општина Велес има вкупно 16.959 домаќинства, вкупниот број на станови е 20.717, а просечната големина на семејство изнесува 3,25 члена и бележи тренд на опаѓање. Статистичките податоци кажуваат дека во Велес во 2002 година живееле вкупно 44.820 жители на возраст од 15 и повеќе години, од кои економски активни се 24.248, а неактивни 20.572 граѓани.

Анализата на демографскиот развој треба да ги опфати следниве параметри:

- обем и динамика;
- густина и концентрација;
- просторна разместеност;
- структурни белези и
- миграциски движења на населението.

4.1.1 Обем на население

Обемот на населението во општината Велес е анализиран во периодот 2016-2020 година. Тоа се последните пет години за кои се достапни податоци во периодот на изработка на овој документ. Паралелно се дава обемот на жители во Вардарскиот плански регион. Тоа овозможува да се определи процентуалното учество во овие рамки. Податоците се дадени во таб. бр. 5.

Таб. бр. 5. Број на жители и учество на Велес во ВПР и РСМ, 2016-2020 г.

		2016	2017	2018	2019	2020
Република С. Македонија		2073702	2075301	2077132	2076255	2068808
ВПР Вкупно		152571	152249	152022	151492	150319
Вардарски плански регион	Велес	54384	54266	54201	53988	53567
	Велес % РСМ	2,62%	2,61%	2,61%	2,60%	2,59%
	(Велес % ВПР)	35,65%	35,57%	35,53%	35,39%	35,11%
	Градско	3552	3553	3551	3534	3493
	Градско % РСМ	0,17%	0,17%	0,17%	0,17%	0,17%
	(Градско % ВПР)	2,33%	2,33%	2,33%	2,32%	2,29%
	Демир Капија	4039	4026	3982	3933	3888
	Демир Капија % РСМ	0,19%	0,19%	0,19%	0,19%	0,19%
	(Демир Капија % ВПР)	2,65%	2,64%	2,61%	2,58%	2,55%
	Кавадарци	38875	38838	38755	38665	38384
	Кавадарци % РСМ	1,87%	1,87%	1,87%	1,86%	1,85%
	(Кавадарци % ВПР)	25,48%	25,46%	25,40%	25,34%	25,16%
	Лозово	2572	2559	2524	2503	2477
	Лозово % РСМ	0,12%	0,12%	0,12%	0,12%	0,12%
	(Лозово % ВПР)	1,69%	1,68%	1,65%	1,64%	1,62%
	Неготино	19327	19257	19244	19208	19071
	Неготино % РСМ	0,93%	0,93%	0,93%	0,93%	0,92%
	(Неготино % ВПР)	12,67%	12,62%	12,61%	12,59%	12,50%
	Росоман	4064	4054	4063	4038	3988
	Росоман % РСМ	0,20%	0,20%	0,20%	0,19%	0,19%
(Росоман % ВПР)	2,66%	2,66%	2,66%	2,65%	2,61%	
Свети Николе	17683	17583	17519	17396	17204	
Свети Николе % РСМ	0,85%	0,85%	0,84%	0,84%	0,83%	
(Свети Николе % ВПР)	11,59%	11,52%	11,48%	11,40%	11,28%	
Чашка	8075	8113	8183	8227	8247	
Чашка % РСМ	0,39%	0,39%	0,39%	0,40%	0,40%	
(Чашка % ВПР)	5,29%	5,32%	5,36%	5,39%	5,41%	

Извор: Државен завод за статистика

Во 2016 година Општина Велес броела 54.384 жители, а во 2020 г изнесува 53.567. Тоа значи дека бројот на жители континуирано се намалува. Намалувањето е 1,5% во анализираниот период. Учеството на бројот на жители на Општина Велес во ВПР и РСМ е најголемо во однос на другите општини. Но, и според овој параметар учеството се намалува.

4.1.2 Динамика на население

Динамиката на движење на населението е следена во последните пет години, со оглед на тоа дека станува збор за развоен демографски континуитет кој е продолжение на претходната стратегија. Така се овозможува да дојдеме до динамика врз која ќе се

креира визијата и ќе се утврдат идните насоки. Динамиката треба да се однесува на вкупниот број на популација, односно на природно движење на населението. Тоа треба да биде споредливо со движењето во РСМ и ВПР. Така ќе се дојде до веродостојна динамика со споредливи карактеристики. Велес покажува намалување на бројот на жители во последните пет години, но и намалување на учеството во државата од 2,62% во 2016 на 2,59% во 2021. Исто така, се намалува и процентуалното учество на Велес во Вардарскиот плански регион. Во 2016 година тоа учество е 35,65%, а во 2020 година паѓа на 35,11%.

4.1.2.1 Динамика на вкупниот број на жители во општина Велес

Динамиката на вкупниот број на жители е анализирана во последните пет години. Споредливоста е овозможена во однос на РСМ и ВПР, со цел да се види дали движењата се идентични или слични на овие нивоа.

Таб. бр. 6. Обем и динамика на бројот на жители во Општина Велес, ВПР и во РСМ, 2016-2020

Индекс - база 2016

год	2016	инд.	2017	инд.	2018	инд.	2019	инд.	2020	инд.
РСМ	2073702	100	2075301	100,08	2077132	100,17	2076255	100,12	2068808	99,76
ВПР	152571	100	152249	99,79	152022	99,64	151492	99,29	150319	98,52
Велес	54384	100	54266	99,78	54201	99,66	53988	99,27	53567	98,50

Извор: ДЗС

Според пресметаните индекси, порастот на бројот на жители во државата е во пораст до 2018 година, после што започнува намалување, за во 2020 година да биде помал за 0,24% во однос на базната 2016. Кај Вардарскиот плански регион и во Велес, падот на бројот на жители континуирано се намалува во целиот анализиран период. Падот е скоро идентичен и во регионот и во Општина Велес. Во анализираниот период падот е 1,5%.

4.1.2.2 Природно движење на населението

Природниот прираст на населението го одразува односот меѓу новородените и починатите лица. Се работи за релации што ги илустрираат состојбите во поглед на обновувањето на населението, или на откривање на процесот на депопулација. Податоците се однесуваат на овие движења поодделно во општината и на ниво на ВПР, во корелација со параметрите на ниво на РСМ.

4.1.2.2.1. Природно движење на населението во Велес

Природното движење на населението во ВПР, во однос на РСМ, претставува анализа со кооперативни карактеристики, а споредбата е направена за да се види контекстот на популационите движења. Овие параметри се однесуваат за периодот 2016-2020 г. како последна анализирана година на 1.000 жители, при што движењата на населението се дадени во таб. бр. 7.

Таб. бр. 7 Природно движење на населението на ВПР и РСМ, 2016-2020 (на 000 жители)

		Република Северна Македонија	Вардарски
2016	Наталитет	11,1	10,7
	Морталитет	9,9	11,6
	Природен прираст	1,2	-0,9
2017	Наталитет	10,5	10,4
	Морталитет	9,8	11
	Природен прираст	0,7	-0,6
2018	Наталитет	10,3	9,7
	Морталитет	9,5	10,5
	Природен прираст	0,8	-0,8
2019	Наталитет	9,6	9
	Морталитет	9,8	11,4
	Природен прираст	-0,3	-2,5
2020	Наталитет	9,2	8,2
	Морталитет	12,4	13,8
	Природен прираст	-3,2	-5,5

Извор: ДЗС

Во макстат базата на Државниот завод за статистика податоците се дадени по региони, а не по општини. Од тие причини во табелата нема посебна колона со податоци од Општина Велес. Со оглед на тоа што Општината Велес учествува со повеќе од 35% во вкупното население на регионот, претпоставуваме дека податоците за наталитетот, морталитетот и природниот прираст се поклопуваат во добар дел со дадените податоци за Вардарскиот плански регион. Според дадените податоци, може да се заклучи дека во целиот анализиран период наталитетот во ВПР е понизок од националниот наталитет, морталитетот е повисок, а според тоа е понизок и природниот прираст.

Природниот прираст во последните две анализирани години и на национално ниво е негативен, што е алармантно за демографската состојба во државата.

4.1.3 Просторна разместеност на руралното и урбаното население

Просторната разместеност се однесува на бројот на жители по општини и процентуалното учество во вкупниот број БПР и РСМ. Разместеноста се анализира

структурно, по бројот и учеството на урбаното и руралното население. Во овој контекст, подолу е дадено движењето на населението.

4.1.3.1 Разместеност на населението според урбано-руралната структура

Разместеноста на населението според урбано-руралната структура е анализирана во последната (2019) година, според достапните податоци од страна на официјалната статистика. Тие ги откриваат демографските потенцијали на секоја локација поединечно, па оттука треба да се разгледуваат и различните потреби на населението, согласно нивното учество во општината. Податоците се дадени во таб. бр. 8.

Таб.бр. 8. Разместеност на населението според урбано-руралната структура во 2019 год.

Населено место	број на жители	учество (%)
Општина Велес	54118	100
Град Велес	44140	81,6%
Башино Село	900	1,7%
Белештевица	15	0,0%
Бузалково	1950	3,6%
Ветерско	8	0,0%
Горно Караслари	40	0,1%
Горно Оризари	2950	5,5%
Долно Караслари	540	1,0%
Долно Оризари	0	0,0%
Иванковци	900	1,7%
Карабуниште	0	0,0%
Клуковец		0,0%
Крушје	1	0,0%
Кумарино	80	0,1%
Лугунци	5	0,0%
Мамутчево	300	0,6%
Новачани	5	0,0%
Ново Село	0	0,0%
Отовица	274	0,5%
Ореовец	20	0,0%
Раштани	220	0,4%
Рлевци	16	0,0%
Рудник	15	0,0%
Сливник	720	1,3%
С`лп	10	0,0%
Сујаклари	100	0,2%
Сопот	5	0,0%
Црквино	680	1,3%
Чолошево	215	0,4%
Џидимирци	9	0,0%

4.1.3 Густина на населеност

Густината на населеноста на општина го изразува бројот на жители на км². За да можат да се извлечат релевантни заклучоци, овој показател е спореден со густината на ниво на РСМ и другите плански региони. Овие показатели и односи се дадени во таб. бр. 9.

Таб. бр. 9. Густина на население во Велес во споредба со ВПР И РСМ 2016-2020

		2016	2017	2018	2019	2020	km ²	Густина
Република С. Македонија		2073702	2075301	2077132	2076255	2068808	25713	80,46
ВПР Вкупно		97323	97158	97019	96691	95939	4118,5	23,29
Вардарски плански регион	Велес	54384	54266	54201	53988	53567	507	105,65
	Градско	3552	3553	3551	3534	3493	290	12,04
	Демир Капија	4039	4026	3982	3933	3888	311,06	12,50
	Кавадарци	38875	38838	38755	38665	38384	992,44	38,68
	Лозово	2572	2559	2524	2503	2477	165	15,01
	Неготино	19327	19257	19244	19208	19071	414	46,07
	Росоман	4064	4054	4063	4038	3988	134	29,76
	Свети Николе	17683	17583	17519	17396	17204	480	35,84
	Чашка	8075	8113	8183	8227	8247	825	10,00

Извор ДЗС

Густината на население во 2020 година на државно ниво е 80,46 жители на квадратен километар. Густината на населението во истата година во Вардарскиот плански регион е 24,17, а за Велес густината на населението е 105,65 жители на квадратен километар. Според тоа, Велес има значително поголема густина на население во однос на просекот од Вардарскиот плански регион, а е повисока и од густината на населението на национално ниво.

4.1.4 Структурни белези на населението

Структурните белези се однесуваат на половите, возрастните и образовните особености/карактеристики на населението во Општина Велес. Анализата треба да го отслика балансот на овие категории на популацијата и во таа смисла да ги утврди потребите во понатамошните развојни цели.

4.1.4.1 Полова структура

Анализата ја отсликува половата структура по општини и застапеност во ВПР на ниво на РСМ. Таа е важна за да може да се запази родовата еднаквост при планирањето на развојните потреби на населението.

4.1.4.1.1 Полова структура на ниво на Општина Велес

Половата структура го одразува соодносот на машката и женската популација, и нивното учество во вкупното население на општината. За да може да се донесе заклучок за застапеноста на тие односи, споредбата е направена со соодветната структура на ниво на ВПР и државата. Овие параметри и односи се дадени во таб.бр. 10.

Таб.бр.10. Полова структура на населението во Велес, ВПР, РСМ, 2020 г.

пол	РСМ	%	ВПР	%	Велес	%
Женски	1.035.064	49,94%	74.312	49,24%	26.833	49,90%
Машки	1.037.467	50,06%	76.594	50,76%	26.944	50,10%
Вкупно	2.072.531	100%	150.906	100%	53.777	100%

Извор: ДЗС

На државно ниво има 50,06% мажи и 49,94% жени. Во општина Велес тој однос е скоро изедначен, односно процентот на машко население е 50,1%, додека жените учествуваат со 49,9%.

4.1.4.2 Возрасна структура на населението

Возрасната структура се однесува на определените старосни категории на населението, нивната застапеност и движењето на просечната возраст на населението на општинско и регионално ниво. Преку анализата на овие податоци може да се утврди демографската слика на општината, потенцијалот на популацијата и планирањето на потребите соодветно на структурата на населението.

4.1.4.2.1 Застапеноста на возрасните категории популација, 2020

Анализата за учеството на возрасните категории на население во општина Велес дадени се споредбено со соодветната структура во РСМ и ВПР. Овие односи се презентирани во таб.бр.11.

Таб.бр.11. Процентуално учество на возрастни категории население во Општина Велес, ВПР и РСМ

	0-14	15-64	65+	Вкупно
Република С. Македонија	333373	1430046	305239	2068658
Велес	8217	36413	8937	53567
Велес % РСМ	2,46%	2,55%	2,93%	2,59%
Велес % ВПР	35,10%	35,62%	36,20%	35,64%
ВПР	23413	102218	24688	150319
ВПР % РСМ	7,02%	7,15%	8,09%	7,27%

Извор: ДЗС

Според анализираните податоци, најголемо учество на населението во Велес има од старосната структура од 15 - 64 години.

4.1.4.2 Просечна возраст на населението и нејзино движење

Анализата на просечната возраст на населението и нејзино движење овозможува да се добијат сознанија и за овие карактеристики на популацијата, и во тој контекст дадени се споредбени податоци за Општина Велес во однос на ВПР и РСМ. Движењето на просечната возраст на населението за последните три години е дадено во таб. бр. 12.

Таб.бр.12. Движење на просечната возраст на населението, 2018-2020

Година	РСМ			ВПР			Велес		
	2018	2019	2020	2018	2019	2020	2018	2019	2020
Просечна возраст на населението	38.73	39.02	39,24	40,01	40,29	40,53	40,25	40,55	40,79

Извор: ДЗС

Како што изминуваат годините, така просечната старост на населението се зголемува на сите нивоа: национално, регионално и општинско. Велес има поголема просечна возраст на населението и во однос на националното ниво и во однос на регионалното ниво.

4.1.4.3 Образовни структурни белези на населението

Образовната структура на населението е еден од најзначајните разводни фактори на општината Велес. Со цел да се согледаат состојбите во оваа сфера, анализата ги опфаќа обемот и структурата во основното и средното образование, завршените ученици и дипломираните студенти.

4.1.4.3.1 Обем и структура на учениците во основните училишта

Обемот и структурата и учество на учениците во основните училишта се дадени по пол. Овие податоци се дадени во таб. бр. 13.

Таб.бр.13. Ученици во основни училишта по пол во учебната 2020/2021

	Вкупно	Ученички	Ученици
Република Северна Македонија	187555	90669	96886
Велес	4502	2138	2364
Велес % РСМ	2,40%	2,36%	2,44%
Велес % ВПР	34,77%	34,53%	34,99%
ВПР	12949	6192	6757
ВПР % од РСМ	6,90%	6,83%	6,97%

Извор: ДЗС и сопствени пресметки

Учеството на ученици од Велес во основно училиште е 2,4% од учениците во основните училишта на национално ниво. Во регионот, Велес учествува со 6,9% од вкупниот број на ученици во основно образование. Тоа е во согласност со вредностите за учеството во населението со старост 0-14 години.

4.1.4.3.2 Обем и структура на учениците во средните училишта

Обемот и структурата и учеството на учениците во средните училишта ја опфаќа половина застапеност. Овие податоци се дадени во таб. бр. 14.

Таб. бр. 14. Ученици во средните училишта, по пол во учебната 2020/2021

	Вкупно	Ученички	Ученици
Република Северна Македонија	71811	35200	36611
Велес	2169	1045	1124
Велес % РСМ	3,02%	2,97%	3,07%
Велес % ВПР	47,63%	48,07%	47,23%
ВПР	4554	2174	2380
ВПР % од РСМ	6,34%	6,18%	6,50%

Извор: ДЗС и сопствени пресметки

Учеството на средношколците од Велес во вкупниот број ученици од средно училиште на национално ниво во истата анализирана година 2020/2021 е 3,02% и е значително поголем од учеството на учениците во основното образование (2,4%). Учеството на регионот во бројот на

средношколци на национално ниво е 6,34%, што е помалку во однос на учеството на учениците од основното образование.

4.1.4.3.3 Учество на бројот на ученици што го завршиле средното образование

Бројот и учеството на учениците што го завршиле средното образование се однесува на општина Велес и ВПР во РСМ. Овие параметри се дадени во таб. бр. 15.

Таб.бр.15. Број и учество на ученици што го завршиле средното образование во 2018 г.

Ученици кои завршиле средно училиште	2017/2018	2018/2019	2019/2020
Република Северна Македонија	20120	20131	16251
Велес	711	725	487
Велес % РСМ	3,53%	3,60%	3,00%
Велес % ВПР	49,62%	50,42%	47,51%
ВПР	1433	1438	1025
ВПР % РСМ	7,12%	7,14%	6,31%

Извор: ДЗС

Според бројот на ученици кои завршиле средно образование, во 2019/2020 година во Велес евидентен е драстичен пад на само 487 ученици. Оваа генерација на средношколци беше преодна од 8-годишно основно образование во 9-годишно и затоа е тој пад. Во базата на податоци нема податоци за завршени ученици во оваа учебна година за да се види дали тој пад е само за таа генерација или станува збор за значителна структурна промена во бројот на завршени средношколци. Евидентно е намалувањето на учеството на учениците од Велес во бројот на средношколци на национално ниво и на регионално ниво.

4.1.4.3.4 Структура на средните училишта

Оваа структура се однесува на редовните средни училишта, учениците и наставниците согласно изнесените показатели, и дадена е можност за компаративно согледување на параметрите во општина Велес во однос на ВПР. Истите се дадени во таб. бр. 16.

Таб.бр.16. Редовни средни училишта, паралелки, ученици и наставници

	2018/2019				2019/2020				2020/2021			
	Училишта	Пара-лелки	Ученици-вкупно	Наставници-вкупно	Училишта	Пара-лелки	Ученици-вкупно	Наставници-вкупно	Училишта	Пара-лелки	Ученици-вкупно	Наставници-вкупно
Велес	5	97	2131	200	5	95	2062	201	5	101	2169	187
ВНР	11	239	4483	469	11	236	4340	472	11	245	4554	444

Извор: ДЗС

Бројот на средни училишта во Велес е 5 и тоа е скоро половина од сите средни училишта во Вардарскиот плански регион. Од Општините кои се дел од Вардарскиот плански регион, средни училишта има во Велес (5), Кавадарци (4), Неготино (1) и Свети Николе (1). Бројот на паралелки се менува во текот на годините од 97 на 101, а бројот на ученици варира, односно во овие три години нема дефиниран тренд. Бројот на наставници во анализираниот период е намален за 13.

4.1.4.3.4 Обем и структура на дипломирани студенти според степенот на студии и пол

Лицата со завршено високо образование се еден од најзначајните фактори за развојот од аспект на изграден човечки потенцијал. Овие состојби се презентирани во таб. бр. 17.

Таб.бр.17. Дипломирани студенти според полот во 2016-2019

Академски универзитетски студии	2016			2017			2018			2019		
	Вкупно	Мажи	Жени	Вкупно	Мажи	Жени	Вкупно	Мажи	Жени	Вкупно	Мажи	Жени
Република С. Македонија	7206	3092	4114	7338	3126	4212	6495	2677	3818	6539	2807	3732
Велес	193	73	120	179	68	111	145	66	79	148	63	85
Велес % РСМ	2,68%	2,36%	2,92%	2,44%	2,18%	2,64%	2,23%	2,47%	2,07%	2,26%	2,24%	2,28%
Велес % ВНР	35,81%	31,60%	38,96%	37,68%	36,76%	38,28%	31,94%	34,92%	29,81%	34,02%	32,64%	35,12%
ВНР	539	231	308	475	185	290	454	189	265	435	193	242
ВНР % РСМ	7,48%	7,47%	7,49%	6,47%	5,92%	6,89%	6,99%	7,06%	6,94%	6,65%	6,88%	6,48%

Извор: ДЗС

Во Велес, најголем број на дипломирани студенти има во 2016 година. Во таа година учеството на Општина Велес во вкупниот број дипломирани студенти е 2,68%. Во рамки на регионот, учеството на Општина Велес е од 6,65% во 2019 до 7,48% во 2016 година.

4.1.4.4 Структура на населението според националната припадност

Националната структура ги покажува вредностите на соживотот во општината Велес. Тоа се одразува како на социјалниот, така на економскиот развој. Овие показатели се дадени во следната табела.

Таб. број 18. Структура на населението според националната припадност во Велес според пописот од 2002 г

Национална припадност	број	процентуално учество%
Македонци	46 767	84,86
Бошњаци	2 402	4,37
Албанци	2 299	4,17
Турци	1 724	3,13
Роми	800	1,45
Срби	540	0,98
Власи	343	0,62
Други	229	0,42

Извор: ДСЗ

Од податоците во табелата се гледа дека преовладува македонското население. Следат Бошњациите, Албанците и Турците, а останатите заедници се застапени во помал процент.

4.1.5 Миграциски движења

Миграциските движења се еден од најважните/најзначајни фактори во демографските движења, со негативна конотација, затоа што станува збор за отселување/заминување на претежно работоспособно население кое е еден од развојните столбови на општеството. Состојбата со миграцијата е дадена за последната година за која се достапни податоците, а се однесува на обемот на отселени граѓани на ниво на општина Велес и миграционото салдо.

4.1.5.1 Отселени граѓани

Анализата на емиграциските карактеристики на населението опфаќа отселеност во 2019 година. Таа се однесува на апсолутниот обем во општината Велес кој се споредува со годишниот обем во РСМ.

Таб. бр. 19. Обем на отселени граѓани во општина Велес во 2019

	2017	2018	2019	2020
Република С. Македонија	6704	6132	6143	5369
Велес	200	168	181	166
Велес % РСМ	2,98%	2,74%	2,95%	3,09%
Велес % ВПР	30,12%	27,27%	27,72%	28,72%
ВПР	664	616	653	578
ВПР % РСМ	9,90%	10,05%	10,63%	10,77%

Извор: ДЗС

Најголем број на отселени лица од Општина Велес е забележан во 2017 година. Процентуално најголемо учество во вкупниот број на отселени лица има во 2020 година (3,09%). Учеството на отселени лица на регионално ниво во 2020 година е 10,77%, и очигледен е трендот на зголемување на тој процент со текот на годините.

4.1.5.2 Миграциско салдо во Општина Велес

Миграциски карактеристики во општина Велес според миграциското салдо. На овој начин се определуваат најголемите имиграциски и емиграциски тенденции, а податоците се однесуваат како на внатрешен, така на меѓународен план. Тие се споредливи на регионално и на државно ниво. Овие показатели се дадени во таб. бр. 21.

Таб. бр. 20. Обем на вкупно доселени, отселени, имиграциско салдо по општини, 2020 г.

	Доселени	Отселени	Миг.салдо	Досел. од РСМ	Отсел. во РСМ	Миг. салдо	Досел. од странство	Отсел.во странство.	Миг. салдо
РСМ	7368	8100	-732	7163	7163	0	205	937	-732
ВНР	501	840	-339	490	706	-216	11	134	-123
Велес	133	215	-82	131	190	-59	2	25	-23

Извор:ДЗС

Кај Општина Велес миграциското салдо е негативно и на ниво на држава и на ниво на надворешна миграција. Само во 2020 година од Велес се иселиле 59 лица во рамки на државата, а дополнителни 23 лица мигрирале во странство. Вкупниот негативен биланс во 2020 година е 82 лица.

5.2. 1.6 Клучни наоди

Општи карактеристики	Потреби и насоки
Најголем број на жители во ВНР живее во Општината Велес.	Овој потенцијал треба да се стави во функција на економскиот и социјалниот развој.
Бројот на жители постојано се намалува. Ова намалување е поголемо и во однос на ВНР и во однос на РСМ. Тенденција е пораст на морталитетот а намалување на наталитетот и природниот прираст кој е на најниско ниво.	Стимулативни демографски мерки на поттикнување на раѓање и стимулирање на здравството и социјалното згрижување во насока на подобрување на здравјето и квалитетот на живот.

Најголема густина на населеност во однос на другите општини во ВПР и РСМ и регионот во целина.	Со урбанистичко планирање да се овозможи оптимално користење на капацитетот на просторот и да се дисперзира концентрацијата на населението низ полицентрична развојна доктрина.
Половата структура покажува балансиран однос во општината, што е во согласност со структурата во ВПР и РСМ.	Ваквата застапеност на машката и женската популација упатува на можности за рамноправно користење на ресурсите и почитување на половата рамноправност.
Во општината преовладува работо-способна популација на возраст од 15 до 64 години.	Работоспособната популација е потенцијал за зголемување на стапката на вработените лица.
Загрижувачки е падот на завршени средношколци и дипломирани студенти. Бројот на дипломирани жени е поголем од машкиот род.	Преземање мерки за поддршка на средношколското образование. Образовната жена е основа за унапредување на родовата рамноправност и еманципација.
Миграциското салдо е негативно.	Преземање стимулативни мерки по сектори за задржување на населението и спречување на иселување. Потребни се конкретни мерки за зголемување на инвестициските активности, подигнување на социјалните услови на повисоко ниво, решавање на станбените прашања со урбанизација на руралните средини и доделување на плацови по поволни услови.

6. ЕКОНОМСКИ КАРАКТЕРИСТИКИ

Економските карактеристики Општината Велес се дефинирани како фундаментални развојни параметри, при што анализата го опфаќа следниве категории: домашен бруто производ, домашен бруто производ по жител, бруто додадена вредност по дејности, инвестиции во основни средства, инвестиции според секторите на дејност и активни деловни субјекти.

6.1. Вкупен бруто домашен производ

Преку БДП се определува нивото на развој, и притоа анализата ги опфаќа апсолутните износи и учеството на Општина Велес во вкупниот БДП во рамките на РСМ и ВПР. Врз основа на учеството на Велес во бројот на деловни субјекти и врз основа на утврдените секторски анализи за учеството на Општина Велес во Вардарскиот плански регион во структурна смисла на население и економски показатели од 35.11%, во

Вардарскиот плански регион направена е симулација со која се добиени претпоставени вредности на бруто домашниот производ за Општина Велес.

Овие показатели се дадени во таб. бр. 21.

Таб. Бр. 21. Бруто домашен производ (во милиони денари) и учество во РСМ

	2018	%	2019	%
РСМ	660878	100	689425	104,32
ВНР	50660	100	54913	108,40
Велес	17787	100	19280	108,40

Извор: ДЗС

Во табела 21 бруто домашниот производ на Вардарскиот плански регион е 54913 милиони денари. Тоа е 7,97% од националниот БДП. Порастот на БДП во ВНР е повисок во однос на порастот на БДП на национално ниво. Пропорционално, истото тоа се однесува и на учеството на Велес во однос на националното ниво на пораст на БДП.

6.2. Бруто домашен производ по жител

Анализата го опфаќа обемот и динамиката на развој, и притоа односните податоци дадени се во таб. бр. 22.

Таб. бр. 22. Бруто домашен производ по жител (во денари) Индекс база 2016

	2016		2017		2018		2019	
	број	индекс	број	индекс	број	индекс	број	индекс
РС Македонија	286995	100,00%	297954	103,82%	318309	110,91%	331982	115,68%
ВНР	302286	100,00%	308493	102,05%	332992	110,16%	361854	119,71%
Велес	106133	100,00%	108312	102,05%	116913	110,16%	127047	119,71%

Извор: ДЗС

БДП по жител во Вардарскиот плански регион е повисок од просечниот БДП на национално ниво во целиот разгледуван период. Уште повеќе, порастот на БДП по жител во ВНР е повисок отколку што е тоа случај со порастот на ВНР на национално ниво по жител.

6.3. Секторска анализа на бруто додадена вредност

Податоците за бруто додадената вредност по определени дејности се значајни за идентификување. Движењето на ваквиот показател е важно со цел да се согледа дали стопанството на Регионот доживува структурни трансформации преку зголемување на дејностите, со повисоко ниво на техничко-технолошки карактеристики, односно

градење структура која ќе води кон трансформација во согласност со четвртата техничко-технолошка револуција. Податоците за бруто додадена вредност по дејности се дадени во таб. бр. 23.

Таб. бр. 23. Бруто додадена вредност по дејности, 2017 (во милиони денари)

шифра	Дејност (и)	2019 г.			Учество на	Учество на
		РС Македонија	ВПП	Велес	Велес во РСМ	Велес во ВПП
					%	%
	Вкупно додадена вредност	598204	47647	16729	2,80%	35,11%
A	Земјоделство, шумарство, рибарство	55477	8379	114	0,21%	1,36%
Б,В,Г,Д	Рударство и вадење на камен; Преработувачка индустрија	123854	12117	212	0,17%	1,75%
	Снабдување со електрична енергија, гас, пара и климатизација					
Ѓ	Градежништво	38161	1733	58	0,15%	3,35%
Е,Ж,З	Трговија на големо и мало; Поправка на моторни возила и мотоцикли; Транспорт и складирање; Објекти за сместување и сервисни дејности со храна	139773	13622	4783	3,42%	35,11%
С	Информации и комуникации	25520	591	208	0,82%	35,19%
И	Финансиски дејности и дејности на осигурување	19221	1290	453	2,36%	35,12%
Ј	Дејности во врска со недвижен имот	68399	4565	1603	2,34%	35,12%
К,Л	Стручни, научни и технички дејности; Административни и помошни услужни дејности	25953	809	284	1,09%	35,11%
Љ,М,Н	Јавна управа и одбрана; Задолжително социјално осигурување; Образование; Дејности на здравствена и социјална заштита	82027	3880	1362	1,66%	35,10%
Њ,О	Уметност, забава и рекреација, Други услужни дејности	19819	661	232	1,17%	35,10%

Извор: ДЗС

6.4. Инвестиции во основни средства

Инвестициите во основни средства се важен индикатор за активностите во економијата. Истите ја зголемуваат капиталната опременост на деловните субјекти, претставуваат основа за економски растеж и зголемена продуктивност. Инвестициите на основните средства се дадени во таб. бр. 24.

Таб. бр. 24 Инвестиции во основни средства (во милиони денари) индекс база 2016

	2016	индекс	2017	индекс	2018	индекс	2019	индекс
РСМакедонија	145040	100,00%	139.018	95,85%	132387	91,28%	146078	100,72%
ВПР	10532	100,00%	6920	65,70%	8402	79,78%	9408	89,33%
Велес								

Извор:ДЗС

Најголем износ на инвестиции во ВПР е забележан во 2016 година. Во останатиот период има помал износ на инвестиции, иако се забележува нагорен тренд во периодот 2017-2019 година.

Во 2019 година инвестициите во ВПР се 6,44% од вкупните инвестиции на државно ниво.

6.5. Секторски инвестиции во основни средства

Анализата на инвестициите во основни средства според секторите на дејност се подтира на податоците кои се компаративно презентирани, односно дадени за Општина Велес во однос на РСМ и ВПР. Тие се дадени во таб. бр. 25.

Таб. бр. 25. Инвестиции во основни средства според секторите на дејност (во мил. денари)

шифра	Дејност (и)	2019 г.		
		РС Македонија	ВПР	Велес
	Вкупно инвестиции	146078	9408	3303
A	Земјоделство, шумарство, рибарство	4067	284	100
B,Г,Д	Рударство и вадење на камен	33175	3708	1302
	Преработувачка индустрија			
	Снабдување со електрична енергија, гас, пареа и климатизација, снабдување со вода, управување со отпад, санација на околината			
Ѓ	Градежништво	53702	3645	1280
E,Ж,З	Трговија на големо и на мало	25727	809	284
	Поправка на моторни возила и мотоцикли; Транспорт и складирање; Објекти за сместување и сервисни дејности со храна			
S	Информации и комуникации	8069	340	119
И	Финансиски дејности и дејности на	1739	5	2
	Осигурување			
J	Дејности во врска со недвижен имот	874	0	0
	Импутирани ренти			
K,Л	Стручни, научни и технички дејности	3196	200	70
	Административни и помошни			
	Услужни дејности			
Љ,М,Н	Јавна управа и одбрана	12154	41	14
	Задолжително социјално осигурување; Образование; Дејности на здравствена и социјална заштита			
	Уметност, забава и рекреација, Други услужни дејности	3376	3	1

6.6. Активни деловни субјекти

Анализата на активните деловни субјекти го опфаќа бројот на деловните субјекти ситематизирани по бројот на вработени, сферата, односно секторот на работа, нивната големина по остварениот промет, како и флукуацијата која подразбира нивно отворање и затворање. Податоците се дадени во таб. бр. 26.

Таб. бр. 26. Број на активни деловни субјекти според бројот на вработени 2016-2020 година

	Република С. Македонија	Велес	Велес % РСМ	Велес % ВПР	ВПР	ВПР % РСМ
2016	микро	49364	1337	2,71%	34,57%	7,83%
	мали	20892	472	2,26%	30,79%	7,34%
	средни	746	17	2,28%	31,48%	7,24%
	големи	517	9	1,74%	33,33%	5,22%
2017	микро	48577	1305	2,69%	34,71%	7,74%
	мали	21543	461	2,14%	29,86%	7,17%
	средни	776	20	2,58%	35,09%	7,35%
	големи	523	7	1,34%	31,82%	4,21%
2018	микро	48778	1279	2,62%	33,90%	7,74%
	мали	22138	486	2,20%	31,23%	7,03%
	средни	840	20	2,38%	35,71%	6,67%
	големи	559	8	1,43%	33,33%	4,29%
2019	микро	51800	1310	2,53%	33,08%	7,64%
	мали	22579	491	2,17%	31,68%	6,86%
	средни	936	20	2,14%	35,09%	6,09%
	големи	599	9	1,50%	32,14%	4,67%
2020	микро	47859	1218	2,54%	33,85%	7,52%
	мали	23613	493	2,09%	30,17%	6,92%
	средни	973	24	2,47%	40,68%	6,06%
	големи	616	8	1,30%	29,63%	4,38%

Извор: ДЗС

Бројот на микро компании во Велес значително се менува во текот на годините. Се забележува надолен тренд од 1337 микро компании во 2016 на 1218 во 2020 година. Бројот на мали и средни компании е зголемен во истиот период. Бројот на големи компании не е драстично променет. Процентот на учество на Општина Велес во ВПР според бројот на компании во 2020 година е 32,78%.

6.7. Клучни наоди

Општи карактеристики	Потреби и насоки
Висината на учеството на БДП во ВПР и РСМ е релативно високо, а порастот е поголем. БДП по жител е повисок во однос на РСМ.	Неопходно е натамошно поттикнување на поефикасно користење на расположливите ресурси за унапредување на економскиот развој.
Во креирањето на бруто додадената вредност по сектори и дејности, учеството на Општина Велес во РСМ е изразито ниско во: информации и комуникации, стручни, научни и технички дејности, административни и помошни услужни дејности и градежништво и финансиски дејности и дејности на осигурување.	Ваквата состојба упатува на потреба од подинамичен развој, особено во секторите кои се наведени како заостанувања.
Инвестициите во основните средства се пониски во однос на оние од пред пет години, со тренд на постепено зголемување. Но, во однос на РСМ динамиката е пониска.	Оваа динамика треба да се забрза, и во овој програмски период треба да се подбрат сос-тојбите, што посебно се однесува на градеж-ништвото, финансиски дејности и дејности на осигурување, јавна управа и одбрана, задол-жително социјално осигурување, образование, дејности на здравствена и социјална заштита, уметност, забава и рекреација.
Бројот на микро деловни субјекти, а се зголемува бројот на мали и средни компании.	Позитивниот тренд на отварање на МСП треба да продолжи и да се стимулира. Исто така, треба да се подобри деловната клима за да не се затвораат бизнисите.
Пониско ниво на продуктивност на трудот и капитална продуктивност во однос на РСМ.	Подобрување и рационално користење на економските, посебно човечките ресурси.

7. ПАЗАР НА РАБОТНА СИЛА

Работната сила, односно трудот е еден од основните фактори во производството, од кој заедно со капиталот зависи репродукцијата и развојот на секоја национална економија. Анализата на состојбите со работната сила во ВПР се однесува на активноста на населението, невработеноста, трошоците на работна сила по вработен и продуктивноста на трудот на вработените.

7.1. Активност на населението

Активноста на населението е економска и демографска категорија и притоа анализата ги опфаќа следниве категории: работоспособно население, работна сила,

неактивно население, вработени и невработени лица, стапка на активност, стапка на вработеност, стапка на невработеност и вкупно население од 0 до 14 години. Овие податоци се анализирани како обем и динамика во општина Велес.

Таб. бр. 27. Активност на населението индекс база 2018

	2018		2019		2020	
	Број	Индекс	Број	Индекс	Број	Индекс
Вкупно население на 15 години и повеќе (работоспособно население – лица)	45745	100	45667	99,83	45350	99,14
Невработени лица	3565	100	3834	107,55	5458	153,10
Стапка на невработеност	7,78	100	8,39	107,84	12,03	154,63
Вкупно население 0 - 14 год.	8456	100	8321	98,40	8217	97,17

Извор: ДЗС

Бројот на работоспособно население во текот на анализираниите години се намалува за скоро 400 лица. Во истиот период бројот на невработени лица се зголемува за 1893 лица, или процентуалниот пораст на бројот на невработени лица е за 53,10%. Соодветно на тоа, стапката на невработеност расте со иста динамика. Населението до 14 години е намалено за 2,83%, односно за 239.

7.2. Невработеност

Анализата на невработеноста ја опфаќа оваа категорија, половата структура и нејзиното движење и застапеност во урбаните и руралните средини. Овие податоци се дадени во таб. бр. 28.

Таб. бр. 28. Стапки на невработеност во % индекс база 2018

	2018		2019		2020	
	Број	индекс	број	индекс	број	индекс
Вкупно	3565	100	3834	107,55	5458	153,10
Мажи	2132	100	1946	91,28	2777	130,25
Жени	1524	100	1888	123,88	2681	175,92
Урбан дел	2608	100	2541	97,43	3610	138,42
Рурален дел	957	100	1293	135,11	1848	193,10

Извор: Агенција за вработување на РМ

Од последната табела се гледа дека стапката на невработност кај жените е поголема во однос на таа кај мажите. Степенот на невработеност во руралниот дел е значително поголем во однос на урбаниот дел, иако и кај урбаниот и кај руралниот дел има зголемување на невработеноста.

7.3. Клучни наоди

Општи карактеристики	Потреби и насоки
Ниска искористеност на работната сила во Регионот.	Отворање на процесите за подобрување на користењето на релативно младото и бројно активно население и работна сила.
Стапката на невработеност во ВПР е повисока во однос на РСМ.	Зголемување на вработеноста и намалување на стапката на невработеност, преку ревитализација на капацитетите, и отварање на нови работни места.
Загрижува стапката на невработеност на женската популација, посебно во руралните средини во Регионот.	Поддршка на секторите во кои женската работна сила има важна улога (земјоделие, туризам, услужни сектори и општествени дејности).
Релативно пониски бруто и нето плати и повисоки трошоци на работодавачите.	Поттикнување на инвестициските активности и јакнење на конкурентноста на деловните субјекти.

8. АНАЛИЗА НА СОЦИЈАЛНИОТ РАЗВОЈ

Анализата на социјалниот развој во Општина Велес се однесува на состојбата со социјалната парична помош, динамиката на учество на социјалната и детската заштита, обемот на деца и вработени во установи за згрижување и воспитание на деца, односно во детски градинки по општини, ученици - студенти сместени во домови, по пол и општини, основни податоци за домовите за ученици - студенти според училиштето што го посетуваат и вработени во домови - интернати за ученици и студенти.

8.1. Корисници на социјална помош

Анализата на корисниците на социјална помош ги опфаќа носителите на домаќинствата, односно бројот на домаќинства - корисници структурирани по полова припадност и членовите на домаќинството, заедно со носителот на паричната помош. Тие се дадени компаративно, во однос на состојбите на ниво на РСМ и ВПР. Таб. бр. 29 ги презентира овие податоци.

Таб. бр. 29. Корисници на социјална парична помош по пол, Вардарски плански регион, 2016

	Носител на домаќинството			Членови на домаќинството		
	(број на домаќинства)			(заедно со носителот)		
	Вкупно	Жени	Мажи	Вкупно	Жени	Мажи
РС Македонија	29.215	7.829	21.386	111.737	52.650	59.087
ВПР	1821	439	1382	5876	3081	2795
Велес	639	154	485	2063	1082	981

Извор: ДЗС

8.2. Динамика на учеството на социјалната и детската заштита

Анализата на учеството на социјалната и детската заштита во Општина Велес ги опфаќа социјалните категории. Овие движења се во споредбен однос со РСМ. Динамиката се однесува на последните три години за кои има достапни податоци, и истите се дадени во таб. бр. 30.

Таб. бр. 30. Динамика на учеството на социјалната и детската заштита во РСМ и ВПР во %, на 000 жители

год	РСМ			ВПР			Велес		
	2015	2016	2017	2015	2016	2017	2015	2016	2017
Деца 0 до 5 год. во градинки/центри за ран детски развој	32660	34386	35286	3004	3172	3176	1131	1203	1189

Извор: ДЗС

8.3. Број на деца и вработени во детски градинки

Обемот на деца и вработени во установи за згрижување и воспитување на деца, односно во детски градинки се анализирани според полот. Овие податоци се дадени споредбено со ВПР и РСМ во таб. бр. 31.

Таб. бр. 31. Деца и вработени во установи за згрижување и воспитување на деца – детски градинки во Општина Велес, 2017

	Деца			Вработени		
	Вкупно	Женски	Машки	Вкупно	Женски	Машки
Р.С.Македонија	35.286	17.218	18.068	4.711	4.330	381
ВПР	3176	1500	1676	416	374	42
Велес	1189	580	609	139	123	16

Извор: ДЗС

Од табеларниот преглед се гледа дека Општина Велес, во установите за згрижување и воспитување згрижува вкупно 1189 деца.

8.4. Ученици, односно студенти сместени во домови

Анализа на учениците, односно студентите сместени во домовите дадена е по пол и општини за учебната 2019/2020г. Податоците споредбено со РСМ и ВПР се дадени во Таб. бр. 32.

Таб. бр. 32. Ученици и студенти сместени во студентски домови, 2019/2020

		Вкупноученици-студенти
Р. С. Македонија	Вкупно	5.919
	Машки	3.049
	Женски	2.870
ВПР	Вкупно	207
	Машки	116
	Женски	91
Велес (% од ВПР, % од РСМ)	Вкупно	137 (66,18%)(2,31%)
	Машки	62 (53,45%)(2,03%)
	Женски	75 (82,42%)(2,61%)

Извор: ДЗС

8.5. Домаќинства и семејства

Семејството е основна клетка на развој на општеството, а со него и домаќинството. Поради тоа потребно е да се презентираат состојбите кои го карактеризираат овој развоен показател преку склучените бракови, услови за живот и домување, како и пензиското и здравственото осигурување.

6.5.6.1 Бракови

Анализата ги опфаќа браковите од формирањето на семејството, односно просечната возраст за склучување на брак, време на формирање на семејството, обемот и динамиката на склучени и разведени бракови и стапка на бракови по општини на 1.000 жители. Овие показатели се дадени во следниве неколку табели.

Таб. бр. 33. Просечна возраст на невестата при прв брак (на склучени бракови) и раѓање на дете во 2020 год

Просечна возраст на:	РСМ	ВПР	Велес
Мајката при раѓање на дете	28.63	28.14	28.44
Невестата при прв брак	27,62	27,92	28,97

Извор: ДЗС

Од табеларниот преглед се гледа дека во Општина Велес мајките при раѓање на прво дете се помлади во просекот од РСМ. Невестите при прв брак се процентуално постари во однос на РСМ и ВПР. Тоа значи дека е потребно да се донесат стимулативни мерки за стимулирање на порано склучување на бракови и раното раѓање.

Бројот и динамиката на склучени и разведени бракови во последните анализирани години за Општина Велес и споредбено во РСМ и ВПР се дадени во таб. бр. 34.

Таб. бр. 34. Обем и динамика на случени и разведени бракови 2018-2020

год	PCM			VPR			Велес (% од PCM, % од VPR)		
	2018	2019	2020	2018	2019	2020	2018	2019	2020
бракови	13494	13814	10278	874	977	631	316(2,34%) (36,16%)	344(2,49%) (35,21%)	233 (2,27%) (36,93%)
разводи	1620	1990	1569	135	133	143	43	46	50

Извор:ДСЗ

Велес учествува со 2,49% од вкупниот број на бракови во 2019 или 2,27% во 2020. Со оглед дека бројот на жители во Велес е 2,59% од бројот на жители во PCM, може да се каже дека процентот на склучени бракови во Велес е на исто ниво со националното. Анализата на динамиката на склучени бракови покажува дека е нестабилна. После благиот пораст во 2019 година, во 2020 год. доаѓа до забележително намалување. Бројот на разводи бележи зголемување.

6.5.6.2 Услови за живот и домување

Условите за живот и домување најдобро се илустрирани преку старосната зависност.

6.5.6.2.1 Старосна зависност

Коефициентот на старосната зависност е соодносот помеѓу возрасните и економски неактивните лица, со 65 и повеќе години и работоспособните лица, од 15 - 64 години. Податоците се однесуваат на Општина Велес, споредбено со VPR и PCM. Како динамика се дадени за последните три години во таб. бр. 35.

Таб.бр. 35. Движење на коефициентот на старосна зависност во PCM и VPR

год	PCM			VPR			Велес		
	2018	2019	2020	2018	2019	2020	2018	2019	2020
Старосна зависност	4,95	4,78	4,69	4,40	4,26	4,14	4,34	4,19	4,07

Извор:ДСЗ

Од податоците во табела 43 може да се види дека коефициентот на старосна зависност е понизок во Велес отколку што е тоа случај на државно и регионално ниво. Со текот на годините овој коефициент се намалува на сите три нивоа, што е алармантен показател во смисла на планирање на пензиски систем.

6.5.6.2.2 Домаќинства и станови

Домаќинствата и становите се анализирани по општини и кумулативно на регионално ниво, и истите се дадени во таб. бр. 36.

Таб. бр. 36. Население, домаќинства и станови во 2002

	Вкупно население	Домаќинства (вклучувајќи ги и колективните)	Број на 100 жители	Станови (сите видови живеалишта)	број на 1000 жители
PCM	2022547	564296	27,90	698143	345,18
ВПР	154535	47473	37,72	61367	397,11
Велес	55108	16959	30,77	20717	375,93

Извор: ДЗС

Анализата покажува дека според бројот на домаќинства, Општина Велес има процентуално поголем број на 100 жители во однос на РСМ, но помал во однос на ВПР. Тоа упатува на потреба од јакнење на семејните односи и следење на политиките на овој план на државно ниво. Слични односи се јавуваат и во поглед на бројот на станови. Зголемувањето на бројот на станови ќе придонесе да се зголеми и бројот на семејства, затоа што нерешениот станбен простор дестимулативно делува во создавањето на нови семејства.

8.6. Здравство

Здравството претставува еден од основните чинители на квалитетот на живот на населението и продолжувач на животниот век, поради што има посебно место во социјалниот развој. Податоците се структурирани според застапеноста на здравствени установи, лекари и здравственото осигурување.

6.6.1 Здравствени установи

Анализата на здравствените установи е дадена за јавниот и приватниот сектор, и истите се табеларно презентирани.

6.6.1.1 Јавни здравствени установи

Јавните здравствени установи во Велес ги опфаќаат општите болници, здравствените домови, центрите за јавно здравје и специјалните болници. Тие се дадени засебно по градови и по дејност на работа, а се презентирани во таб. бр. 37.

Таб.бр. 37. Здравствени установи во општината Велес, 2019

Јавните здравствени установи	Број
ЈЗУ Општа болница со проширена дејност	1
ЈЗУ Здравствен дом	1
ЈЗУ Центар за јавно здравје	1
СБ Јасеново	1

Извор: Министерство за здравство

6.6.1.2 Здравствено осигурување

Здравственото осигурување ги опфаќа категориите на лично осигурување, членовите кои се осигурени и коефициентот на осигурување. Коефициентот на осигурување го дава односот на личното осигурување и осигурените членови. Овие податоци се однесуваат на Општина Велес, ВПР и РСМ, за да можат да се споредуваат. Тие се дадени во таб. бр. 38.

Таб. бр. 38. Осигуреници во Општина Велес во споредба со ВПР и РСМ, 2019

	Лично осигурени	Членови	Вкупно осигуреници	Коефициент на членови во однос на лично осигурени
РС Македонија	1.180.784	688.735	1.869.509	0.58
ВПР	92.034	44.916	136.950	0,49
Велес	37.564	20.219	57.783	0,54

Извор: Министерство за здравство (фонд за осигурување)

Учеството на бројот на осигуреници од Велес во Вардарскиот плански регион е 42,19%, а во РСМ е 3,09%. Учеството на членовите во однос на лично осигурените во Велес е помало отколку што е тоа случај на државно ниво, што значи дека ситуацијата со вработувањето во Велес е подобра во однос на таа на државно ниво.

8.7. Пензиско осигурување

На почетокот од осамостојувањето на Р.С. Македонија соодносот на осигуреници и пензионери изнесуваше 3:1, за во 2003 година да падне само на 1.3. Во 2007 г. на 1000 вработени имаше 693 пензионери, односно соодносот беше 1.6 вработени на 1 пензионер. Последниве години овој сооднос позитивно се менува, па така во 2017 г. регистрирани се 1.9 вработени на 1 пензионер, односно 540 корисници на пензија на 1.000 вработени. Во таб. бр. 48 поместени се поважни параметри за бројот на корисници и пензионери во 2019 г.

Таб. бр. 39. Корисници на пензија и осигуреници по плански региони, 2019 г.

Регион	Корисници на пензија	Учество во вкупниот број пензионери	Осигуреници	Учество во вкупниот број осигуреници	Сооднос осигуреници/пензионери
РСМ	324.039	100%	581.405	100%	1.79
Вардарски	29.621	9.1%	43.876	7.6%	1.48
Велес	10.400	3,2%	15.405	2,6%	1,48

Извор: ФПИО

8.8. Клучни наоди

Општи карактеристики	Потреби и насоки
Стапката на корисници на парична помош во Општина Велес е на нивото на РСМ. Ниско е учеството на жените - носители на домаќинства што се корисници на парична помош.	Потребно е подобрување на евиденцијата и вклученоста на жените во добивањето на парична помош.
Социјалната и детската заштита во Општина Велес е над нивото на РСМ во сите категории, освен домаќинства – корисници на социјална помош за возрасни поголема од 18 год.	Одржување на нивото на социјална заштита и подобрување на квалитетот на живот.
Згрижувањето деца во градинки е далеку под нивото на РСМ, при што родовата застапеност е рамномерна.	Треба да се отвораат установи за детско згрижување, посебно во руралните средини. Во однос на родовата застапеност да се одржува постигнатото ниво.
Стапката на вработеност е над нивото во овој поглед во РСМ, при што преовладува женската работна сила. Вакви установи нема во сите општини, или е нерамномерна нивната застапеност.	Овие односи треба да се унапредуваат. Тоа е сектор во кој жените можат да дадат значаен придонес. Особено е важно отворање установи во општините и руралните средини согласно растечките потреби.
Високо ниво на згриженост на ученици и студенти. Во поглед на родовата застапеност преовладува машката популација.	Потребно е подобрување на условите за згрижување на женската популација, избегнувањето ризици и унапредување на услугите во домувањето.
Во Општина Велес за разлика од ВПР и РСМ, бракот се склучува покасно. Првите деца се раѓаат на помала возраст во однос на РСМ, но на постара од ВПР. Бројот на склучени бракови се намалува, а на разведени се зголемува.	Потребно е стимулирање на млади бракови и раѓање во помлади години.
Старосната зависност е пониска, како во однос на ВПР, така и во однос на РСМ.	Процесот на отворање на нови работни места треба да биде во функција на подобрување на состојбите.
Отсуство на старски домови и ниско ниво на згрижување на стари и изнемоштени лица.	Отворање домови за стари и изнемоштени лица и на Агенции за социјално згрижување.
Бројот на станови и домаќинства е од пописот во 2002 г., така што овој податок не е релевантен, но во основа укажува на релативна згриженост на домаќинствата во станови.	Поддршка на станови за млади и создавање семејства во насока на подобрување на квалитетот на живот.
Забележително е присуството на општи и специјалистички ПЗУ. Недостасуваат специјализирани установи и болници.	Во насока на подобрување на квалитетот на услугите потребно е да се изврши намалување на потребниот минимален број на жители како основа за склучување на договори на ФЗО со специјалистички ПЗУ од медицински и стоматолошки профил.

Здравственото и пензиското осигурување ги следи односите на ниво на РСМ.	Подобрувањето на состојбите зависи од реализацијата на економските и социјалните политики на национално ниво.
--	---

9. АНАЛИЗА НА ИНФРАСТРУКТУРАТА

Економскиот развој е во директна зависност од инфраструктурата. Таа овозможува поттикнување на сите стопански и општествени дејности и подобрување на квалитетот на живот. Но, исто така подразбира вклучување на човечки потенцијал во проектирањето, изградбата и одржувањето на системите. Во овој поглед, анализата ја опфаќа транспортната, комуналната и енергетската инфраструктура, како и инфраструктурата на комуникациски, интернет врски.

9.1. Транспортна инфраструктура

Транспортната инфраструктура во општина Велес се состои од патниот и железничкиот сообраќај. Анализата ги опфаќа функционалните карактеристики на оваа инфраструктура.

7.1.1 Патен сообраќај

Патниот сообраќај ја опфаќа мрежата на патишта, обемот и структурата на регистрираните возила и функционалниот дел кој се однесува на превезени патници по видови превоз.

7.1.1.1 Патна мрежа

Структурата на патната инфраструктура ја сочинуваат магистрални, регионални и локални патишта. Треба да се констатира дека општината заостанува зад Европското и националното ниво. Во однос на автопатските решенија, треба да се спомене дека во државава таа мрежа не е на нивото на европските држави, бидејќи таму должината се движи околу 28 км/1000 км², а кај нас е двојно помала - 14 км/1000 км².

Должината на магистралните и регионалните патишта кои се протегаат во Општина Велес се наоѓа во средната група на региони според патиштата од овој ранг.

Таб. бр. 40. Тековна состојба со патната инфраструктура, 2019

Регион	Должина во км	% учество во РСМ	% учество во ВПП
РСМ	9788	/	/
Вардарски	1041	10,64	/
Велес	141	1,44	13,54

Извор: ДЗС

Локалната патна мрежа ја обезбедува внатрешната поврзаност на локалитетите и местата во рамките на општината и Регионот. Таа е фактор на вкупниот економски развој и дејности како туризмот или трговијата. Сообраќајот е основа и на социјалниот прогрес како образованието, здравственото и социјалното згрижување. Учеството на општината Велес во ВПР и РСМ е скромно и е под нивото на учеството на бројот на жители. Тоа подразбира дека треба да се стави акцент на овој сектор.

Во таб.бр.50 дадена е вкупната должина и структурата на асфалтирани, макадам, земјени и непровиени патишта. Оваа структура се однесува на Општина Велес и учеството во ВПР и РСМ, заради споредба.

Таб.бр.41. Локална патна мрежа во 2019

	Вкупно		Асфалт и коцка		Макадам		Земјани		Непробиени	
РС Македонија	9.788		5.383		850		2.578		977	
ВПР	1041		438		76		475		52	
Велес	141		51		15		66		9	
Учество	Во РСМ	во ВПР	Во РСМ	во ВПР	Во РСМ	во ВПР	Во РСМ	во ВПР	Во РСМ	во ВПР
%	1,44	13,54	0,95	11,64	1,76	19,76	2,56	13,89	0,92	17,31

Патната мрежа од Велес има најголемо учество во делот на земјани патишта. Од вкупно 141 км патишта во рамки на општината, само 51 км се со асфалт или коцка. Дури 66 км се земјани патишта. Ваквата структура не задоволува. Но, тоа е добра основа за користење на земјаните патишта за туристички цели и макадамско и асфалтно подобрување на квалитетот.

7.1.1.2 Регистрирани возила

Состојбата на регистрираните возила го покажува потенцијалот на Општина Велес во поглед на техничките можности за превоз. Анализата се однесува на видовите превозни средства во однос на регионално и државно ниво, како и учеството на општина Велес во ВПР и РСМ според структурата на превозни средства. Овие податоци се дадени во таб. бр. 42.

Таб. бр. 42. Регистрирани патни моторни и приклучни возила во 2020

	Вкупно	мотоцик ли	патнички автомобили	автобуси	товарни автомобили	влечни возила	трактори	работни возила	приклучни возила
РЕПУБЛИКА С. МАКЕДОНИЈА	40076	4103	29952	191	3346	543	458	90	1393
Велес	1043	198	688	12	54	8	22	1	60
Велес % ВПР	45,21%	54,55%	46,24%	57,14%	41,86%	18,60%	41,51%	20,00%	29,27%
Велес % РСМ	2,60%	4,83%	2,30%	6,28%	1,61%	1,47%	4,80%	1,11%	4,31%
ВПР	2307	363	1488	21	129	43	53	5	205

Извор: ДЗС

Велес учествува со 2,6% од вкупниот број на регистрирани возила во државата. Најголемо учество има во бројот на регистрирани автобуси, а после тоа следат бројот на регистрирани мотоцикли и трактори. Најмало учество има во категоријата работни возила.

7.1.1.3 Превоз на патници

Бројот на превезени патници е основната функционална карактеристика на патничкиот сообраќај. Во 2019 год. во општина Велес се превезени 474.000 патници во патничкиот превоз, што претставува 8,14% од патниците превезени во РСМ. Такси-превозот покажува дека учествувал со 2,52% превезени патници.

Таб. бр. 43. Превезени патници во патниот патнички превоз, 2019

2019		
	Број на превезени патници, во илјади	
РСМ	5.826	
ВПР	1349	
Велес	474	
Учество	Во РСМ	Во ВПР
%	8,14%	35,14%

Извор: ДЗС

Таб. бр. 44. Превезени патници во такси превоз, 2019

2019	
	Број на превезени патници, во илјади
Р.С. Македонија	39072
Вардарски плански регион	2798
Велес	982

Извор: ДЗС

7.1.2 Железнички сообраќај

Железничкиот сообраќај во Општина Велес е дел од општата слаба развиеност на оваа инфраструктура на државно ниво. Железничкиот сообраќај ја опфаќа мрежата

на пруги и превезени патници. Карактеристиките на железничката мрежа се дадени во таб. бр. 45, а бројот на превезени патници во таб. бр. 46.

Таб. бр. 45. Железничка мрежа, км.

2018		
Р.С. Македонија	683.27	
ВПР	212,89	
Велес	74,75	
Учество	Во РСМ	Во ВПР
%	10,94%	35,11%

Извор: ДЗС

Таб.бр. 46. Превезени патници во националниот железнички превоз, 2018

2018		
	Број на превезени патници во илјади	
РСМ	575	
ВПР	171	
Велес	162	
Учество	Во РСМ	Во ВПР
%	28,17%	94,74%

Извор: ДСЗ

Врз основа на податоците од табела 46, може да се види дека Велес учествува со 28,17% во вкупниот број превезени патници на национално ниво. Тоа е високо учество, но според местоположбата на градот не е неочекувано. Учеството во планскиот регион е многу високо - 94,74%.

9.2. Енергетска инфраструктура

Енергетската инфраструктура е фактор од кој зависат другите развојни индикатори, значајни за Општина Велес. Податоците подолу го опфаќаат производството, преносот и потрошувачката на електрична енергија и другите енергетски системи.

7.2.1 Производство на електрична енергија

Капацитетите за производство на електрична енергија се дадени споредбено со состојбите на ниво на РСМ.

Таб. бр. 47. Капацитети за производство на електрична енергија (MW), 2018

Инсталиран капацитет во MW		
Р.С. Македонија	2.049	
ВПР	331	
Велес	116	
Учество	Во РСМ	Во ВПР
%	56,72%	35,11%

Извор: ДЗС

7.2.2 Пренос на електрична енергија

Населените места во Општина Велес имаат релативно добра покриеност со преносни мрежи за дистрибуција на електричната енергија.

7.2.3 Потрошувачка на електрична енергија во индустријата

Потрошувачката на електрична енергија во индустријата претставува индикатор кој го следи индустриското производство. Овие податоци се дадени во следната табела.

Таб. бр. 48. Потрошувачка на електрична енергија во индустријата (GWh), 2013

Електрична енергија во GWh		
Р.С. Македонија	2401	
ВПР	846	
Велес	297	
Учество	Во РСМ	Во РСМ
%	12,37%	35,11%

Извор: ДЗС

7.2.4 Други енергетски системи

Во општината Велес не се изградени други енергетски системи, односно овде нема системи на топлификации, нафтовод, гасна инфраструктура или пак системи за геотермална енергија. Особено значајно ќе биде за Регионот доколку се реализираат проектите за пренос на гас. Планираната гасоводна инфраструктура позитивно би се одразила како на вкупниот енергетски потенцијал, така и на стопанството во целина во Општина Велес.

7.2.5 Обновливи извори на енергија и енергетска ефикасност

Обновливите извори на енергија и енергетската ефикасност се насока која е препорачана и поддржана од Европската Унија. Во согласност со оваа Стратегија, треба да се динамизира и Стратегијата за економски развој на Велес.

Таб. бр. 49. Рангирање на ВПР по учеството во ОИЕ, 2018

Регион	Учество на регионите во ОИЕ за греење и ладење	Учество на регионите во ОИЕ во производство на електрична енергија	Рангирање
Вардарски	7.70%	8.60%	8

Во РСМ, обновливите извори за производство на електрична енергија до 2010 год. биле речиси 100% од хидроелектрани. Овој процент постепено се менува, достигнувајќи 90% во 2018 година, со инсталирање на нови технологии како фотонапонски, ветерни и електроцентрали на биомаса и биогаз. Во поглед на ОИЕ за греење и ладење, учеството на ВПР во РСМ е 7.7 %, а во производство на електрична енергија е 8,6%. Тоа е најмало учество во однос на другите региони.

Ограниченоста на енергетски ресурси во РСМ ја условува нејзината увозна зависност. Таа достигна речиси 60%. ВПР се наоѓа на последното место според рангот во однос на другите региони на РСМ. Во овие рамки се наоѓа и општината Велес. Еден од начините за намалување на увозната зависност, но и креирање на домашни работни места е имплементирање на мерки за енергетска ефикасност. Всушност, потребно е на енергетската ефикасност да се гледа како на домашен ресурс и затоа треба максимално да се искористи. Покрај тоа, енергетската ефикасност заедно со обновливите извори на енергија, значително може да придонесе за ублажување на климатските промени, односно за намалување на емисиите на стакленички гасови кои доаѓаат од секторот енергетика.

9.3. Комунална инфраструктура

Комуналната инфраструктура е во тесна врска со заштитата на животната средина, и таа претставува еден од најзначајните фактори од егзистенцијална природа. Во овој поглед водоснабдувањето, одведувањето на атмосферските и пречистувањето

на отпадните води овозможува подигнување на квалитетот на живот на населението. Навременото одлагање на сметот, определувањето на локации и уредувањето на депониите претставува услов за негово безбедно санирање. Особено значајно е воведувањето на примарното рециклирање во домаќинствата, како и рециклирањето на опасните материји.

7.3.1 Водоснабдување со вода во домаќинствата

Водоснабдувањето е основен предуслов за опстанок на населението, но и за подобрување на квалитетот за живот. Во овој поглед можностите се однесуваат на опслужување од водоводните системи на ЈКП, локалните системи за водоснабдување и сопствено водоснабдување (бунари и артески дупчења). Водоводот во градот Велес е управуван од страна на јавните водоводни претпријатија, и на тој начин се обезбедува квалитетна вода. Но, и во овие средини, а посебно во руралните, проблем се старите и дотраени водоводни мрежи, како и непостојаната контрола на вода. Ваквите состојби упатуваат на потребите од замена на водоводните инсталации и перманентна проверка на квалитетот на вода во руралните средини. Во овој контекст е и прашањето за управувањето и одржувањето на водоводните системи.

Количеството на вода кое се користи во домаќинствата е дадено во последните две години. Од податоците се гледа дека количеството се зголемува. Тоа значи дека се проширени потребите на населението, што е израз на подобрени услови во снабдувањето и квалитетот на живот.

Таб. 50. Динамика на снабдување со вода во домаќинствата во општина Велес

Година	2019		2020	
	количество во 000м ³	%	количество во 000 м ³	%
Вкупно со технолошка вода	2380	100%	2458	100%
Снабдување со вода на домаќинства	1927	81%	2056	84%

7.3.2 Снабдување со вода во индустријата и рударството

Индустрискиот развој е во тесна врска со снабдувањето со вода која е неопходна во технолошкиот процес. Во исто време потрошувачката упатува на нивото на развој.

Податоците се однесуваат на обемот и динамиката на користење на водата во вакви процеси и учеството во вкупната потрошувачка. Тие се дадени во табела број 51.

Таб. бр. 51. Снабдување со вода во индустријата и рударството, 2019 - 2020

Година	2019		2020	
	количество во 000м ³	%	количество во 000 м ³	%
Вид на снабдување и користење на вода				
Вкупно со вода во домаќинствата	2380	100%	2458	100%
Користење на вода за технолошки намени	453	1,9%	402	1,6%

Извор: Извештаи на ЈКП Дервен – Велес

Од табеларниот преглед се гледа дека учеството е релативно скромно. Динамиката покажува дека тоа се намалува, како во апсолутно количество така и во процентуален износ на учеството во вкупното водоснабдување. Тоа се намалува од 450 000 на 402 000 м³. Процентуалното учество се намалува од 1,9% на 1,6%.

7.3.3 Одведување и пречистување на отпадните води

Одведувањето и пречистувањето на отпадни води е плод на развиената комунална инфраструктура, а соодветно и на свеста на населението. Водоснабдувањето од една страна, и одведувањето и пречистувањето на отпадните води од друга страна се взаемно поврзани. Исто така, треба да се констатира дека еден од фундаменталните фактори во заштитата на животната средина е токму реализацијата на овој вид инфраструктура. Водоснабдувањето без одведување и пречистување на отпадните води негативно се одразува врз животната средина и здравјето на жителите. Количеството и динамиката на снабдување со вода и нејзино испуштање во индустријата и рударството се дадени во следната табела.

Таб. бр. 52. Снабдување и испуштање на вода во индустријата и рударството, 2019-2020

година	2019		2020	
	Количество во 000м ³	%	Количество во 000 м ³	%
Вид користење на вода				
Вкупно количество на вода за користење	2380	100	2458	100%
Испуштање на непречистени води	2125	89%	2089	85%

Извор: Извештаи на ЈКП Дервен – Велес

Од табелата број 52 можат да се видат односите на овој план. Може да се види дека е присутно зголемување на вкупното количество на вода за снабдување во 2020

год., за разлика од 2019 год. Испуштената вода учествува со висок процент. Но и количеството и процентуалното учество се во опаѓање. Посебен проблем е што тоа е непечистена вода. Тоа создава големи еколошки проблеми на кои треба да им се обрне посебно внимание.

9.4. Клучни наоди

Општи карактеристики	Потреби и насоки
Патната мрежа не ги задоволува потребите и по должина и по структурна покриеност.	Потребно е проширување и подобрување на квалитетот. Посебно е важно проектирање и изградба на велосипедски и пешачки патеки.
Според структурата на регистрираните моторни возила, преовладуваат автобусите.	Потребно е подобрување на квалитетот на регистрирани возила, односно намалување на периодот на нивна замена со нов парк.
Користењето на железничкиот превоз е на ниско ниво, но во однос на други средини има поголемо учество.	Давање повластици за користење на железницата.
Добра покриеност со преносни мрежи за дистрибуција на електричната енергија.	Подобрување на поврзаноста и дистрибуцијата на електрична енергија во рурални средини.
Подобрено е учеството на ОИЕ.	Унапредување на трендот на користење на ОИЕ и енергетска ефикасност со субвенционирање.
Зголемено количество на вода за домаќинства, а се намалува за технолошка намена.	Поддршката на инвестициските процеси ќе доведе до зголемување на количеството на вода за технолошка намена.
Загрижувачко ниво на испуштање на непочистена вода.	Поведување на пречистителни станици пред рецепторите.

10. ЖИВОТНА СРЕДИНА

Одржливиот развој подразбира, пред сè, заштита на животната средина. Карактеристиките на животната средина се придобивки кои населението ги наследува, користи и отстапува на следните поколения. Оттука, здравата и одржлива средина е фактор кој го унапредува квалитетот на живот не само на денешните, туку и на идните генерации. Таа е во функција на економскиот сектор, и посебно на туристичкиот развој. Преку користењето на обновливите извори на енергија се постигнува урамнотеженост на енергетскиот биланс и перспективи во областа на економијата и вработувањето. Природното наследство содржи развојна и културно - морална димензија.

Состојбите на животната средина се однесуваат на тоа во која мерка успеваме да се справиме со депонирањето на сметот и другите отпадни материји, квалитетот на водата, воздухот и почвата и заштитата на вредностите на природата.

10.1. Активни депонии

Во Општина Велес има 2 активни депонии од вкупно 45 на територијата на РСМ. Посебен проблем во општината се дивите депонии, што не ги исполнуваат основните безбедносни аспекти. Како и да е, активните и дивите депонии налагаат оптимално решавање на проблемот, при што првостепено е прашањето за примарната селекција на отпадот и подигнување на инфраструктурен објект/постројка „фабрика за преработка на смет“. Ако дојде до нејзина изградба, тогаш сметот ќе биде барана суровина.

10.2. Собран и создаден отпад

Создаденото количество на смет и неговото собирање претставува фактор кој ги определува односите во животната средина. Движењата на овие параметри се дадени во таб. бр. 53.

Таб. бр. 53. Собран и создаден смет (во илјади тони) индекс на база 2018

Година	РСМ			ВПР			Велес		
	2018	2019	2020	2018	2019	2020	2018	2019	2020
Собрано количество/индекс	625386 (100)	632484 (101,13)	630086 (100,75)	61064 (100)	59301 (97,11)	60350 (98,83)	22615 (100)	17044 (75,37)	18950 (83,79)
Создадено количество/индекс	854865 (100)	915943 (107,14)	913033 (106,80)	111893 (100)	90393 (80,78)	89383 (79,88)	39286 (100)	31737 (80,78)	31382 (79,88)

Извор: ДЗС

Во таб. бр. 65 дадени се обемот и динамиката на овие параметри. Од табеларниот преглед се гледа дека создаденото количество на смет во РСМ има извесно зголемување. Во ВПР дошло до намалување во однос на 2018 год., што упатува на поголема грижа на населението за создавањето и одлагањето на сметот, или до намалување на бројот на лица кои го создаваат сметот, а со тоа се намалува и количината на создаден смет.

10.3. Води

Хидрографската состојба се однесува на количеството и квалитетот на површински води кои главно зависат од појавата, времетраењето и интензитетот на врнежите. Карактеристично е што има недостиг од станици за третман на урбаните отпадни води. Како последица на тоа има нарушен квалитет на површински води, застареност на водоводната и канализациона мрежа и покриеност на населението со системи за вода за пиење.

8.3.1 Хидролошка состојба во Општина Велес

Површински води во Велес се реките и вештачкото езеро Младост. Сите водотеци припаѓаат на вардарскиот слив.

Најголем дел од водните ресурси ги покриваат потребите на индустријата и снабдувањето на домаќинствата. Во државата скоро 95% од вкупното население има пристап до безбедна вода за пиење, со напомена дека во урбаните подрачја покриеноста е 99%, додека во руралните тој процент е 78%. Посебно е важно дека достапноста на водени ресурси како вода за пиење во ВПР изнесува 57%, што е заостанување зад РСМ.

Потрошувачката на вода опфаќа потрошувачка во домаќинствата и индустријата. Споредбата е дадена во РСМ и ВПР. Овие податоци се дадени во таб. бр. 54.

Таб. бр. 54. Испорачана и потрошена вода, 2017

Регион	Вкупно испорачана вода	Потрошена вода домаќинства и индустрија	Потрошена вода домаќинства
	10m ³ (m ³ /годишно)	(lcd)	(lcd)
Вардарски	15.796	169	129
PCM	254.734	150,25	119,63
Велес	89437	53	42

Извор: Национална студија за вода 2017

Квалитетот на водата за пиење ги задоволува хемиските и бактериолошките стандарди на исправност.

10.4. Почва

Долгогодишната индустријализација и интензивното експлоатирање на природните ресурси во последните декади доведоа до загадување. На државно ниво има определени „жешки точки“. Овие подрачја се сериозна закана за луѓето кои живеат во или близу нив, поради нивното негативно влијание на човечкото здравје, или индиректно преку загадување на медиумите на животната средина и навлегување на загадувачите во синџирот на производството на храна.

8.4.1 Контаминирани подрачја на национално ниво

Во Националниот план за управување со отпад на PCM, како индустриски контаминирана локација или т.н. „жешка точка“, со утврдени влијанија врз животната средина според типот на индустрија е определена МХК Злетово – Велес (руднички јаловишта).

Нивното влијание врз животната средина и нивниот потенцијал за опасност е дадено во табелата подолу, при што три „жешки точки“ се рангирани со висок еколошки ризик (означени со црвена боја), седум со среден еколошки ризик (означени со портокалова боја) и шест „жешки точки“ со низок еколошки ризик (означени со жолта боја).

Таб. бр. 55. Површина на идентификуваните 16 индустриски жаришта во РСМ

#	Жешка точка	Површина на локација (m2)
1	ОХИС А.Д. (органиска хемиска индустрија) во Скопје: Хлорно-алкална постројка Постројка за лндан Депонијаза НСН Депонија	76.725
2	Бучим (рудник за бакар-јаловишта со бакар) во Радовиш	900.000
3	МХК Злетово Велес (топилница-руднички јаловишта)	95.000
4	Лојане, рудник за хром, арсен, антимон во Куманово	100.000
5	Саса (рудник за олово и цинк) Македонска Каменица	285.000
6	Силмак (фабрика за феро-силициум) (поранешен ХЕК Југохром) во Јегуновце	80.000
7	Тораница (олово и цинк) Крива Паланка	25.000
8	Макстил (фабрика за железо и челик) Скопје	125.000
9	Злетово (рудник за олово и цинк) Пробиштип	280.000
10	РЕК Битола (енергетска централа и рудник за јаглен)	100.000
11	Фени (топилница за феро-никел) Кавадарци	167.000
12	МХК Злетово (Ѓубрива) Велес	70.000
13	РЕК Осломеј (енергетска централа и рудник за јаглен) Кичево	280.000
14	Кожара Годел Скопје	500
15	ОКТА (рафинерија за нафта) Скопје	6.000
16	Тане Цалески (третман на метални површини) во Кичево	100
	Просечно/вкупно	2.590.325

Извор: Annex 9: Special Study E Industrial Contaminated Sites ("hotspots") National Waste Management Plan and Feasibility Studies

Од табеларниот преглед се гледа дека велешката „жешка точка“ спаѓа во зона со жолта боја, која означува дека се работи за низок ризик. Нискиот ризик не значи дека не треба да се преземат мерки за санација.

Покрај поголемите индустриски депонии постојат и помали депонии, каде што се депонира и/или се депонирал отпад од процесите и опасен отпад, на самата локација, но во помали количества.

10.5. Воздух

Во поголемите урбани центри во државата, последнава деценија има сериозно нарушување на квалитетот на воздухот за што свое влијание, покрај стопанските и индустриски капацитети има сообраќајот и загревањето на домаќинствата кои во голем дел користат огревно дрво.

8.5.1 Осврт на сегашната состојба со медиумот на ниво на агломерации

Користењето дрва за загревање на домаќинствата во зимскиот период предизвикува сериозни проблеми со квалитетот на воздухот во густо населените места, бидејќи најголемиот дел од домаќинствата сè уште го користат ова цврсто гориво како примарен извор за греење. Патничките моторни возила претставуваат извор на загадување на воздухот во урбаните средини, поради големиот интензитет на сообраќај и делумно поради стариот возен парк и несоодветното одржување на возилата. Дополнително влијание врз загадувањето на воздухот има и развојот на густо изградени урбани области и намалувањето на зелените површини.

8.5.2 Мониторинг станици за квалитет на воздух

Министерството за животна средина и просторно планирање управува со Државниот автоматски мониторинг - систем за следење на квалитетот на амбиенталниот воздух, кој се состои од 17 фиксни и една мобилна мониторинг станица.

Краток опис на мониторинг станиците за воздух, нивната локација, типот на мерната станица како и параметрите кои ги мери/следи, во рамките на агломерацијата, се прикажани во таб. бр. 56.

Таб. бр. 56. Опис на мерните станици за квалитет на амбиентален воздух во РСМ

Зона	Локација	Тип на станица	Параметри кои ги мери мониторинг станицата во [$\mu\text{g}/\text{m}^3$]
Средна или Вардарска	Велес	SO ₂ , PM ₁₀ , CO, O ₃ и NO ₂	SO ₂ , PM ₁₀ , CO, O ₃ и NO ₂
	Кавадарци	SO ₂ , PM ₁₀ , CO, O ₃ и NO ₂	SO ₂ , PM ₁₀ , CO, O ₃ и NO ₂
	Неготино	SO ₂ , PM ₁₀ , CO, O ₃ и NO ₂	SO ₂ , PM ₁₀ , CO, O ₃ и NO ₂

Извор: Преглед на перформансите за животна средина на РСМ, 2019 година, Мој воздух

Во текот на месец јануари 2018 година се изврши дислокација на една постоечка мониторинг станица од Велес во Струмица. Денес во функција е една автоматската мониторинг станица за следење на квалитетот на воздух, која е поставена во дворот на детската градинка “Димче Мирчев” во населба Тунел и го следи загадувањето од сообраќајот, затоплувањето по домовите и индустријата. Таа ги мери следниве параметри: SO₂, PM₁₀, CO, O₃ и NO₂ како и метеоролошки параметри: влажност, правец на ветер, брзина на ветер и притисок.

- Во текот на 2018 година се надминати граничните вредности на среднодневните концентрации на суспендирани честички PM10 од 50 µg/m³, во месец јануари 6 дена, во месец февруари 15 дена, во март - 21 ден, во април има надминување 11 дена, во мај 8 дена и во јуни 7 дена, а од 11.07.2018 г. Општина Велес е без податоци за вредностите на PM10 честичките (не е во функција сондата за мерење на концентрациите на PM10 честичките) сè до февруари 2019 година, кога повторно е ставена во функција.

- Во текот на 2019 година се надминати граничните вредности на среднодневните концентрации на суспендирани честички PM10 од 50 µg/m³, во месец февруари 18 дена, во март 14 дена, во април и мај по 4 дена, во јуни еден ден, во август и октомври по 9 дена, во септември 2 дена, ноември 23 дена и во декември 25 дена.

- Во текот на 2020 година се надминати граничните вредности на среднодневните концентрации на суспендирани честички PM10 од 50 µg/m³, во месец јануари 24 дена, во месец февруари 18 дена, 14 дена во март месец, во април и мај 4 дена, еден ден во месец јуни, 3 дена во месец август, 2 дена во септември, 9 дена во октомври и 23 дена во месец ноември и 25 дена во месец декември.

Според годишниот извештај за обработени податоци за квалитетот на животната средина изготвен во 2019г. од Македонски информативен центар за животна средина при Министерство за животна средина и просторно планирање, за 2018 г. се добиени следниве податоци, претставени и на следните графици:

1. Во 2018 година просечната концентрација на сулфур диоксид измерена во зимскиот период е повисока од просечната годишна концентрација на сите мерни места, но нема надминувања на бројот на дозволени надминувања на часовната гранична вредност од аспект на здравствена заштита на ниту една од мерните станици, како и во Велес.

2. Во 2018 година просечната годишна концентрација на азот диоксид во однос на граничната вредност за заштита на човековото здравје не е надмината на мерно место Велес 2.

3. Во 2018 година максималните дневни осумчасовни средни вредности на концентрациите на јаглерод моноксид не ја надминуваат граничната вредност за заштита на човековото здравје на ниту едно мерно место во државата, како и во Велес.

4. Во 2018 година долгорочната цел за заштита на човековото здравје од нивото на озонот не е надмината на мерното место Велес 2.

8.5.3 Состојба со квалитетот на воздухот

Извори на ПМ10 честичките се домаќинствата, преку користењето на дрва за греење и големите инсталации за согорување. Загревањето на домовите е главен извор на емисии на ПМ10, односно 46% од емисиите на ПМ10 и 58% од ПМ2.5. Индустрискиот сектор придонесува со 22% од емисиите на ПМ10 и 20% од емисиите на ПМ2.5, додека производството на топлина и електрична енергија е одговорно за 11% од емисиите на ПМ10 и 6% од емисиите на ПМ2.5.

Во Велес, Средната вредност на ПМ10 честичките е $24\mu\text{g}/\text{m}^3$, што е ниска вредност. Сепак, има периоди кога бројот на ПМ10 честичките изнесувал $70\mu\text{g}/\text{m}^3$, што е над дозволената граница од $50\mu\text{g}/\text{m}^3$.

8.5.4 Предизвици за подобрување на квалитетот на воздухот

Најголемите предизвици за подобрување на квалитетот на воздухот во урбаните средини се: спроведување на интегриран систем за мониторинг на животната средина и здравјето на луѓето; мониторинг на изложеноста на населението на ПМ2.5 и ПМ10 и влијанието од загадувањето на воздухот врз здравјето на луѓето и стапката на смртност; обезбедување мониторинг врз негативните влијанија од загадувањето на воздухот врз екосистемите, засновано врз мрежа на места за мониторинг; воведување мерки за обнова на возниот парк на патнички возила; воведување зелен систем на јавни набавки и советување на националните јавни институции и општините да го обноват возниот парк со возила со пониски емисии; и воведување мерки за подобрување на енергетската ефикасност и стимулирање за употреба на поодржливи горива во секторите домување и енергетика (вклучително и во индустријата).

10.6. Заштита на природата

Општината Велес е карактеристична по застапеноста на ретко природно наследство, а на дел и по неговата заштита. Поместениот Регистар на заштитени или предложени за заштита природни реткости е во согласност со Просторниот план на државата.

Таб бр. 57. Регистар на вредности на природата

Просторна целина - објект, растение или животно	Заштитен	Предлог	Ниво на заштитени или предложени за заштита
Јакупица		X	Национален парк
Пешти		X	СПР
Слив на Тополка		X	НИПР
Корица		X	СП
Пашин Мост		X	СП
Каласлари	X		СП
Пештера Макаровец		X	СП
Пештера Четири Врати		X	СП
Превалец	X		СП

Извор: Просторен план на Р. С. Македонија, 2004 г.

Овој регистар овозможува да се види потенцијалот за прогласување на природни реткости во наредниот период, кои не се опфатени во двата поместени регистри.

10.7. Клучни наоди

Општи карактеристики	Потреби и насоки
Појави на диви депонии	Санацијата на дивите депонии, рециклирањето и обработката на сметот се најголемите приоритети во Регионот
Високо ниво на хидрографски потенцијал	Планирање и управување со водените потенцијали
Загадувањето на почвата е определено со две индустриски жаришта	Неопходна е санација на жешките точки МХК Злетово
Нема мониторинг станица за следење на квалитетот на воздухот	Потребно е да се воведи мониторинг и активен однос кон заштитата на воздухот
Постои регистар на заштитени или предложени природни реткости за заштита.	Треба да се прошири оваа листа со нови локалитети

11. КУЛТУРА

Општината Велес претставува вистинска ризница на богато движно и недвижно културно наследство. Тоа е плод на природните услови, историските процеси и креативноста на населението кое милениумски опстојувало на овие простори. Овде се јавува континуитет на цивилизации од најстари времиња до современи периоди.

Археолошките локалитети овозможуваат фактографска презентација на профаната и сакралната култура. Архитектурата има длабоки корени, од наколни живеалишта до ремек дела на современото градителство. Посебно импресивно е средновековното сликарство како фрескописот, иконографијата, длаборезот и бакрорезот, како и стопанските објекти и другите архитектонски недвижности. Исто така, бројните културни институции, овозможуваат презентација на културното наследство, а значајните манифестации и етнографијата се дел од „живата“ култура.

Покрај застапеноста на културни вредности кои го определуваат наследството, развојот на културата е во тесна врска и со вклученоста на населението во културните активности, што подрзбира посета на културни настани, локалитети и објекти.

11.1. Културно наследство

Културното наследство претставува вредност која се штити како од страна на надлежните институции, така и од самото население. Преку културното наследство се врши афирмација на Општина Велес како културна средина. Поради тоа, неопходно е да се регистрираат сите вредности на културното наследство. Управата за заштита на културното наследство при Министерството за култура има изработено Регистар на заштитените добра во РСМ и во тој контекст се наоѓа и Велес, и тие се дел од археолошката карта на РСМ. Најстарите наоди од палеолитот како станиште се наоѓаат во пештерата Макаровец, во близина на с. Ораовец. Од бронзеното и железното време археологијата ги бележи локалитетите Теќе во Башино Село, Свилара во Долно Оризари, Инџерлак во Иванковци, Тумба во Караслари, Дабици во Сопот и Кале, Стари Град кај Велес. Археолошки наоѓалишта од римскиот период се следниве: Бела Вода во Башино Село, Порцеланова во Долно Оризари, Багреми и Мери во Караслари, Милински Дол во Мамутчево, Гумења во Рудник, Кале во С`лп, Кале во Сопот и Кале во Стари Град. Од

старохристјанскиот или доцно античкиот период, археолошки наоди во вид на населби, утврдувања или рудници се откриени во Кале – Градиште и Теќе во Башино Село, Солиште во Белештевица, Кале во Велес, Чука Јанаклак во Иванковци, Мери во Караслари, Огради во Кумарино, Каменица во Рудник, Долни Сливник во Сливник, Вршник во Сујаклари и Кале во Сопот. Од овој период се јавуваат и некрополи и сакрални објекти како: Џамаларски Гробови во Сујаклари, Рупи во Кумарино и Џидимирци. Градот Велес е единствена градска населба со профилирано културно наследство. Старата градска архитектура го прави Велес единствен по својата вредност. Тоа е единствено комплексно наследство од овој вид. Покрај тоа, посојат и издвоени комплекси на куќи како во месноста Варналии во Велешко Кале, улицата Алабакот и месноста Варналии.

Од сакралната архитектура посебен интерес заслужуваат: Маркова црква (Пешна); Манастир Св. Димитрије; Црква Св. Пантелејмон; Црква Св. Спас; Св. Недела; Св. Јован; Св. Никола (Башино Село); Црква Св. Илија (С'лп) и Црква Св. Вознесение Христово (с. 'Рлевци).

Профаната архитектура е најдобро презентирана преку куќите на Касапови, Јордан Хаџи Константинов Џинот, Кочо Рацин и на Васил Главинов.

Градот е карактеристичен и по значајна групација на меморијална и споменичка архитектура кои можат да бидат дел од екскурзивните посети. Во оваа група се вбројуваат: Спомен костурница, споменикот на Велешки илинденци, спомениците на Панко Брашнар и Коста Солев Рацин и споменикот Гемиџиите. Градот е познат и по Саат кулата, Библиотеката „Гоце Делчев“, Младинскиот парк, Театар Јордан Хаџи Константинов Џинот и Народен музеј. Во општината е присутна и рурална архитектура. Таа најдобро е сочувана во Ново Село и село С'лп.

Општината ги негува културните настани и манифестации како на пример: прославата на Богородица Балаклија во Манастирот Св. Димитрија во Велес, Рациновите средби, Детските Рацинови средби и Меѓународниот фолклорен фестивал, Вардарска регата како спортска манифестација и Питијадата како гастрономска манифестација. Застапени се традиционални стопански активности како филигранство, казанџиство, резбарство и кујунџиство, како и изработување на виолини од семејство Богдановски, копаничарство, грнчарство, самарџиство и традиционално градителство.

Регистарот на заштитени културни вредности во Велес го изразува нивото на заштита на културното богатство. Во него е презентирана застапеноста по општини, така што овозможува увид во разместеноста на целата територија. Регистарот овозможува да се дополни оваа културна ризница со пријавување на нови локалитети и објекти за заштита во населени и ненаселени места.

11.2. Клучни наоди

Општи карактеристики	Потреби и насоки
Општина Велес спаѓа во групата на исклучително значајни културни целини во РСМ	Воспоставување културен бренд
Постои регистар на заштитени културни добра, археолошката карта на РСМ ги содржи овие добра	Тоа е можност да се сочува наследството, да се прошири и да се стави во функција на препознатливоста на Општина Велес
Застапеноста на културни институции е скромна	Треба да се прошират, како по обем, така по квалитет
Посетеноста на културните настани е зад нивото на РСМ	Потребно е институционално подобрување на состојбите, што ќе биде фактор на зголемување на посетеноста и за намалување на диспаратот во однос на РСМ.

12. ЗЕМЈОДЕЛСТВО И СТОЧАРСТВО

Земјоделството и сточарството спаѓаат во редот на дејностите што овозможуваат да дојде до поттикнување и унапредување на руралниот на Општина Велес, а кои треба да се потпираат на поволните почвени, климатски и хидролошки услови, како и на организацијата и користењето на современи агротехнички мерки и средства.

12.1. Земјоделски површини

Анализата на земјоделските површини, нивото на обработливост, како и структурата по категории на користење ја изразува состојбата во Општина Велес. Анализата ги опфаќа и односите спрема параметрите на ниво на ВПР и РСМ, и истите се дадени во таб.бр. 58.

Таб.бр. 58. Земјоделски површини по категории на користење по општини, 2020

	Земјоделска површина	Вкупна обработлива површина	Ораници и бавчи	Овоштарници	Лозја	Ливади	Пасишта
РС МАКЕДОНИЈА	1261687	517039	416070	17095	23976	59898	743911
ВПР	164905	55177	41715	1413	10981	1068	109702
Велес	56884	8298	6939	327	947	85	48586
Учество во РСМ	4,51%	1,60%	1,67%	1,91%	3,95%	0,14%	6,53%
Учество во ВПР	34,50%	15,04%	16,63%	23,14%	8,62%	7,96%	44,29%

Извор: ДЗС

Од прегледот се гледа дека обработливата површина во рамки на Општина Велес е 4,51% од вкупната обработлива површина на ниво на држава, но само 1,6% од неа се обработува. Најголем дел од обработливата површина се пасишта, а на второ место се лозјата со учество од 3,95% на државно ниво. Највисоко учество во регионот повторно има во делот пасишта со 44,29%, а на второ место се овоштарниците со 23,14%.

Таб. бр. 59. Површини и производство на лозја, 2020

	Површина (ha)	Вкупен број пенушки во илјади	Број на родни пенушки во илјади
РСМ	23709	85597	84280
ВПР	10868	41287	40841
Велес	944	2692	2680
% учество во РСМ	3,98%	3,14%	3,18%
% учество во ВПР	8,69%	6,52%	6,56%

Во вкупната површина на лозја, Велес учествува со нешто помалку од 4% од вкупната површина на државно ниво. Бројот на пенушки има нешто помало учество од 3,14%. Тоа значи дека има потреба од поттикнување на засадување на винова лоза.

12.2. Земјоделско производство

Анализата на земјоделското производство го опфаќа производството на житни, индустриски и градинарски култури во општина Велес споредбено во ВПР и РСМ. Овие податоци се дадени во следнава табела.

Таб. бр. 60. Обем и динамика на производи

Простор култура	година	РСМ			ВПР			Велес		
		2018	2019	2020	2018	2019	2020	2018	2019	2020
Пченица		241106	239916	246031	20564	24170	23594	2957	3566	5195
Пченка		187676	145278	146434	3319	3556	3373	265	648	319
Тутун		25547	26234	26112	2280	1831	1915	1135	864	880
Компир		180424	189023	191775	9853	10062	7534	757	801	872
Кромид		59030	59314	63447	1662	2165	2353	399	295	736
Домати		161621	152348	155131	18378	15088	14511	759	460	561
Пиперки		182872	185452	204919	11572	15791	13046	836	450	470
Краставици		54314	51019	49112	2397	2071	354	20	6	28

Извор: ДЗС

Од прегледот се гледа дека во 2020 г. производството на поглемиот број на култури е поголемо во однос на 2019 година. Само производството на пченка бележи значителен пад.

Таб. бр. 61. Производство на овошје и грозје

2018									
	Цреши	Вишни	Кајсии	Јаболка	Круши	Сливи	Праски	Ореви	Грозје
Р.С. Македонија	5.824	10.538	3.904	140.296	8.055	37.719	13.128	4.826	294.497
ВПР	227	1108	676	698	929	1683	6882	559	156608
Велес	7	11	107	130	113	174	152	32	8797
2019									
	Цреши	Вишни	Кајсии	Јаболка	Круши	Сливи	Праски	Ореви	Грозје
Р.С. Македонија	6.045	8.695	6.07	88.701	8.048	32.303	12.003	5.014	258.960
ВПР	161	521	1213	650	1026	1080	5731	364	125891
Велес	19	13	168	135	122	137	140	55	6552
2020									
	Цреши	Вишни	Кајсии	Јаболка	Круши	Сливи	Праски	Ореви	Грозје
Р.С. Македонија	6258	9892	3434	105794	8790	34983	12765	5387	317550
ВПР	124	452	457	665	1070	995	5708	348	142674
Велес	4	8	18	135	147	122	145	59	7643

Генерално, во Вардарскиот плански регион најголемо производство има на праски и грозје, а тоа изнесува 45% од вкупното производство на државно ниво. После тоа следат кајсиите и крушите со 13% и 12% соодветно.

12.3. Сточен фонд

Развојот на сточарството е илустриран преку сточниот фонд. Податоците се дадени во таб. бр. 62.

Таб. бр.62. Обем и динамика на сточниот фонд

Простор/г.	РСМ				ВПР				Велес			
	2017	2018	2019	2020	2017	2018	2019	2020	2017	2018	2019	2020
коњи	17951	10041	8952	9154	1738	836	1007	791	610	294	354	278
говеда	255036	256181	217790	222202	14487	12503	10186	10731	5086	4390	3576	3768
свињи	202197	195538	135770	164074	31838	42331	20340	39985	11178	14862	7141	14039
овци	724555	726990	684558	630634	76857	62251	54881	67115	26984	21856	19269	23564
кози	107466	117447	87581	95008	7014	5488	3665	4728	2463	1927	1287	1660
живина	1840173	1828287	1562089	1643462	37347	43735	39197	60556	13113	15355	13762	21261
пчелни семејства	75406	81197	96143	99558	8776	1711	2840	6207	3081	601	997	2179

Извор: ДЗС

Од табеларниот преглед може да се види дека во ВПР бројот на коњи и говеда перманентно се намалува, а кај свињите динамиката е нестабилна, исто како и кај живината, овците и козите. Бројот на пчелни семејства драстично варира во разгледуваниот период.

Ваквите движења бараат сериозен однос и зголемување на поддршката во сточарството, што првостепено подразбира воведување дополнителни стимулативни мерки.

12.4. Клучни наоди

Општи карактеристики	Потреби и насоки
Високо ниво на застапеност на земјоделски површини, но обработливоста е релативно слаба	Поддршка за обработка на земјиштето од мал посед, простор за интензивирање на земјоделието и обработка на необработените површини
Заостанува учеството на пенушки зад учеството на лозовите површини	Потребата од преземање на дополнителни стимулативни мерки во оваа насока и популаризација на ИПАРД програмите
Намалување на производството на пченицата	Преземање дополнителни мерки за подобрување на производството
Сточниот фонд во опаѓање, како по број, така по видови	Поддршка за зголемување на сточниот фонд и видови во исчезнување

13. ТУРИЗАМ

Туризмот во општина Велес е стопанска дејност која спаѓа во посебни развојни потреби. Определен е како приоритетна дејност. Ваквиот третман се должи на комуникативноста, богатата атрактивно - ресурсна основа со изразити потенцијали, солиден кадровски потенцијал, угостителска традиција и организациска посветеност и свест за значењето што го има туризмот како дел од општествено - економскиот развој и како фактор кој може да поттикне вакви процеси во други дејности и гранки. Имено, туризмот се смета за акцелератор на економскиот и социјалниот развој на Општина Велес. Развојот на туризмот во оваа општина треба да овозможи подобрување на квалитетот на живеење на населението и да претставува поттикнувач на идни флукуации на патници и туристи кои ќе ги користат оптимизираните вредности. Во насока на оптимално користење на туристичките ресурси и креирање на конкурентни туристички производи потребно е менаџирање во форма на ДМО (дестинациска менаџмент организација). Велес е општина која има позитивен однос кон туристичката активност. Поради тоа е определен како приоритетна дејност. Тоа значи дека туризмот има високо место во развојните планови. Стопанските субјекти од областа на туризмот и оние блиски до оваа дејност, како и нестопанските, посебно културните институции, се насочени кон искористување на афирмираните туристички вредности. Стратегијата за развој на општината во областа на туризмот нераскинливо е поврзана со уредувањето на просторот, решавањето на урбаните, инфраструктурните и комуналните проблеми, подобрување на инвестиционата клима, уредување на излетнички места и пикник – локации и генерално хуманизирање на просторот во функција на оваа дејност. Анализата на состојбите подразбира согледување на рецептивните фактори или сместувачките капацитети и капацитетите во услуги од храна и пијалаци, туристичкиот промет и туристичката потрошувачка.

13.1. Сместувачки капацитети

Сместувачките капацитети се основен фактор за развој на угостителството во општината. Тие припаѓаат на сферата на туристичката понуда, и од квантитативните и квалитативните карактеристики зависи динамиката на развој на туризмот и можноста за креирање на туристички производи. Преку овој индикатор се следи нивото на можностите

да се одговори на побарувачката. Видовите на сместувачките капацитети е дадена во табела бр. 63.

Табела бр. 63. Сместувачки капацитет

Вид сместувачки објект	број на објекти
Хотел	4
Мотел	1
Камп	1

Извор ЛЕР Велес

Во структурата на видови сместувачки капацитети преовладуваат хотелите. Застапеноста на останатите е симболична. Добра основа за развој претставува постоењето на хотели чиј број треба да се зголемува. Тие се во функција на градскиот туризам, а можат да се користат и во транзитниот. Слабата застапеност на мотели и автокампови не оди во прилог определбата за развој на транзитниот туризам. Потребно е да се стави посебен акцент во развојот на овој вид рецептива. Поттикот треба да се реализира со формирање на слободни транзитно - туристички зони.

13.2. Капацитети за храна и пијалаци во угостителство

Овој вид на понуда не се однесува само на туризмот туку служи и за домашното население во функција на подобрување на условите за живот. Тоа значи дека развојот на овој вид капацитети има повеќедимензионално значење. Понудата е насочена кон консумација на храна и пијалаци но и кон забави, свечености, конгреси и средби. Разновидноста на понудата подразбира и издржана конкурентност. Видовите на оваа понуда се дадени во таб. бр. 64.

Табела бр. 64. Видови угостителски објекти

Вид објект	број на објекти
Ресторан	28
Кафе бар	16
Дискотека	7
Винарии	2

Извор ЛЕР Велес

Во структурата на видови објекти за храна и пијалаци, во Општина Велес преовладуваат ресторани чиј број изнесува 28, следат кафе баровите со 16, дискотеките со 7 објекти и 2 винарии. Квалитетот на објектите треба да се оцени како добра понуда, со запазување на стандардите за минимално – технички услови. Но, застапеноста по

видови треба да биде посодржајна. Тоа подразбира поддршка на нови форми на понуда.

13.3. Обем и динамика на капацитетите и прометот на храна и пијалаци во угостителството

Анализата на состојбите ги опфаќа деловните единици, седиштата и остварениот промет, и истите се дадени компаративно со РСМ и ВПР. Овие податоци се дадени во следната табела.

Таб. бр. 65. Обем и динамика на капацитетите и промет

2016			
	Деловни единици	Седишта	Промет, во 0000 ден
Р.С. Македонија	2.212	130.069	10.836.359
ВПР	206	12264	753.568
Велес	72	4306	264578
2017			
	Деловни единици	Седишта	Промет, во 000 ден
Р.С. Македонија	2.260	136.502	12.190.404
ВПР	220	14059	777383
Велес	77	4936	272939
2018			
	Деловни единици	Седишта	Промет, во 000 ден
Р.С. Македонија	2.301	137.749	15.167.429
ВПР	197	11997	795078
	69	4212	279152
2019			
	Деловни единици	Седишта	Промет, во 000 ден
Р.С. Македонија	2 340	140 789	16 654 742
ВПР	184	12157	938162
Велес	65	4268	329389

Анализата на динамиката на бројот на седишта покажува пораст, исто како и прометот кој има перманентно зголемување во сите анализирани години. Во последната година прометот се зголемил во однос на базната 2016 год.

13.4. Туристички промет

Туристичкиот промет ја изразува туристичката побарувачка во Општина Велес. Со цел да се согледаат состојбите и развојната динамика, направена е анализа на

посетеноста и престојот, која се однесува на период од 2017 до 2020 год. Овие податоци се дадени во таб. бр. 66.

Таб. бр. 66. Обем, динамика и структура на туристичкиот промет

		2017		2018		2019		2020	
		Туристи	Ноќевања	Туристи	Ноќевања	Туристи	Ноќевања	Туристи	Ноќевања
Велес	Домашни	2743	3890	2944	6451	3654	9622	2205	3554
	Странски	7766	14974	6690	10803	6847	10528	768	2199
ВНР	Домашни туристи	5944	14074	7342	19050	6907	20162	3497	6820
	Странски туристи	12345	22818	12185	21185	10042	16711	1061	2859

Извор: ДСЗ

Анализата на динамиката на посетеноста и остварените ноќевања покажува перманентно зголемување во периодот од 2017 год. до 2019 год. за домашните туристи, но и тенденција за намалување на бројот на странските туристи. Во 2020 година, очекувано, има намалување на бројот на туристи и ноќевања поради состојбите со пандемијата. Велес има значајно учество во бројот на туристи и ноќевања во рамките на регионот. Во 2019, Велес учествува со 61,96% од вкупниот број на туристи во ВНР и со 54,65% од вкупниот број на остварени ноќевања. Оваа година е најдобрата година според бројот на пристигнати туристи и остварени ноќевања и на државно ниво.

13.5. Емитивни зони на туризмот во Велес

Состојбата на посетеноста, по земја на припадност, ја покажува емитивноста на земјите од кои доаѓаат туристите. Тоа може да се искористи за определување на пазарите на кои треба да се насочи туристичката понуда. Овие податоци се дадени во таб. бр. 67.

Таб. бр. 67. Број на туристи по земја на припадност, 2019

Земја на припадност	Вкупно
Србија	1761
Германија	811
Романија	510
Унгарија	486
Бугарија	306
Грција	299
Турција	274
Полска	205
Украина	195
Италија	188
Австрија	165
Чешка	138

Хрватска	137
Босна и Херцеговина	131
Холандија	122
С А Д	104
Словенија	102
Франција	94
Шведска	81
Велика Британија	70
Белгија	66
Руска Федерација	53
Израел	49
Словачка	42
Малта	37
Косово	36
Данска	32
Црна Гора	32
Канада	31
Други азиски земји	30
Албанија	28
Швајцарија	28
Шпанија	28
Кипар	25
Естонија	20
Норвешка	16
Јапонија	16
Финска	13
Други африкански земји	13
Кина	13
Белорусија	11
Австралија	11
Ирска	10
Други земји од Јужна и Средна Америка	6
Кореја, Република	6
Литванија	5
Португалија	4
Други европски земји	4
Јужна Африка	1
Други северно-американски земји	1
Нов Зеланд	1

Извор:ДЗС

Анализата покажува дека петте водечки земји по посетеност во 2019 г се Србија, Германија, Романија, Унгарија и Бугарија. Тоа се воедно и најзначајни емитивни земји за развој на туризмот на општина Велес, кон кои треба да биде насочена туристичката понуда.

13.6. Издвоени карактеристики на туризмот во Општина Велес

Преку презентираниите пресеци на туристичките индикатори на ниво на општина Велес, во опафтениот период 2017-2020, може да се направи согледување за развојот на туризмот. Овие податоци се дадени во таб. Бр. 68, како динамика по години.

Таб.бр. 68. Поважни индикатори во туризмот, 2017 - 2020

	2017	2018	2019	2020
Просечен број на ноќевања - вкупно	1,80	1,79	1,92	1,94
Просечен број на ноќевања - домашни туристи	1,42	2,19	2,63	1,61
Просечен број на ноќевања - странски туристи	1,93	1,61	1,54	2,86
Учество на домашните туристи во вкупниот број на доаѓања на туристи, во %	26,10%	30,56%	34,80%	74,17%
Учество на странските туристи во вкупниот број на доаѓања на туристи, во %	73,90%	69,44%	65,20%	25,83%
Учество на домашните туристи во вкупниот број на ноќевања на туристи, во %	20,62%	37,39%	47,75%	61,78%
Учество на странските туристи во вкупниот број на ноќевања на туристи, во %	79,38%	62,61%	52,25%	38,22%

Во анализираниот период се гледа дека кај просечниот престој нема битни промени и се движи просечно 1,86. Просечниот број на ноќевања кај домашните туристи се движи меѓу 1,42 и 2,63 ноќевања. Просечната должина на престој на странските туристи се движи меѓу 1,54 до 2.86 дена. Индикативно е тоа што во најлошата година за туризмот, просечниот престој на странските туристи е највисок. Оваа вредност треба да се земе со резерва поради значителното намалување на бројот на странски туристи во 2020 година. Учеството на странските туристи во вкупниот број на посетители е поголемо од учеството на домашните, што претставува позитивна околност. Процентот на странски туристи во вкупниот број се движи 73,90% во 2017 год. до 65,2% во 2019, а кај домашните, во истиот период е меѓу 26,10% до 34,80%.

Во поглед на учеството на домашните гости во остварените ноќевања може да се извлече констатацијата дека имаат пониско ниво на учество со тенденција на намалување 20,62% во 2017 до 47,75% во 2019 г. Кај ноќевањата реализирани од страна на странските посетители забележлива е обратна тенденција, односно намалување од 79,38% во 2017 до 52,25% во 2019 г.

13.7. Клучни наоди

Општи карактеристики	Потреби и насоки
Постои солидна атрактивна ресурсна основа за развој на туризмот	Потребна валоризација, уредување и опремување на локалитети и објекти кои се привлечни за посетителите
Хотелското сместување е добра основа за унапредување и развој на туризмот	Потребно е стимулирање на развојот на хотелиерството и воведување на еко-стандарди за квалитет

Слаба застапеност на мотели и автокампови	Определување слободни транзитно-туристички зони
Руралниот туризам и домашното сместување се во зародиш	Преземање на мерки за интензивирање
Динамиката на посетеноста и остварените ноќевања покажува перманентно зголемување до појавата на пандемијата Ковид – 19. Ова е причина за драстичен пад посебно на странските туристи	Воспоставување стандарди за здравствена безбедност и превенција од зарази. Преземање мерки за стимулирање на странската посетеност
Посетеноста на туристи по земја на припадност е фактор на определување на емитивни зони	Туристичката промоција и туристичките производи да се насочат кон утврдените емитивни зони
Туристичката промоција е на ниско ниво	Потребно е да се подобри промотивната активност и да се донесуваат годишни програми
Угостителската понуда е ограничена	Да се прошири со други видови објекти за храна и пијалаци, забава и конгреси и средби

14. SWOT И ПЕСТ АНАЛИЗИ

SWOT и ПЕСТ анализите нè овозможуваат изворно да ги утврдиме насоките на економскиот развој на Општина Велес. Востановената практика на консултации со ставовите на познавателите на приликите во овој поглед беше применета при креирањето на визијата и зацртаните цели. Тие се основа за донесување на акцискиот план.

14.1. SWOT и ПЕСТ анализи на Економија, МСП и Претприемништво

Оваа анализа ги опфаќа ставовите кои се однесуваат на меѓусебната поврзаност на современата економија на Општина Велес со структурата на МСП и претприемништвото. Таа, заедно со секундарните истражувања, треба да посочи кои структурни промени треба да се преземат за економскиот развој.

SWOT – Економија, МСП и Претприемништво

Јаки страни	Слаби страни
1. Добра географска положба и сообраќајна пристапност на општината	1. Одлив на квалификувана работна сила
2. Природни ресурси како вредности за економско искористување, претставени низ огромно количество вода, поволна клима, алувијални почви и развиена биолошка разновидност	2. Неприлагодени образовни програми соодветни на потребите на бизнис заедницата

3. Тренд на зголемување на активни деловни субјекти кај малите и средни претпријатија (МПС)	3. Висок степен на невработеност
4. Поволна инвестициска клима	4. Слаба промоција на економските потенцијали на општината
5. Занаетчиска традиција	5. Отсуство на Студија за конкурентни предности на општината за насочување на инвестициите кон области и гранки со најголема продуктивност
6. Поволна основа во поглед на човечки ресурси на пазарот на трудот	6. Слаба искористеност на финансиски средства од страна на МСП и незадоволително користење на кредитни линии/кредити
7. Потенцијали за развој на обновливи извори на енергија (ОИЕ)	7. Слабо ниво на бизнис-активности во рурални средини
8. Донесени урбанистички планови	8. Ниско ниво на користење на претприемачки способности на женската работна сила
9. Постојење компаративни предности за развој на земјоделството	9. Слабо ниво на афирмација на инвестициските потенцијали на општината
10. Преовладува работоспособна популација	10. Намалување на завршени средношколци и дипломирани студенти
11. Постојење на индустриски зони	11. Ниско ниво на компетенции во ИКТ секторот
12. Стратегија Велес – паметен град	
Можности	Закани
1. Користење на владини и меѓународни финансиски средства за локална инфраструктура и поврзување со железницата	1. Пандемија и безбедносни ризици
2. Вклучување во меѓународни мрежи за претприемништво и пазар на трудот	2. Инфериорна позиција на меѓународниот пазар на трудот
3. Европски фондови за МСП секторот	3. Ниско ниво на странски инвестиции
4. Создавање потребен кадар за ИКТ	4. Изумирање на стари занаети
5. Национални фондови за започнување бизнис	5. Ниско ниво на корпоративни инвестиции со странски инвеститори
6. Меѓународни и владини програми за едукација на работна сила	6. Високо ниво на стандарди за квалитет на производи и услуги на меѓународниот пазар
7. Меѓуопштинска и меѓународна соработка во функција на јакнење и осовременување на МСП секторот	7. Ниско ниво на вклученост на бизнис секторот во меѓународни стопански организации и асоцијации
8. Користење на владини и меѓународни фондови за развој на ИКТ секторот	
9. Користење на средства на Фондот за иновации и технолошки развој (ФИТР) за иновативни проекти	
10. Протегање на меѓународен гасовод низ општината	

11. Отвореност на општината за странски инвестиции во капитални објекти	
12. Развиена мрежа на центри за вработување во државата	

ПЕСТ – Економија, МСП и Претприемништво

Политички фактори	Економски фактори
1. Безбедност и заштита на бизнисот	1. Човечки потенцијали
2. Поддршка за започнување и развој на бизнисот	2. Транспортна инфраструктура
3. Политика на отвореност кон странски и домашни инвеститори	3. Ниско ниво на странски инвестиции
4. Субвенции и олеснувања на МСП и претприемништвото	4. Ситни земјоделски поседе и ниско ниво на обработливо земјиште
5. Зачленување во НАТО	5. Достапност на кредити
6. Чести изборни циклуси	6. Одржливи извори на енергија
7. Донесени стратегиски документи	7. Царински олеснувања
Социо - културолошки фактори	Технолошки фактори
1. Преовладување на активно население	1. Слаба примена на нови технологии
2. Статистичко следење на појавите и односите во државата	2. Потреба од брендирање на производи
3. Високо ниво на третман на социо - културните вредности на другите	3. Добра ИК покриеност
4. Застапена родова еднаквост	4. Користење Фондови за иновативни технологии
5. Мултиетнички карактер на општината	

14.2. SWOT и ПЕСТ - Демографија, социјална и образовна сфера

Економскиот развој е непосредно поврзан со демографските процеси, социјалната и образовна сфера на Општина Велес. Имено, човечкиот потенцијал и благосостојбата на населението се основни претпоставки за создавање современа економија. Ставовите и мислењата во овој поглед даваат насоки за користење на расположливите ресурси во функција на подобрена бизнис клима и квалитет на живот на населението.

SWOT-Демографија, социјална и образовна сфера

Јаки страни	Слаби страни
1. Најголем број на жители во ВПР живее во Општина Велес	1. Бројот на жители постојано се намалува, миграционото салдо е негативно
2. Развиена мрежа на образовни институции	2. Неквалитетно греење во објектите
3. Обезбеден школски превоз за учениците	3. Недоволен број на детски градинки во рурални средини

4.	4. Слаба соработка на образовните центри со бизнис заедницата
5. Програми за преквалификација и обуки	5. Укинување на дел на средно-стручно образование училишта/насоки/паралелки
6. Развиена мрежа на центри за социјални грижи	6. Немање домови за сместување на стари лица
Постоење на високообразовен кадар	7. Недоволна евиденција за лица со посебни потреби
Во општината преовладува работоспособна популација на возраст од 15 до 64 години	8. Нема прифатилишта за семејно насилство
Постоење на примарна и секундарна здравствена заштита	9. Загрижувачки е падот на завршени средношколци и дипломирани студенти
Стапката на корисници на парична помош во Општина Велес е на нивото на РСМ.	10. Бракот се склучува покасно
Социјалната и детската заштита во Општина Велес е над нивото на РСМ	11. Несоодветна училишна програма
Стапката на вработеност е над нивото во овој поглед во РСМ	12. Згрижувањето деца во градинки е далеку под нивото на РСМ
Здравственото и пензиското осигурување ги следи односите на ниво на РСМ.	
Можности	Закани
1. Пристап до ИТ технологиите на ЕУ	1. Тешко приспособување кон европските стандарди за социјална заштита
2. Поттикнување на јавно приватно-партнерство за изградба на центри за згрижување на стари лица	2. Ниско ниво на користење средства во областа на заштитата на ранливите категории
3. Владина програма за отворање на дисперзирани објекти на центри за здравствена заштита/социјални работи/детски градинки	3. Опасност од продуцирање на кадри од исти профили во државата
4. Европски проекти за социјално згрижување	4. Тешко приспособување кон европскиот модел на образование
5. Фондови наменети за социјална инклузија	5. Слаба позиција на пазарот на трудот во ЕУ
6. Европски програми за мобилност	6. Ниско ниво на следење на европски депопулациски активности
7. Воведување дуален систем во образованието	

ПЕСТ-Демографија, социјална и образовна сфера

Политички фактори	Економски фактори
1. Социјална политика	1. Висок процент на сива економија
2. Владина политика за поддршка на вработувања	2. Светска криза
3. Законска рамка за образование и наука	3. Висок процент на невработеност
4. Станбена социјална политика	4. Кредитирање на населението
5. Популациона политика	5. Јавно приватно партнерство во социјалната сфера
6. Политика на перманентно образование	6. отвореност за инвестиции
7. Либерален визен режим	7. Членство во меѓународни трговски асоцијации
8. Политика на поддршка на згрижувачки семејства	
9. Политика на рамномерен регионален и локален развој	
Социо-културолошки фактори	Технолошки фактори
1. Мобилност на населението	1. Поддршка на фирми за социјално згрижување
2. Потрошувачки стил на живот	2. Поддршка на пензионерски и старски домови
3. Неповолни демографски процеси	3. ИТ мрежи за ранливи категории
4. Пренасочување кон одредени области на занимања	4. Присуство на ИТ технологиите во образованието
5. Мултиетнички и мулти-конфесионален состав на населението	5. Стандардизација на социјални услуги
6. Концентрација во лимитиран број на занимања	6. Социјални медиуми

14.3. SWOT и ПЕСТ - Туризам и култура

Економскиот развој на општината подразбира ставање на расположивите ресурси во функција. Тоа се однесува и на туризмот и културата. Туризмот, сам по себе, подрзбира стопанска дејност. Тој претставува дел од локалната економија. Но тој е нераскинлив од културата, така што преку конверзивната економска функција им дава пазарен карактер на културните вредности. Поради тоа е важно изнаоѓањето на решенија кои ќе ја унапредат како туристичката, така и културната димензија на Општина Велес.

SWOT – Туризам и култура

Јаки страни	Слаби страни
1. Туристичка отвореност и пристапност	1. Слаба сигнализација и визуелизација
2. Заштитени зони како природно наследство	2. Недоволно развиени производи од културен туризам
3. Заштита на културното наследство	3. Отсуство на туристички производи со културен карактер
4. Транзитност на просторот на општината	4. Недоволна соработка на институциите од културата со туристичките агенции

5. Палеонтолошка основа за специфични туристички производи	5. Слаба застапеност на сместувачки капацитети од ексклузивен карактер
6. Развиена туристичка инфраструктура	6. Слаба застапеност на објекти од транзитен карактер
7. Оспособен кадар	7. отсуство на специјализирано угостителство
8. Климатски услови	8. Непостоење на урбанистичка документација за руралните средини
9. Традиционална градска архитектура	9. Невапоризирано културно наследство
10. Езерото Младост	10. Изумирање на традиционални занаети
11. Определба за развој на туризмот како приоритет на општината	11. Непостоење на општинска стратегија за културен туризам
12. Различни манифестации	12. Отсуство на обуки во туристичкото водење
13. Близина на Аеродром	13. Несоодветна гастрономска понуда
14. Етнографски вредности	14. Слаба промоција на туризмот
15. Вардар	15. Недостапност на релевантни податоци
16. Вишок станбен простор погоден за издавање	16. Лоша хоризонтална и вертикална поврзаност на засегнатите страни – мешање на ингеренции
17. Прва општина во државата со развој на SMART и инклузивен туризам	17. Неавтентична понуда (производство) на сувенири
18. Нови туристички капацитети за развој на транзитен SMART туризам	18. Недоволно надлежности на локалната самоуправа за управување со заштитата и валоризацијата на културното наследство
Можности	Закани
1. ЕУ фондови ИПА, ИПАРД и други меѓународни и домашни фондови	1. Близина на поконкурентни туристички дестинации
2. Користење на странски искуства	2. Мали надлежности и слаба обученост за користење средства за заштита на културното наследство и туризмот
3. Еколошка заштита на Вардар	3. Пандемија
4. Субвенционирање во туризмот од страна на државата	4. Ниско ниво на развој на железницата
5. Поволни законски регулативи	5. Високи европски стандарди за заштита на културното наследство
6. Кружни-регионални тури во државата	6. Нестабилност во процесот на ЕУ интеграции
7. Промотивни кампањи од национално ниво	7. Слабо користење на фондови за илуминација и аудитивна презентација на културното и природното наследство
8. Туристички зони	8. Слаба заинтересираност на странски инвеститори за вложување во туризмот
9. Ниско-буџетски летови	9. Високи стандарди за вклучување во европските културни брендови
10. Доквалификација на кадри со користење на странски искуства	10. Неприспособеност на хотелиерството кон хотелските синџири
11. Зголемен интерес во светот за нови туристички дестинации	
12. Вмрежување во европски вински патишта	

13. Поддршка од АППТ	
14. Поволна инвестициска клима во државата	
15. Зголемен интерес за активен туризам во Европа	
16. Вклучување на туристичките мапи на европски коридори	

ПЕСТ – Туризам и култура

Политички фактори	Економски фактори
1. Бирократски процеси и процедури на одлучување	1. Висок процент на сива економија
2. Неконзистентност во политичкото делување	2. можности за вработување и самовработување
3. Владина политика за поддршка на туризмот	3. Економски поволности за инвестирање
4. Либерален визен режим	4. Економска криза поради пандемија
5. Слабо развиена мрежа на промотори	5. Членство во меѓународни трговски асоцијации
6. Стратегии од областа на културата и туризмот	6. Кредитни линии
7. Следење на законските рамки за квалитет во културата и туризмот	7. Заинтересираност на светски брендови за инвестиции во областа на туризмот
Социо-културолошки фактори	Технолошки фактори
1. Мобилност на населението	1. Присуство на ИТ технологија
2. Неповолни демографски процеси	2. ИТ документација
3. Обуки и тренинзи	3. Современи резервациски/букинг системи
4. Прифатливост на туризмот од локалното население	4. Современи комуникациски средства
5. Мултиетнички состав на населението	5. Социјални медиуми
6. Концентрација во лимитиран број на занимања	6. Стандардизација на објектите
7. Угостителските објекти во функција на згрижување во вонредни околности	7. ИТ мрежи во туризмот и културата

14.4. SWOT и ПЕСТ – Животна средина

Современата економија се потпира на одржливиот развој. Поради тоа, животната средина е посебна потреба на населението во Општината Велес. Ставовите во овој поглед ни овозможуваат да ги согледаме насоките кои овозможуваат паралелен развој како на стопанството, така на квалитетот на живот и работа.

SWOT – Животна средина

Јаки страни	Слаби страни
1. Значајни водни ресурси	1. Диви депонии
2. Постојење комунална служба за управување со цврст отпад	2. Неразвиен мониторинг на површински и подземни води

3. Планови за изградба на регионална депонија за цврст отпад	3. Нема систем на пречистителни станици за отпадни води
4. Усвоен акциски план во животна средина на локално ниво	4. Нецелосно оформена канализација – особено во руралните средини
5. Студии и акциони планови за пречистување на отпадни води	5. Непостоење на систем за управување со опасен отпад, шут и опасни материји
6. Проветрен простор	6. Слаба заштита на езерото Младост
7. Просторна основа за уредување на гео - паркови	7. Слаба техничка опременост на ЈКП за цврст отпад
8. Регистар на природни реткости	8. Присуство на можни загадувачи на водните ресурси
9. Ендемична разновидност на видови и екосистеми	9. Неконтролирано користење на подземните води
10. Заштитени просторни целини и видови биодиверзитет	10. Несоодветно стопанисување со шумите
11. Канализациска мрежа	11. Ниска свест за проблемите во животна средина
12. Хортикултурна уреденост на градот	
Можности	Закани
1. ИПА фондови за животна средина	1. Слаба контрола на државата во прекумерната сеча на шумите и ерозија на почва
2. Стратешки документи и програми на национално, регионално и локално ниво	2. Непочитување на владините препораки во врска со интензивна и несоодветна урбанизација
3. Користење на средства од финансиски институции за изградба на регионална депонија – систем за управување со цврст отпад	3. Противзаконски лов и риболов
4. Искористеност на ОИЕ	4. Слаба примена на законите во животна средина
5. Култивирање на лековити билки според препораки на СЗО	5. Противправна сеча на шуми
6. Користење на европски фондови и грантови; отстранување на жешки точки	6. Несоодветно управување со водни ресурси
7. Владина програма за воведување и користење на Систем за рециклирање на отпад	7. Опасност од исчезнување на поедини животински и растителни видови
8. Заокружена законска рамка за заштита на животната средина, усогласена со ЕУ регулатива	8. Противправно пренасочување на водни текови
9. Користење на владини програми за енергетска ефикасност	9. Неконтролирано воведување на инвазивни видови флора и фауна
10.	10. Климатски промени

ПЕСТ –Животна Средина

Политички фактори	Економски фактори
1. Меѓународни стандарди за заштита на животната средина	1. Недоволни инвестиции во животната средина
2. Владини стратегии за заштита на природата	2. Недоволно користење на субвенции за економска ефикасност

3. Постоене на легислатива за заштита на животната средина	3. Економска поддршка на одржливост на постојните системи
4. Политичка ориентација кон евро-атлантски интеграции	4. Државна финансиска поддршка на јавно - приватно партнерство во одржливи енергетски системи
5. Чести промени на законодавството	5. Организиран откуп на рециклирани материјали и отпад
6. Партизација на јавни претпријатија	6. Слаба наплата на еколошки такси
	7. Капитални инвестиции во заштитата на животната средина
	8. Кредитни линии за градежништво со енергетска ефикасност
Социо - културолошки фактори	Технолошки фактори
1. Недоволна свест кај населението за животната средина	1. Рециклирање како современ процес
2. (Не)култура во живеењето	2. Пречистителни станици
3. Загрозување на јавното здравје	3. Деконтаминација на просторот
4. Загаденоста како причина за меѓучовечки недоразбирања	4. Брз раст на технологиите
5. Превработеност во секторот	5. Филтри за воздух

15. МИСИЈА И ВИЗИЈА

Развојот на Општина Велес се потпира на релевантните индикатори, врз основа на кои се доаѓа до оптимално осмислување на развојот. Анализите овозможуваат да се дојде до јасно дефинираните идни потреби. Во тој контекст се определени мисијата и визијата за идните процеси:

- **Мисијата** на Општина Велес е да го оправда имиџот на најиновативативна, транспарентна, модерна, еколошка локална самоуправа, центар на македонската култура, историја и преродба. Таа е посветена на стабилноста на функционирање на организациските системи и реализацијата на предвидените оптимални развојни претпоставки.
- **Визијата** е Општината Велес да биде економски развиена општина, општина со одржлива урбана мобилност, паметна општина со иновативни СМАРТ решенија, заштитена животна средина и квалитет на живеење за сите генерации кој се потпира на обезбедена економска и социјална сигурност и еднаков пристап до ефикасни и ефективни услуги. Според

одржливиот развој, општината е препознатлива средина во регионот и државата. Таа претставува организирана средина во која инвестициските активности имаат поддршка. Преку урбанистичка и инфраструктурна основа, административна ефикасност и осмисленост на уреденоста и опременоста на просторот, таа претставува привлечна, паметна, одржлива и конкурентна дестинација.

16. СТРАТЕГИСКИ ЦЕЛИ

Стратегиските цели произлегуваат од зацртаната развојна визија. Тие се во согласност со потребата да се надминат воочените диспаритети во економските и социјалните сфери и заштитата на животната средина. Оптималното користење на ресурсите подразбира нивно вклучување во овие процеси. Стратегиските цели содржат приоритети за имплементација. Врз оваа основа се издвоени следниве цели:

- **Стратегиска цел 1 – Забрзан развој на современа економија**
- **Стратегиска цел 2 – Развој на претприемништвото преку подобрување на човечки ресурси и пазарот на трудот**
- **Стратегиска цел 3 – Економскиот развој во функција на подобрена демографска и социјална состојба**
- **Стратегиска цел 4 – Создавање на реномирана СМАРТ инклузивна туристичка, културна и рекреативна дестинација, и**
- **Стратегиска цел 5 - Одржлив економски развој во функција на унапредена заштита на животната средина.**

16.1. Стратегиска цел 1 - Забрзан развој на современа економија

Стратегиската цел 1 се однесува на создавање современа економија, и подразбира отвореност и поддршка на инвестиции. Тоа значи дека треба да се создаде привлечна инвестициска средина на која локалната самоуправа ќе ѝ биде при рака за успешно започнување на бизнис - активностите. Во оваа насока, се јавува потребата од јакнење на нивниот иновациски капацитет и користење на ИТ системи. Основа на инвестициските активности треба да е нивната економска, социјална и еколошка одржливост. Тоа подразбира „зелена“ економија. Современата економија се однесува на претприемништво и поддршка на малите и средни претпријатија. Таа треба да

овозвозможи подобрување на вработувањето следејќи ги трендовите на примена на новите современи технологии и знаење.

Реализацијата на оваа стратегиска цел подразбира определување на мерките во рамките на следниве приоритети:

Приоритет 14.1.1 Планирање и спроведување услови за инвестициски активности

14.1.1.1 Донесување на планови и утврдување на правни рамки за инвестициски активности

- донесување нормативна рамка за инвестиции;
- Донесување на годишен и тригодишен План на инвестиции во Општина Велес со интегрирани мерки за поддршка на приватните инвеститори;
- Усогласување и интегрирање на општинските во регионалните и државните инвестициски планови;
- Зајакнување на активностите на Економскиот совет на општината за помош при инвестициските активности;
- донесување урбанистички планови за инфраструктурно уредување на слободни индустриски зони.

14.1.1.2 Афирмација на инвестициски потенцијали во општината

- создавање на база на податоци за расположливите ресурси, која ќе биде на располагање на постојните и потенцијалните претприемачи и домашни и странски инвеститори;
- изготвување и донесување водич за инвестициски потенцијали на општината на македонски и англиски јазик;
- промоција на инвестициските можности на општината;
- организирање и поттикнување на средби на бизнис - заедницата со потенцијални инвеститори;
- промоција на јавно - приватно партнерство.
- Учество на инвестициски форуми, саеми и други домашни и меѓународни настани за промоција на можностите за инвестиции во Велес;

Приоритет 14.1.2 Унапредување на инвестицискиот простор преку инфраструктурата

14.1.2.1 Планирање на инфраструктурните проекти

- подготовка на техничка документација за инфраструктура;
- Развој на постојните и изградба на нови индустриски зони;

-
- изградба и реконструкција на патната инфраструктура во урбаниот и посебно во руралниот простор на општината и нејзино прилагодување на целите на ПОУМ и Европската зелена агенда;
 - поврзување со железницата;

14.1.2.2 Поттикнување и развој на ИКТ инфраструктура

- развој на дигитална градска платформа со интегрирање на дигитални јавни услуги и услуги за бизнис секторот;
- Дисеминација на софтвер за паметно паркирање;
- Воспоставување на софтверски решенија за јавен градски превоз;
- Дисеминација на софтверски решенија за споделување на велосипеди (bike sharing) во градот и населените места;
- Дисеминација на софтверски решенија за паметно (СМАРТ) осветлување;
- воспоставување, ширење и одржување информатичка мрежа на засегнатите страни во инвестициските активности во општината;
- развој на точки за бесплатен пристап до интернет на јавни површини во градот и населените места;
- донесување на плански решенија за лоцирање на дигитални инкубатори;
- поддршка на паметни системи во инвестицискиот простор.
- Креирање на иновациски бизнис центар за млади;
- Развој на иновациски центри во сите средни училишта во градот;
- Воведување на годишна награда за иновации за ученици и студенти која ќе се доделува на денот на општината;
- Развој на мобилни апликации за специфични услуги (бизнис услуги, социјални услуги, културно наследство и сл.) ;

14.1.2.3 Развој на „Зелен Велес“

- донесување на просторно - плански решенија за воспоставување на ветерни паркови и соларни централи;
- донесување на потребна документација за приклучување на магистралниот гасовод;
- донесување на план за гасификација на општината;
- воспоставување на јавно - приватно партнерство за изградба на фото-напонска електроцентрала;
- финансиска поддршка во енергетската ефикасност на становите и производствените и јавните капацитети преку примена на тоplotни изоляции;
- финансиска поддршка за воведување на поефикасни технологии за загревање на домаќинствата, производствените и јавните капацитети како тоplotни пумпи и инвертер клима-уреди и
- донесување на план за користење за производство на електрична и топлинска енергија кои ќе користат отпадна биомаса.

-
- Намалување на сообраќајниот метеж во централно градско подрачје со изградба на подземна гаража и зголемување на површините за плоштади пешачки и велосипедски зони и имплементација на сообраќајни решенија согласно ПОУМ 2019-2030;
 - Изградба на нова велосипедска инфраструктура и поставување на урбана опрема за велосипеди во градот и населените места;
 - Воведување на превоз на ученици со електрични возила;
 - Воведување на превоз на вработени во администрацијата и службите на Општина Велес со електрични возила и хибридни возила вклучително електрични велосипеди и тротинети;
 - Изработка на физибилити студија за јавен градски превоз;
 - Воведување на електрични возила и хибридни возила за јавен градски превоз
 - Воведување на електрични возила за туристи;
 - Прилагодување на инфраструктурата во градот и населените места за пешаци и велосипедисти;
 - Промоција на зелените решенија за урбана мобилност и одржлив развој на Велес;

Приоритет 14.1.3 Унапредување на состојбите во земјоделството и руралниот развој

14.1.3.1 Подобрени компаративни предности на земјоделството

- формирање на тим за давање правна помош во уредувањето и разрешувањето на имотно-правните односи на земјоделското земјиште;
- учество во финансиска поддршка во обработка на необработените површини;
- поддршка на системи „капка по капка“ за наводнување;
- учество во финансиската поддршка на фарми и унапредување на сточниот фонд;
- организирање на настани за стручна помош за засадување култури според агротехничките услови;
- административна поддршка во аплицирањето за користење на ИПАРД фондови и други стимулации и
- поддршка во формирање на Агро-индустриски зони.
- Воведување на иновативни дигитални услуги за земјоделци
- Поддршка на земјоделци што користат зелени енергенси;
- Поддршка на иновативни дигитални решенија во земјоделството;

14.1.3.2 Унапредена улога на земјоделството во руралниот развој

- административна поддршка за економско јакнење на земјоделските стопанства во рурални средини;
- поддршка на жени - носители на земјоделски стопанства;

-
- поддршка за заштита и промоција на традиционалните производи и раси во руралните средини.

Приоритет 14.1.4 Зголемување на конкурентноста на локалната економија

14.1.4.1 Планирање на локалната економија

- изработка на Студија за конкурентните предности на општината за насочување кон области и гранки со најголема продуктивност;
- донесување годишни планови за подобрена конкурентност на локалната економија;
- Развој на зелена економија (креирање на планови и поддршка на проекти за зелена економија) ;
- отворање на центар за иновации и креирање информациски систем за развој на иновации во општината;
- техничка помошна поддршка на новоосновани претпријатија од страна младите и жените претприемачи.
-

14.1.4.2 Промотивни активности на конкурентноста на општината

- изработка на каталог за конкурентните предности на општината;
- популаризација на општината како сигурна дестинација за инвестиции и
- брендирање на стоки и услуги препознатливи за општината.
- Дигитализација на процесите за промоција на конкурентноста;
- Креирање на дигитален бизнис профил на општината на македонски и англиски јазик со презентација на сите компании на подрачјето на општината;

Приоритет 14.1.5 Јакнење и осовременување на МСП секторот

14.1.5.1 Поддршка на МСП од странски и домашни извори на финансирање

- мапирање на иницијативи за структурни промени на МСП секторот во општината;
- утврдување на потребите за искористување на домашни и странски извори за финансирање на МСП;
- организирање на настани за зголемено користење на поддршката од проекти на МСЛ и БРР преку ЦРВПР, кои се насочени кон зајакнување на претприемништвото и развојот на секторот на МСП.

14.1.5.2 Меѓуопштинска соработка во функција на јакнење осовременување на МСП секторот

- воспоставување на меѓуопштинска соработка за поддршка на претприемништвото и МСП, особено кога тоа е од взаемен интерес;
- учество во организирање на меѓуопштински настани за јакнење на свеста на претприемачите за придобивките од иновациите сврзани со средства на ФИТР;
- вклучување на општината во донесувањето на одлуките за насочување на инвестирањето на јавните средства во иновираниите проекти на ВПР и
- организирање на настани и средби за распознавање на добри практики и размена на современи знаења и искуства.

14.1.5.3 Инклузивен развој на секторот на МСП

- создавање на Регистар на иновативните претприемнички активности во градот и руралните средини на општината;
- вршење годишни анализи во секторот МСП и иновациите во поглед на инклузивноста по родова, возрастна и ранлива категоризација;
- поддршка на традиционалните занаети и
- поддршка на развој на бизниси во рурални средини.

16.2. Стратегиска цел 2 - Развој на претприемништвото преку подобрување на човечки ресурси и пазарот на трудот

Идентификувањето на стратешката цел за развој на претприемништвото преку подобрување на човечки ресурси и пазарот на трудот произлегува од сè поголемиот одлив на квалификувана работна сила. Современите научни и техничко – технолошки процеси бараат поголема вклученост на младите, со својот претприемнички дух да ги применат во овој простор. Претприемништвото подразбира вклучување на соодветните вештини и знаења во создавањето на пристојни услови за живот и работа во Општина Велес. Ова посебно се однесува на претприемништвото на младите и жените и избегнувањето на каква било подреденост. Во овој контекст, од посебно значење е социјалното претприемништво. Во реализацијата на оваа цел

посебно место заслужуваат дигитализацијата и работата на далечина, воспоставување на современи форми на започнување на бизнис - активности, вмрежување и информатичка достапност за претприемачите. Промоцијата на претприемништвото има поттикнувачки карактер и претставува фактор за реализација на оваа стратегиска цел.

Остварувањето на оваа цел подразбира определување на приоритети. Во рамките на приоритетите се определени мерките за реализација.

Приоритет 14.2.1 Јакнење на улогата на општината во областа на претприемништвото

14.2.1.1 Подигнување на капацитетите на општината за подготовка, апликација и реализација на проекти

- Зајакнување на капацитетите на Одделението за ЛЕР во областа на комуникација и соработка со бизнис сектор, развој на индустриски зони, развој и поддршка на претприемништвото и иновациите, организација на настани за поддршка на бизнис секторот, поддршка на специфичните бизнис целни групи (млади, жени, социјално ранливи категории граѓани), развој на локални младински бизнис центри, поддршка на ЛАГ, Поддршка на земјоделците, развој и промоција на туризмот.
- подобрување на образовната структура на ЛС преку вработувања на стручни кадри;
- организирање на екстерни и интерни обуки за вработените во општината и младите во младинскиот центар и бизнис и иновациските центри;
- трансфер на знаења и искуства од добри практики.

Приоритет 14.2.1.2 Подигнување на нивото на знаења и вештини на засегнати страни во претприемништвото

- обуки и тренинзи за засегнати страни во претприемништвото;
- унапредување на дигитална писменост на бизнис - заедницата;
- организирање на настани за поттикнување на претприемничкиот дух кај младата и особено женската популација и

-
- донесување програма за подигнување на застапеност на претприемништво во образованието.
 - Воведување на годишна награда за жени претприемачи која ќе се доделува на денот на општината;
 - Воведување на годишна награда за млади претприемачи која ќе се доделува на денот на Општината;

Приоритет 14.2.2 Унапредување на пазарот на трудот

14.2.2.1 Подобрување на движењата на пазарот на трудот

- вмрежување на учесници на пазарот на трудот и создавање нивна база на податоци која ќе биде на располагање на постојните и потенцијалните претприемачи и домашни и странски инвеститори;
- регистар на планирани инвестиции кои се присутни на општинско ниво достапни на лицата кои сакаат да отпочнат бизнис и
- организирање на настани за поддршка на реализација на бизнис - идеи.

14.2.2.2 Поддршка на работната сила во општината при барање работа и користење на стимулации

- донесување програми за подигнување на повисоко ниво на компетенциите на работната сила;
- донесување програми кои ќе ги едуцираат невработените да бараат работа, како курсеви за пополнување на апликации, интервјуа и дигитално аплицирање за работа и
- организирање настани за запознавање со стимулациите при вработување и самовработување.

14.2.2.3 Поддршка на вработувањето

- утврдување стимулации при вработувањето;
- стимулација на вработувања во рурални средини;
- зголемување на можностите за самовработување и поддршка на социјална инклузија при вработувањето;

-
- донесување Програми за директно вработување во јавниот сектор преку организирање на јавни работи, како што се чистење и одржување на паркови, улици, пошумување и
 - промоција на можностите за започнување на бизнис активност.
 - Креирање на младински бизнис центар;

16.3. Стратегиска цел 3 - Економскиот развој во функција на подобрена демографска и социјална состојба

Демографските процеси и социјалната состојба во Општината Велес имаат директен одраз врз општествениот и економскиот развој. Од движењата на населението, образовната, здравствената и социјална структура зависи ефективниот приод до пазарот на трудот. Подобрувањата во овој сектор условуваат поголема конкурентност, користење на капацитетите и иновативни процеси. Општината треба да го гледа својот развој низ призма на квалитетно население. Тоа ги поттикнува сите креативни активности и претставува фактор на идниот просперитет.

Остварувањето на оваа цел подразбира воспоставување на следниве приоритети и мерки во нивни рамки:

Приоритет 14.3.1 Ублажување на депопулацијата

14.3.1.1 Поддршка на природниот прираст на населението

- воведување на флексибилно работно време за мајки со повеќе деца;
- награди за бремените жени;
- награди за рано склучени бракови;
- донесување на планови за отворање амбуланти и гинеколошки ординации во руралните средини;
- обезбедување на правна заштита на бремените жени;
- промоција на раѓање на повеќе деца;
- проширување на капацитети на детски градинки;
- отворање на центри за ран детски развој и
- финансиска помош и поддршка при згрижување и образование на децата кои потекнуваат од повеќечлени семејства и рурални средини;
- Популаризација на семејните вредности и промовирање на споделено родителско отсуство.

14.3.1.2 Решавање на станбеното прашање

- донесување на урбанистички планови за изградба на станови за млади;
- финансиска поддршка за млади при вселување;
- уредување и обезбедување на инфраструктурни услови за плацови за градби наменети за млади со ниски комунални давачки и
- субвенционирање во кредитирањето на решавање на станбеното прашање.

14.3.1.3 Намалување на внатрешната и надворешната емиграција

- донесување на урбанистички планови со цел воведување полицентричен развој на општината;
- донесување урбанистички планови за рурални средини;
- отворање работни места за млади, жени и ранливи категории и
- обезбедување правна заштита од работен однос и вработување.

Приоритет 14.3. 2 Унапредување на образованието

14.3.2.1 Институционална поддршка

- донесување план за институционална поддршка;
- Развој на дуалното образование во соработка со компаниите на подрачјето на општината;
- одржување, реновирање и изградба на образовни институции;
- одржување, реновирање и изградба на објекти и поддршка за ученички и студентски стандард и
- одржување и изградба на образовни институции во рурални средини.

14.3.2.2 Поддршка на образование во согласност со потребите на пазарот на трудот

- Годишна анализа на потребите за дуално образование во соработка со бизнис секторот;
- изработка на Студија за потребен кадар за развој на општината;
- отворање паралелки за дефицитарни занимања;
- стипендии за дефицитарни струки;
- поддршка на иновативни и ИТ програми;
- поддршка на неформално, перманентно и доживотно учење и
- поддршка на научно – истражувачка дејност.

14.3.2.3 Поддршка на квалитетот на образованието

- поддршка на образование за надарени ученици и студенти;
- востановување на награда за креативност и иновации во образованието и
- востановување на награди и признанија за најдобри ученици и студенти.

Приоритет 14.3.3 Подобрена социјална заштита

14.3.3.1 Поддршка на социјалното домување

- субвенционирање, олеснување на давачки и живеење со поддршка на лица со социјален ризик;
- подобрување услови за домување на семејствата со ниски приходи преку обезбедување на соодветни комунални приклучоци и друга инфраструктура;
- субвенционирање за адаптација и реконструкција на сопствен станбен простор;
- непосредни интервенции за специфични целни групи и
- субвенционирање на закупнина на стан во приватна сопственост за лица со посебни потреби.

14.3.3.2 Подобрена социјална помош и заштита

- партиципација во социјалната помош;
- партиципација во детска заштита;
- подобрени услови во детските градинки;
- промоција и поддршка на згрижувачки семејства.

14.3.3.3 Подобрен социјален статус на стара популација

- донесување на плански решенија за локациски услови на домови за стари;
- поддршка на развој на згрижување стари и изнемоштени лица;
- намалување на старосна зависност со ангажирање на стари лица и
- Реконструкција, уредување, опремување и ставање во функција на регионален дом за стари лица во Велес;
- Развој на дигитални услуги за стари лица;
- Воспоставување на локален центар за помош на стари лица;
- организирање на средби и свечености за стари лица.

14.3.3.4 Развој на инклузивен туризам

- Интегрирање на регионалната програма за инклузивен туризам во годишните програми на општината;
- Обезбедување на континуирана одржливост на воспоставените инфраструктурни капацитети и опрема за инклузивен туризам во соработка со граѓанските организации;
- Изградба и опремување на содржини за инклузивен туризам во градот и населените места;

Приоритет 14.3.4 Подобрено здравје на населението

14.3.4.1 Справување со проблеми од пандемијата Ковид – 19

- давање на услуга на капацитетите со кои располага општината на здравството за надминување на пандемијата Ковид – 19;
- Ставање на располагање на севкупниот кадровски потенцијал на локалната самоуправа за потребите на здравството;
- организирање едукативни расправи за превенција, лекување и рехабилитација од заразата предизвикана од Ковид – 19 и други зарази и
- поддршка на вакцинирањето.

14.3.4.2 Донесување на просторно – плански решенија за унапредување на здравството

- донесување урбанистички решенија за локација за специјалистички ординации од областа на лекарската и стоматолошката струка;
- донесување урбанистички решенија за локации за отворање центри за згрижување и помош на лицата зависници и дневни центри за ментално здравје и
- донесување на урбанистички решенија за развој на здравството во рурални средини.

14.3.4.3 Здравствена едукација и комуникација во здравството

- промоција на еднаквост во достапноста до здравствените услуги;
- организирање предавања за здравствена заштита од различна етиологија;
- создавање на ИТ мрежа на медицински лица во општина;

-
- организирање консултативни комуникации со користење на IT мрежа и
 - организирање едукативни средби за намалување на малолетничката и несакана бременост.

16.4. Стратегиска цел 4 - Создавање реномирана туристичка, културна и рекреативна дестинација

Оваа цел подразбира оптимално користење на туристичко - географската положба, природното и културното наследство и материјалната база за одржлив развој на туризмот и престој во привлечни локалитети и објекти за туристите и жителите на Општина Велес. Реализацијата на оваа цел има повеќедимензионално значење. Во економска смисла, туризмот преставува акцелератор на вкупниот стопански развој. Тој има индуктивна функција, која подразбира унапредување на економските односи во различни дејности и гранки. Неговата мултипликативна функција се одразува така што внесените финансиски средства, во зависност од бројот на трансакции, се умножуваат. Полза имаат учесниците во трансакциите. Преку туризмот културното наследство добива пазарна вредност и претставува фактор на афирмација на Општината Велес. Туризмот е во тесна корелација со културата. Во поглед на подигањето на нивото на реномето, општината преку посета и промоција афирмира природни вредности. Така, се јавуваат како препознатливи содржински елементи. Општина Велес, како препознатлива дестинација, подразбира користење на транзитноста не само како селективна форма, туку и како фактор на зголемен интерес за посета на другите природни и културни локалитети и објекти. Развојот на туризмот подразбира дека рекреативните површини, објекти и опрема се во функција на населението кое живее во Општина Велес. На тој начин, туристичката дестинација се јавува и како фактор на подобрени услови за живот.

Остварувањето на оваа цел ги опфаќа приоритетите со зацртани мерки и активности:

Приоритет 14.4.1 Одржливо користење на туристичките ресурси во интегрираната туристичка понуда

14.4.1.1 Стратегиски приод во развојот на Општина Велес како одржлива туристичката дестинација

- изработка на Студија за туристичка валоризација на природното и културното наследство;
- донесување Стратегија за развој на туризмот;
- Развој на регионален вински пат (кој започнува од езерото Младост - Велес и води до Демир Капија) ;
- донесување урбанистички решенија за утврдување на локалитети за објекти во функција на туризмот;
- донесување план за инфо и транзитни точки и
- донесување план за уредување и опремување на туристички локалитети и објекти.
- Развој и имплементација на сигналитика за промоција на туризмот на македонски, англиски јазик и други странски јазици на подрачјето на општината;
- Обезбедување на одржливост на Регионалното туристичко биро;
- Вклучување на бизнис секторот од областа на угостителство и туризам во управувањето со новите туристички капацитети на општина Велес (Екокамп, сувенирница, плажа и други креирани и планирани туристички капацитети) ;
- Учество на домашни и меѓународни саеми и настани за промоција на културното наследство на Општина Велес;

Приоритет 14.4.2 Подобрување на статусот на културното и природното наследство

14.4.2.1. Заштита на природното и културното наследство

- креирање регистар на природно и културно наследство во општината;

-
- донесување Правилник за систематизација и категоризација на природното и културното наследство во функција на туризмот.
 - Обука на стручни архитекти во општината за категоризација, валоризација, пејсажна архитектура и управување со културното наследство на подрачјето на општината;
 - Поставување на сигналитика во градот и населените места како и во туристичките зони;
 - Поставување на сигналитика на секој објект, целина која е предмет на културно наследство;
 - Обезбедување учество на локалното население во активностите за медијација и промоција на културното наследство;
 - Обезбедување на средства за печатење на мапи и промотивни материјали за културното наследство;
 - Развој на дигитални алатки и решенија за промоција на културното наследство;

14.4.2.2. Уредување и опремување на локалитети и објекти за посета на природни и културни вредности

- сигналитика, уредување и обележување локалитети и објекти за презентација на овие вредности;
- Уредување и разубавување на просторот околу објектите во градот и населените места кои претставуваат културно наследство на општината;
- илуминација на најзначајните објекти и споменици во општината;

14.4.2.3 Подобрен културен живот

- поддршка на традиционални манифестации;
- донесување годишни програми со календар на настани и
- организирање натпревари од културен и туристички карактер.

14.4.3 Унапредување на спортот и рекреацијата во функција на туризмот и квалитетот на живот во општината

14.4.3.1 Инфраструктурно подобрување

- донесување урбанистички решенија за локации на спортски и рекреативни објекти;
- изградба и уредување на спортски и рекреативен простор;
- Изградба на затворен пливачки базен;
- Изградба на нови пешачки и велосипедски патеки;
- Реконструкција и маркација на постојни велосипедски патеки;
- Маркација на постојни велосипедски патеки;
- Уредување и разубавување на местата за одмор на велосипедските патеки;
- Изградба на атрактивни спортски паркови и површини (Pump track, скејборд патеки, лизгалишта, адреналински паркови и сл);

14.4.3.2 Финансиска поддршка за спорт и рекреација

- поддршка на спортски клубови;
- поддршка на здруженија од областа на спортот и рекреацијата;
- донесување програма за организирање спортски и рекреативни манифестации;
- донесување план за развој на училишен спорт;
- поддршка на жените и женските здруженија за вклучување во спортот.

Приоритет 14.4.4 Унапредување на угостителскиот бизнис

14.4.4.1 Проширување на постојната понуда и отворање нови капацитети

- донесување на урбанистички решенија за локациски услови на угостителски објекти;
- поддршка на објекти со нови угостителски содржини;
- организирање собири за унапредување на соработката меѓу деловните субјекти во проширувањето на угостителската дејност и
- поддршка на угостителскиот сектор во услови на спречен пласман на услуги.

-
- Вклучување на угостителите во домашните и меѓународните проекти за развој на туризмот;

14. 4.4.2 Подигнување на квалитетот на угостителската понуда

- организирање настани за креирање на програми за анимации во угостителството;
- организирање на натпревари за угостителски работници;
- организирање собири за унапредување на соработката меѓу туристичките агенции и угостителскиот сектор;
- организирање на настани за кадровско зајакнување на угостителството и
- поддршка за креирање на иновативни програми за поквалитетна понуда во угостителството.

Приоритет 14.4.5 Креирање и пласман на туристички производи препознатливи на туристичкиот пазар

11.4.5.1 Примена на селективност во креирањето туристички производи

- изработка на студија за можностите за креирање на селективни туристички производи;
- Заштита, развој и промоција на грнчарството како специфична традиционална вредност на Велес ;
- Доизградба на кејот на Вардар и поставување на типизирани продавници за продажба на традиционални производи од Велес;
- Вклучување на граѓанскиот сектор и ранливите групи граѓани во изработка на традиционални производи и сувенири;
- Поддршка на кретивните индустрии во областа на туризмот;
- донесување годишна програма за поддршка на селективни видови туристички производи;
- одржување на тренинг -активности за креирање на селективни туристички производи и
- поддршка на иницијативи за формирање асоцијации за развој на селективни видови туризам.

14.4.5. 2 Промоција и пласман на туристички производи

- анализа на состојбите за туристичкиот пазар;
- создавање на мрежа на засегнати страни во промоцијата и пласманот на туристичките производи;
- донесување годишни програми за промотивни активности;
- изработка и пласман на промотивен материјал;
- организирање посети на туроператори, новинари и научни и стручни работници на општината; и
- настап на Секторот за ЛЕР со промотивни активности, во и надвор од државата.

16.5. Стратегиска цел 5 - Одржливиот економски развој во функција на унапредена заштита на животната средина

14.5.1 Одржливо управување со водните ресурси

14.5.1.1 Примена на современи стандарди за користење на вода во домаќинствата и индустриските објекти

- донесување на планска документација за проширување на водоводните системи;
- проширување на водоснабдителните системи во градот и руралните средини;
- одржување на водоводите и
- подобрување на квалитетот на водата.

14.5.1.2 Унапредување на постојните и изградба на нови одводни системи

- донесување на планска документација за проширување и изградба на канализациска мрежа во градот и руралните средини;
- изградба на колекторски систем за отпадните води;
- обезбедување на имплементација на стандардите при испуштање на хемиски и други загадувачи во површинските и подземните води и
- изградба на пречистителни станици за отпадните води.

14.5.1.3 Унапредување на користењето наводен потенцијал за наводнување

-
- донесување план за користење на постојниот систем за наводнување и негово проширување;
 - одржување и чистење на канали за наводнување и
 - поддршка на користење на подземните води за наводнување.

14.5.2 Унапредување на заштитата на воздухот

14.5.2.1 Планирање за заштита на воздухот

- донесување годишни планови за заштита на воздухот;
- воспоставување мониторинг на загаденоста на воздухот;
- кампања и промоција за заштита на воздухот од загадување и
- организирање настани во врска со климатските промени.
- Спроведување на проекти и активности за имплементација на ПОУМ 2019-2030;

14.5.2.2 Поддршка на заштитата на воздухот од загадување

- јакнење на противпожарна служба за заштита на воздухот од пожари и горење стрништа;
- субвенционирање на домаќинства за користење енергенси со помала загадливост;
- субвенционирање на автомобили и возила на електричен и хибриден погон и плински уреди;
- донесување на урбанистички решенија за градба на електрични централи со обновливи извори на енергија.

14.5.3 Интегрирано управување со цврстиот отпад

14.5.3.1 Подобрување на санацијата на цврст отпад

- санација на жешката точка МХК;
- подобрена опременост со механизација и соодветна опрема за собирање на сметот;
- отстранување на диви депонии и
- уредување на регионална депонија.

14.5.3.2 Рециклирање на сметот

- промоција и кампања за рециклирање на сметот;
- донесување на план за рециклирање на сметот;
- опремување на комуналната служба за воведување на рециклирање на сметот;
- донесување урбанистички решенија за изградба на објекти за преработка и користење на смет и
- финансиска поддршка за организиран приод во процесот на рециклажа на сметот.

14.5.4 Заштита и унапредување на шумите и биодиверзитетот

14.5.4.1 Подобрена вегетативност

- организирање настани поврзани со промоција на значењето на вегетацијата;
- организирање на акции за пошумување;
- донесување на план за хортикултурно уредување и
- уредување паркови, шеталишта и дрвореди.

14.5.4.2 Заштита на биодиверзитетот

- донесување регистар на локалитети и ретки примероци;
- заштита од загадување и загрозување;
- проширување на заштитени локалитети и биодиверзитетски примероци;
- сигнализација и обележување на заштитените вредности и
- изработка на каталог за заштитени вредности.

- Акциски план

<ul style="list-style-type: none"> • Приоритет 1.1 Планирање и спроведување услови за инвестициски активности 	<ul style="list-style-type: none"> • Стратегиска цел 1- Забрзан развој на современа економија 				
	<ul style="list-style-type: none"> • Донесување на планови и утврдување на правни рамки за инвестициски активности 	<ul style="list-style-type: none"> • донесување нормативна рамка за инвестиции; • Донесување на годишен и тригодишен План на инвестиции во Општина Велес со интегрирани мерки за поддршка на приватните инвеститори • Усогласување и интегрирање на општинските во регионалните и државните инвестициски планови • Зајакнување на активностите на Економскиот совет на општината за помош при инвестициските активности; • донесување урбанистички планови за инфраструктурно уредување на слободни индустриски зони. • 	<ul style="list-style-type: none"> • Општина Велес • Бизнес сектор 	<ul style="list-style-type: none"> • Општина Велес 	<ul style="list-style-type: none"> • 1. Донесени планови и правна рамка за инвестиции • усвоен правилник за инвестирање во општината • усвоени планови за инвестирање на јавни средства • донесени урбанистички планови за инфраструктурно уредување на слободни индустриски зони

	<ul style="list-style-type: none"> • Афирмација на инвестициски потенцијали во општината 	<ul style="list-style-type: none"> • создавање на база на податоци за расположливите ресурси, која ќе биде на располагање на постојните и потенцијалните претприемачи и домашни и странски инвеститори; • изготвување и донесување водич за инвестициски потенцијали на општината на македонски и англиски јазик; • промоција на инвестициските можности на општината; • организирање и поттикнување на средби на бизнис - заедницата со потенцијални инвеститори; • промоција на јавно - приватно партнерство. • Учество на инвестициски форуми, саеми и други домашни и меѓународни настани за промоција на можностите за инвестиции во Велес 	<ul style="list-style-type: none"> • Општина Велес • Бизнис сектор • Невладини организации 	<ul style="list-style-type: none"> • Општина Велес • меѓународни фондови 	<ul style="list-style-type: none"> • Реализирани афирмациски активности • создадена база и објавен водич на инвестиции • број на настапи пред медиуми и дистрибуирани примероци на промотивни изданија • број на организирани настани • број на посетени домашни и меѓународни саеми
--	---	---	---	--	---

<ul style="list-style-type: none"> Приоритет 1.2 Унапредување на инвестицискиот простор преку инфраструктурата 	<ul style="list-style-type: none"> Стратегиска цел 1- Забрзан развој на современа економија 				
	<ul style="list-style-type: none"> Мерки 	<ul style="list-style-type: none"> АКТИВНОСТИ 	<ul style="list-style-type: none"> Носители на активностите 	<ul style="list-style-type: none"> Извори на финансирање 	<ul style="list-style-type: none"> Индикатори
	<ul style="list-style-type: none"> Планирање на инфраструктурните проекти 	<ul style="list-style-type: none"> подготовка на техничка документација за инфраструктура; Развој на постојните и изградба на нови индустриски зони; изградба и реконструкција на патната инфраструктура во урбаниот и посебно во руралниот простор на општината и нејзино прилагодување на целите на ПОУМ и Европската зелена агенда; поврзување со железницата; 	<ul style="list-style-type: none"> Општина Велес Бизнис сектор 	<ul style="list-style-type: none"> Општина Велес, Државна агенција за патишта Државни фондови и меѓународни донатори 	<ul style="list-style-type: none"> Донесени планови - донесена техничка документација за инфраструктура - број на инфраструктура (км)
	<ul style="list-style-type: none"> Поттикнување и развој на ИКТ инфраструктура 	<ul style="list-style-type: none"> развој на дигитална градска платформа со интегрирање на дигитални јавни услуги и услуги за бизнис секторот; Дисеминација на софтвер за паметно паркирање; Воспоставување на софтверски решенија за јавен градски превоз; Дисеминација на софтверски решенија за споделување на велосипеди 	<ul style="list-style-type: none"> Општина Велес Бизнис сектор Невладин сектор 	<ul style="list-style-type: none"> Општина Велес Бизнис сектор Државни и меѓународни фондови за иновации и ИТ инвестиции 	<ul style="list-style-type: none"> Развиена ИКТ структура воспоставена мрежа утврдени локации за дигитални инкубатори издвоени средства за паметни системи во инвестицискиот простор

		<p>(bike sharing) во градот и населените места;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Дисеминација на софтверски решенија за паметно (СМАРТ) осветлување; • воспоставување, ширење и одржување информатичка мрежа на засегнатите страни во инвестициските активности во општината; • развој на точки за бесплатен пристап до интернет на јавни површини во градот и населените места; • донесување на плански решенија за лоцирање на дигитални инкубатори; • поддршка на паметни системи во инвестицискиот простор. • Креирање на иновациски бизнис центар за млади; • Развој на иновациски центри во сите средни училишта во градот; • Воведување на годишна награда за иновации за ученици и студенти која ќе се доделува на денот на општината; • Развој на мобилни апликации за специфични 			
--	--	---	--	--	--

		услуги (бизнис услуги, социјални услуги, културно наследство и сл.);			
•	<ul style="list-style-type: none"> Развој на „Зелен Велес“ 	<ul style="list-style-type: none"> донесување на просторно - плански решенија за воспоставување на ветерни паркови и соларни централи; донесување на потребна документација за приклучување на магистралниот гасовод; донесување на план за гасификација на општината; воспоставување на јавно - приватно партнерство за изградба на фото-напонска електроцентрала; финансиска поддршка во енергетската ефикасност на становите и производствените и јавните капацитети преку примена на топлотни изолации; финансиска поддршка за воведување на поефикасни технологии за загревање на домаќинствата, производствените и јавните капацитети како топлотни пумпи и инвертер клима-уреди и 	<ul style="list-style-type: none"> Општина Велес Бизнис сектор Државен сектор за гасификација 	<ul style="list-style-type: none"> Општина Велес, Меѓународн и фондации, јавно - приватно партнерство 	<ul style="list-style-type: none"> Изградена енергетска инфраструктура донесен план и утврдени локации за гасификација распишан тендер за јавно - приватно партнерство за изградба на фотонапонска електроцентрала издвоени средства за поддршка на енергетска ефикасност донесен план за користење на отпадна биомаса

		<ul style="list-style-type: none"> • донесување на план за користење за производство на електрична и топлинска енергија кои ќе користат отпадна биомаса. • Намалување на сообраќајниот метеж во централно градско подрачје со изградба на подземна гаража и зголемување на површините за плоштади пешачки и велосипедски зони и имплементација на сообраќајни решенија согласно ПОУМ 2019-2030; • Изградба на нова велосипедска инфраструктура и поставување на урбана опрема за велосипеди во градот и населените места; • Воведување на превоз на ученици со електрични возила; • Воведување на превоз на вработени во администрацијата и службите на Општина Велес со електрични возила и хибридни возила вклучително електрични велосипеди и тротинети; 			
--	--	--	--	--	--

		<ul style="list-style-type: none"> • Изработка на физибилити студија за јавен градски превоз; • Воведување на електрични возила и хибридни возила за јавен градски превоз • Воведување на електрични возила за туристи; • Прилагодување на инфраструктурата во градот и населените места за пешаци и велосипедисти; • Промоција на зелените решенија за урбана мобилност и одржлив развој на Велес; 			
--	--	--	--	--	--

Приоритет 1.3 Унапредување на состојбите во земјоделството и руралниот развој	Стратегиска цел 1 - Забрзан развој на современа економија				
	Мерки	АКТИВНОСТИ	Носители на активностите	Извори на финансирање	Индикатори
	2. <i>Подобрени компаративни предности на земјоделието</i>	<ul style="list-style-type: none"> • формирање на тим за давање правна помош во уредувањето и разрешувањето на имотно - правните односи на земјоделското земјиште; 	<p>Општина Велес</p> <p>Земјоделци</p> <p>Државни институции од областа</p>	<p>Општина Велес,</p> <p>Државни фондови</p> <p>Меѓународни фондови за храна и ИПАРД</p>	<p>Донесени планови</p> <p>- број на решени предмети</p> <p>- издвоени средства за поддршка во обработка на необработените површини</p>

		<ul style="list-style-type: none"> учество во финансиска поддршка за обработка на необработените површини; поддршка на системи за наводнување - капка по капка; учество во финансиската поддршка на фарми и унапредување на сточниот фонд; организирање на настани за стручна помош за засадување култури според агротехничките услови; административна поддршка во аплицирањето за користење на ИПАРД фондови и други стимулации и поддршка во формирање на агро-индустриски зони Поддршка на земјоделци што користат зелени енергенси; Поддршка на иновативни дигитални решенија во земјоделството; 	на земјоделието Образовни институции		- број на организирани настани - број на апликации за ИПАРД
	3. Унапредена улога на земјоделието во	<ul style="list-style-type: none"> административна поддршка за економско јакнење на 	Општина Велес	Општина Велес	Развиена ИКТ структура

	<i>руралниот развој</i>	<p>земјоделските стопанства во рурални средини</p> <ul style="list-style-type: none"> • поддршка на жени - носители на земјоделски стопанства; • поддршка за заштита и промоција на традиционалните производи и раси во руралните средини 	Земјоделци НВО	Министерство за земјоделие Меѓународни фондови	<p>- формиран административен тим</p> <p>- издвоени средства за поддршки</p>
--	-----------------------------	---	-------------------	---	--

Приоритет 1.4 Зголемување на конкурентноста на локалната економија	Стратегиска цел 1 - Забрзан развој на современа економија					
	Мерки	АКТИВНОСТИ	Носители на активностите	Извори на финансирање	Време	Индикатори
	4. <i>Планирање на локалната економија</i>	<ul style="list-style-type: none"> • изработка на Студија за конкурентните предности на општината за насочување кон области и гранки со најголема продуктивност; • донесување на годишни планови за подобрена конкурентност на локалната економија; • Развој на зелена економија (креирање на планови и поддршка 	<p>Општина Велес</p> <p>Истражувачки институции</p> <p>НВО</p>	<p>Општина Велес, Фонд за иновации и технолошки развој</p> <p>Меѓународни донаторски организации</p>	<p>Донесени планови</p> <p>- изработена Студија за конкурентните предности</p> <p>- усвоени планови за подобрена конкурентност</p> <p>- отворен центар за иновации и креирање информациски систем за развој на иновации</p> <p>- број на новоосновани претпријатија од страна на</p>	

		<p>на проекти за зелена економија);</p> <ul style="list-style-type: none"> • отворање на центар за иновации и креирање информациски систем за развој на иновации во општината; • техничка помошна поддршка на новоосновани претпријатија од страна на младите и жените - претприемачи; 			младите и жените - претприемачи
	<p>5. <i>Промотивни активности на конкурентноста на општината</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • изработка на каталог за конкурентните предности на општината; • популаризација на општината како сигурна дестинација за инвестиции и • брендирање на стоки и услуги препознатливи за општината • Дигитализација на процесите за промоција на конкурентноста; 	<p>Општина Велес</p> <p>Бизнис сектор</p>	<p>Општина Велес</p> <p>Меѓународни донаторски организации</p>	<p>Реализирани промотивни активности</p> <p>- објавен каталог</p> <p>- број на промотивни настани</p> <p>- усвоени брендови на стоки и услуги</p>

		<ul style="list-style-type: none"> Креирање на дигитален бизнис профил на општината на македонски и англиски јазик со презентација на сите компании на подрачјето на општината; 			
--	--	--	--	--	--

Приоритет 1.5 Јакнење и осовременување на МСП секторот	Стратегиска цел 1 - Забрзан развој на современа економија				
	Мерки	АКТИВНОСТИ	Носители на активностите	Извори на финансирање	Индикатори
	<i>6. Поддршка на МСП од странски и домашни извори на финансирање</i>	<ul style="list-style-type: none"> мапирање на иницијативи за структурни промени на МСП секторот во општината; утврдување на потребите за искористување на домашни и странски извори за финасирање на МСП; организирање на настани за зголемено користење на поддршката од проекти на МСЛ и БРР преку ЦРПР кои се насочени кон зајакнување на претприемништвото и развојот на секторот на МСП 	Општина Велес Бизнис сектор	Општина Велес, Меѓународни фондации и донатори	Реализирана поддршка на МСП - извршено мапирање - донесен регистар за потребите за финасирање на МСП - број на организирани настани

	<p>7. <i>Меѓуопштинска соработка во функција на јакнење и осовременување на МСП секторот</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • воспоставување на меѓуопштинска соработка за поддршка на претприемништвото и МСП посебно кога тоа е од взаемен интерес; • учество во организирање на меѓуопштински настани за јакнење на свеста на претприемачите за придобивките од иновациите сврзани со средства на ФИТР; • вклучување на општината во донесувањето на одлуките за насочување на инвестирањето на јавните средства во иновативните проекти на ВПР и организирање на настани и средби за препознавање на добри практики и размена на современи знаења и искуства 	<p>Општина Велес ВПР и општини за соработка</p>	<p>Општина Велес ФИТР Меѓународни фондации и донатори</p>	<p>Реализирана меѓуопштинска соработка</p> <ul style="list-style-type: none"> - број на потпишани договори за соработка - број на организирани настани и учесници - број на донесени одлуки на ВПР со учество на општината во нивното донесување
	<p>8. <i>Инклузивен развој на секторот на МСП</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • создавање на Регистар на иновативните претприемнички активности во градот и руралните средини на општината • вршење годишни анализи во секторот МСП и иновациите во поглед на инклузивноста 	<p>Општина Велес Бизнис сектор Истражувачки институции</p>	<p>Општина Велес ФИТР Меѓународни фондации и донатори</p>	<p>Зголемен број на МПС и позитивни економски резултати</p> <ul style="list-style-type: none"> - донесен Регистар - објавени резултати од анализите

		по родова, возрастна и ранлива категоризација <ul style="list-style-type: none"> • поддршка на традиционалните занаети и поддршка на развој на бизниси во рурални средини 			- издвоени средства за поддршка и зголемен број на бизниси на традиционални занаети и во рурални средини
--	--	--	--	--	--

Приоритет 2.1 Јакнење на улогата на општината во областа на претприемништвото	Стратегиска цел 2 - Развој на претприемништвото преку подобрување на човечки ресурси и пазарот на трудот				
	Мерки	АКТИВНОСТИ	Носители на активностите	Извори на финансирање	Индикатори
	1. Подигнување на капацитетите на општината за подготовка, апликација и реализација на проекти	<ul style="list-style-type: none"> • Зајакнување на капацитетите на Одделението за ЛЕР во областа на комуникација и соработка со бизнис сектор, развој на индустриски зони, развој и поддршка на претприемништвото и иновациите, организација на настани за поддршка на бизнис секторот, поддршка на специфичните бизнис целни групи (млади, жени, социјално ранливи категории граѓани), развој на локални младински бизнис центри, поддршка на ЛАГ, Поддршка на земјоделците, 	Општина Велес Обрзовни институции НВО	Општина Велес, Меѓународни фондации и донатори	Подигнати капацитетите на ЛЕР - формиран проектен тим - број на вработени стручни кадри - број на издадени сертификати - број на организирани настани за трансфер на знаења и искуства

		<p>развој и промоција на туризмот.</p> <ul style="list-style-type: none"> • подобрување на образовната структура на ЛС преку вработувања на стручни кадри; • организирање на екстерни и интерни обуки за вработените во општината и младите во младинскиот центар и бизнис и иновациските центри; • трансфер на знаења и искуства од добри практики. 			
<ul style="list-style-type: none"> • Подигнување на нивото на знаења и вештини на засегнати страни во претприемништвото 	<ul style="list-style-type: none"> • обуки и тренинзи за засегнати страни во претприемништвото; • унапредување на дигитална писменост на бизнис заедницата; • организирање на настани за поттикнување на претприемничкиот дух кај младата и особено женската популација и донесување програма за подигнување на застапеност на претприемништво во образованието • Воведување на годишна награда за жени 	<ul style="list-style-type: none"> • Општина Велес • Обрзовни институции • НВО 	<ul style="list-style-type: none"> • Општина Велес • Меѓународн и фондации и донатори 	<ul style="list-style-type: none"> • Подигнато ниво на знаења и вештини • - број на издадени сертификати за знаења и дигитална писменост • - број на организирани настани 	

		<ul style="list-style-type: none"> • претприемачи која ќе се доделува на денот на општината; • Воведување на годишна награда за млади преприемачи која ќе се доделува на денот на Општината; 			
--	--	--	--	--	--

<ul style="list-style-type: none"> • Приоритет 2.2 Унапредување на пазарот на трудот 	<ul style="list-style-type: none"> • Стратегиска цел 2 - Развој на претприемништвото преку подобрување на човечки ресурси и пазарот на трудот 				
	<ul style="list-style-type: none"> • Мерки 	<ul style="list-style-type: none"> • АКТИВНОСТИ 	<ul style="list-style-type: none"> • Носители на активностите 	<ul style="list-style-type: none"> • Извори на финансирање 	<ul style="list-style-type: none"> • Индикатори
	<ul style="list-style-type: none"> • Подобрување на движењата на пазарот на трудот 	<ul style="list-style-type: none"> • вмрежување на учесници на пазарот на трудот и создавање нивна база на податоци која ќе биде на располагање на постојните и потенцијалните претприемачи и домашни и странски инвеститори; • регистар на планирани инвестиции кои се присутни на општинско ниво достапни • на лицата кои сакаат да отпочнат бизнис и • организирање на настани за поддршка на реализација на бизнис идеи 	<ul style="list-style-type: none"> • Општина Велес • Агенција за вработување на РСМ 	<ul style="list-style-type: none"> • Општина Велес, Меѓународни фондации и донатори • ФИТР 	<ul style="list-style-type: none"> • Подобрена структура на пазарот на трудот • -воспоставена мрежа на учесниците на пазарот на трудот • - објавен Регистар • - број на организирани настани

<ul style="list-style-type: none"> • Поддршка на работната сила во општината при барање работа и користење на стимулации 	<ul style="list-style-type: none"> • донесување програми за подигнување на повисоко ниво на компетенциите на работната сила; • донесување програми кои ќе ги едуцираат невработените да бараат работа, како курсеви за пополнување на апликации, интервјуа и дигително аплицирање за работа и • организирање настани за запознавање со стимулациите при вработување и самовработување. 	<ul style="list-style-type: none"> • Општина Велес • Агенција за вработување на РСМ 	<ul style="list-style-type: none"> • Општина Велес • Меѓународни фондации и донатори • ФИТР 	<ul style="list-style-type: none"> • Обезбедени средства за поддршка и реализирана стимулација • - донесени програми • - број на организирани настани
<p>2. <i>Поддршка на вработувањето</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • утврдување стимулации при вработувањето • стимулација на вработувања во рурални средини • зголемување на можностите за самовработување и • поддршка на социјална инклузија при вработувањето • донесување Програми за директно вработување во јавниот сектор преку организирање на јавни 	<p>Општина Велес Агенција за вработување на РСМ</p>	<p>Општина Велес Меѓународни фондации и донатори ФИТР Буџет на РСМ</p>	<p>Зголемен број на вработени лица</p> <ul style="list-style-type: none"> - утврдени средства за стимулирање на вработувањето, самовработувањето и социјалната инклузија - донесени Програми - број на промотивни настани

		<p>работи, како што се чистење и одржување на паркови, улици, пошумување и</p> <ul style="list-style-type: none"> • промоција на можностите за започнување на бизнис –активност • креирање на младински бизнис центар; 			
--	--	--	--	--	--

Приоритет 3.1 Ублажување на депопулацијата	Стратегиска цел 3 - Економскиот развој во функција на подобрена демографска и социјална состојба				
	Мерки	АКТИВНОСТИ	Носители на активностите	Извори на финансирање	Индикатори
	1. Поддршка на природниот прираст на населението	<ul style="list-style-type: none"> • воведување на флексибилно работно време за мајки со повеќе деца; • награди за бремените жени; • награди за рано случени бракови; • донесување на планови за отворање амбуланти и гинеколошки ординации во руралните средини; • обезбедување на правна заштита на бремените жени; • промоција на раѓање на повеќе деца; 	<p>Општина Велес</p> <p>Агенција за вработување на РСМ</p> <p>НВО</p>	<p>Општина Велес</p> <p>Буџет на РСМ</p> <p>Меѓународни фондации и донатори</p>	<p>Зголемен природниот прираст</p> <ul style="list-style-type: none"> - воведено флексибилно работно време - издвоени средства за награди - донесени планови - формиран правен тим - број на одржани промотивни настани - површина на нови капацитети - отворен центар - обезбедена финансиска помош - број на организирани промотивни настани

		<ul style="list-style-type: none"> • проширување на капацитети на детски градинки; • отворање на центри за ран детски развој и • финансиска помош и поддршка при згрижување и образованието на децата кои потекнуваат од повеќечлени семејства и рурални средини. • популаризација на семејните вредности и промовирање на споделено родителско отсуство; 			
	2. Решавање на станбеното прашање	<ul style="list-style-type: none"> • донесување на урбанистички планови за изградба на станови за млади; • финансиска поддршка за млади при вселување; • уредување и обезбедување на инфраструктурни услови за плацеви, за градби наменети за млади со ниски комунални давачки и • субвенционирање во кредитирањето на решавање на станбеното прашање. 	Општина Велес Бизнис сектор	Општина Велес Буџет на РСМ Бизнис сектор	Зголемен број на станови - донесени урбанистички планови - издвоени финансиски средства за поддршка и субвенционирање - уредени и обезбедени инфраструктурни услови за плацеви за градби

	3. Намалување на внатрешната и надворешната емиграција	<ul style="list-style-type: none"> • донесување на урбанистички планови со цел воведување полицентричен развој на општината; • донесување урбанистички планови за рурални средини; • отворање работни места за млади, жени и ранливи категории и • обезбедување правна заштита од работен однос и вработување. 	Општина Велес Бизнис сектор	Општина Велес Меѓународни фондации и донатори	Намален број на иселени лица - донесени урбанистички планови - број на работни места - формиран правен тим
--	--	--	--------------------------------	--	---

Приоритет 3.2 Унапредување на образованието	Стратегиска цел 3 - Економскиот развој во функција на подобрена демографска и социјална состојба				
	Мерки	АКТИВНОСТИ	Носители на активностите	Извори на финансирање	Индикатори
	4. Институционална поддршка	<ul style="list-style-type: none"> • донесување план за институционална поддршка; • одржување, реновирање и изградба на образовни институции; • одржување, реновирање и изградба на објекти и поддршка за ученички и студентски стандард и • одржување и изградба на образовни институции во рурални средини. 	Општина Велес МОН	Општина Велес Буџет на РСМ Бизнис сектор	Подобрена институциската рамка - донесен план - број на институции кои се реновирани - број на изградени институции

<p>5. <i>Поддршка на образование во согласност со потребите на пазарот на трудот</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • изработка на Студија за потребен кадар за развој на општината • отворање паралелки за дефицитарни занимања; • стипендии за дефицитарни струки; • поддршка на иновативни и ИТ програми; • поддршка на неформално, перманентно и доживотно учење и • поддршка на научно – истражувачка дејност. • Развој на дуалното образование во соработка со компаниите на подрачјето на општината; 	<p>Општина Велес МОН Истражувачки институции</p>	<p>Општина Велес Буџет на РСМ Меѓународни фондации и донатори ФИТР</p>	<p>Усогласено образование</p> <ul style="list-style-type: none"> -изработена Студија - број на новоотворени паралелки - издвоени средства за иновативни и ИТ програми, неформално, перманентно и доживотно учење инаучно – истражувачка дејност
<p>6. <i>Поддршка на квалитетот на образованието</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • поддршка на образование за надарени ученици и студенти; • востановување на награда за креативност и иновации во образованието и • востановување на награди и признанија за најдобри ученици и студенти. • Годишна анализа на потребите за дуално образование во соработка со бизнис секторот; 	<p>Општина Велес МОН</p>	<p>Општина Велес Буџет на РСМ Меѓународни фондации и донатори ФИТР</p>	<p>Подобрен квалитет во образованието</p> <ul style="list-style-type: none"> - издвоени средства за образование за надарени ученици и студенти - издвоени средства за награда за креативност и иновации во образованието и за најдобри ученици и студенти.

Стратегиска цел 3 - Економскиот развој во функција на подобрена демографска и социјална состојба					
Мерки	АКТИВНОСТИ	Носители на активностите	Извори на финансирање	Индикатори	
Приоритет 3.3 Подобрена социјална заштита	7. Поддршка на социјалното домување	<ul style="list-style-type: none"> • субвенционирање, олеснување на давачки и живеење со поддршка на лица со социјален ризик; • подобрување на условите за домување на семејствата со ниски приходи, преку обезбедување на соодветни комунални приклучоци и друга инфраструктура; • субвенционирање за адаптација и реконструкција на сопствен станбен простор; • непосредни интервенции за специфични целни групи и • субвенционирање на закупнина на стан во приватна сопственост за лица со посебни потреби. 	Општина Велес МТСП НВО	Општина Велес, Буџет на РСМ Меѓународни фондации и донатори	Подобрено социјално домување - извоени средства за субвенционирање на давачки, адаптации на станбен простор и закуп на стан - донесена одлука за олеснувања за комунални приклучоци и друга инфраструктура - број на непосредни интервенции
	8. Подобрена социјална помош и заштита	<ul style="list-style-type: none"> • партиципација во социјалната помош • партиципација во детска заштита • подобрени услови во детските градинки • промоција и поддршка на згизувачки семејства 	Општина Велес МТСП НВО	Општина Велес Буџет на РСМ Меѓународни фондации и донатори	Социјалната помош и заштита подигната на повисоко ниво - издвоени средства за партиципација во социјалната помош и детска заштита - број на осовременети детски градинки

	<p>9. <i>Подобрен социјален статус на стара популација</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • донесување на плански решенија за локациски услови на домови за стари; • поддршка на развој на згрижување стари и изнемоштени лиц; • намалување на старосна зависност со ангажирање на стари лица и • организирање на средби и свечености за стари лица. • Реконструкција, уредување, опремување и ставање во функција на регионален дом за стари лица во Велес; • Развој на дигитални услуги за стари лица; • Воспоставување на локален центар за помош на стари лица; 	<p>Општина Велес МТСП НВО</p>	<p>Општина Велес Буџет на РСМ Меѓународни фондации и донатори</p>	<p>Подигнато ниво на социјалниот статус на стара популација</p> <ul style="list-style-type: none"> - донесени планови - издвоени средства за згрижување - број на ангажирани стари лица - број на организирани средби и свечености
--	--	---	---------------------------------------	---	--

<p>Приоритет 3.4 Подобро здравје на населението</p>	<p>Стратегиска цел 3 - Економскиот развој во функција на подобрена демографска и социјална состојба</p>				
	<p>Мерки</p>	<p>АКТИВНОСТИ</p>	<p>Носители на активностите</p>	<p>Извори на финансирање</p>	<p>Индикатори</p>
	<p>10. <i>Справување со од проблемите пандемијата Ковид – 19</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • давање на услуга на капацитетите со кои располага општината на здрвството за надминување на пандемијата Ковид – 19; • Ставање на располагање на севкупниот кадровски потенцијал на локалната самоуправа за потребите на здравството; 	<p>Општина Велес МЗ</p>	<p>Општина Велес Буџет на РСМ Меѓународни фондации и донатори</p>	<p>Ублажена епидемијата</p> <ul style="list-style-type: none"> - број на објекти дадени на услуга - број и структура на лица од општината ствени на располагање на здравството - број на организирани настани

	<ul style="list-style-type: none"> организирање едукативни расправи за превенција, лекување и рехабилитација од заразата предизвикана од Ковид – 19 и дуги зарази и поддршка на вакцинирањето. 			- список на средства и опрема ставени во функција на вакцинирањето
11. Донесување на просторно – плански решенија за унапредување на здравството	<ul style="list-style-type: none"> донесување урбанистички решенија за локација на специјалистички ординации од областа на лекарската и стоматолошката струка; донесување урбанистички решенија на локации за отворање центри за згрижување и помош на лицата зависници и дневни центри за ментално здравје и донесување на урбанистички решенија за развој на здравството во рурални средини. 	Општина Велес МЗ Бизнис сектор	Општина Велес Буџет на РСМ Меѓународни фондации и донатори	Подигнато ниво на просторно – плански решенија за унапредување на здравството -донесени урбанистички решенија за локација на специјалистички ординации - донесени урбанистички решенија за локации за отворање центри за згрижување и помош на лицата зависници и дневни центри за ментално здравје - донесни урбанистички решенија за развој на здравството во рурални средини.
12. Здравствена едукација и комуникација во здравството	<ul style="list-style-type: none"> промоција на еднаквоста во достапноста до здравствените услуги; организирање предавања за здравствена заштита од различна етиологија; создавање на ИТ мрежа на медицински лица во општина; 	Општина Велес МЗ Бизнис сектор Образовни институции	Општина Велес Буџет на РСМ Меѓународни фондации и донатори	Подигнато ниво на здравствена едукација и комуникација - создадена ИТ мрежа - број на промотивни собири - број на организирани предавања, консултаативни

	<ul style="list-style-type: none"> организирање консултаативни комуникации со користење на ИТ мрежа и организирање едукативни средби за намалување на малолетничката и несакана бременост. 	НВО		комуникации и едукативни средби
--	--	-----	--	---------------------------------

Приоритет 4.1 Одржливо користење на туристичките ресурси во интегрираната туристичка понуда	Стратегиска цел 4 - Создавање реномирана туристичка, културна и рекреативна дестинација				
	Мерки	АКТИВНОСТИ	Носители на активностите	Извори на финансирање	Индикатори
	1. Стратегиски приод во развојот на Општина Велес како одржлива туристичка дестинација	<ul style="list-style-type: none"> изработка на Студија за туристичка валоризација на природното и културното наследство; донесување стратегија за развој на туризмот; донесување урбанистички решенија за утврдување на локалитети и објекти во функција на туризмот; донесување план за инфо и транзитни точки и донесување план за уредување и опремување на туристички локалитети и објекти Интегрирање на регионалната програма за инклузивен туризам во годишните програми на општината; 	<p>Општина Велес</p> <p>Истражувачка институција</p> <p>Бизнис сектор</p>	<p>Општина Велес</p> <p>Буџет на РСМ</p> <p>Меѓународни фондации и донатори</p>	<p>Општина Велес е одржлива туристичката дестинација</p> <ul style="list-style-type: none"> - изработена Студија - донесена стратегија - донесени урбанистички решенија - донесен план за инфо и транзитни точки - донесен план за уредување и опремување на туристички локалитети и објекти

		<ul style="list-style-type: none">• Обезбедување на континуирана одржливост на воспоставените инфраструктурни капацитети и опрема за инклузивен туризам во соработка со граѓанските организации;• Изградба и опремување на содржини за инклузивен туризам во градот и населените места;			
--	--	--	--	--	--

Приоритет 4.2 Подобрвање на статусот на културното и природното наследство	Стратегиска цел 4 - Создавање реномирана туристичка, културна и рекреативна дестинација				
	Мерки	АКТИВНОСТИ	Носители на активностите	Извори на финансирање	Индикатори
	2. Заштита на природното и културното наследство	<ul style="list-style-type: none"> • креирање регистар на природно и културно наследство во општината • донесување Правилник за систематизација и категоризација на природното и културното наследство во функција на туризмот; • изработка на Студија за туристичка валоризација на природното и културното наследство; • донесување Стратегија за развој на туризмот; • Развој на регионален вински пат (кој започнува од езерото Младост - Велес и води до Демир Капија) ; • донесување урбанистички решенија за утврдување на локалитети за објекти во функција на туризмот; • донесување план за инфо и транзитни точки и • донесување план за уредување и опремување на туристички локалитети и објекти. • Развој и имплементација на сигналитика за промоција на туризмот на македонски, англиски 	<p>Општина Велес Истражувачка институција</p> <p>Бизнис сектор</p>	<p>Општина Велес Буџет на РСМ</p> <p>Меѓународни фондации и донатори</p>	<p>Унапредена заштита на природното и културното наследство</p> <p>- објавен Регистар</p> <p>- донесен Правилник</p>

		<p>јазик и други странски јазици на подрачјето на општината;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Обезбедување на одржливост на Регионалното туристичко биро; • Вклучување на бизнис секторот од областа на угостителство и туризам во управувањето со новите туристички капацитети на општина Велес (Екокамп, сувенирница, плажа и други креирани и планирани туристички капацитети) ; • Учество на домашни и меѓународни саеми и настани за промоција на културното наследство на Општина Велес; 			
3. <i>Уредување и опремување на локалитети и објекти со посебна природна и културна вредност</i>	<ul style="list-style-type: none"> • сигнализација, уредување и обележување локалитети и објекти за презентација на овие вредности; • Уредување и разубавување на просторот околу објектите во градот и населените места кои претставуваат културно наследство на општината; • илуминација на најзначајните објекти и споменици во општината 	Општина Велес Бизнис сектор	Општина Велес Буџет на РСМ Меѓународни фондации и донатори	Подигнато ниво на средување и опремување на локалитети и објекти за посета на природни и културни вредности - број на објекти со сигнализација, уредување и обележување - број на објекти во рурални средини	
4. <i>Подобрен културен живот</i>	<ul style="list-style-type: none"> • поддршка на традиционални манифестации; • донесување годишни програми со календар на настани и • организирање натпревари од културен и туристички карактер 	Општина Велес Бизнис сектор	Општина Велес Буџет на РСМ Меѓународни фондации и донатори	Подобрено ниво на културен живот - издвоени средства за организирање манифестации - донесени годишни календари	

				АППТ	- број на организирани натпревари
--	--	--	--	------	-----------------------------------

Приоритет 4.3 Унапредување на спортот и рекреацијата во функција на туризмот и квалитетот на животот во општината	Стратегиска цел 4 - Создавање реномирана туристичка, културна и рекреативна дестинација				
		АКТИВНОСТИ	Носители на активностите	Извори на финансирање	Индикатори
	5. <i>Инфраструктурно подобрување</i>	<ul style="list-style-type: none"> • донесување урбанистички решенија за локации на спортски и рекреативни објекти • изградба и уредување на спортски и рекреативен простор • трасирање пешачки и велосипедски патеки 	Општина Велес Агенција за млади и спорт Бизнис сектор НВО	Општина Велес Буџет на РСМ Меѓународни фондации и донатори	Подобрена инфраструктура - донесени урбанистички решенија - површина на изграден и уреден простор - должина на трасирани патеки
6. <i>Финансиска поддршка спорт рекреација</i>	<ul style="list-style-type: none"> • поддршка на спортски клубови; • поддршка на здруженија од областа на спортот и рекреацијата; • донесување програма за организирање спортски и рекреативни манифестации; • донесување план за развој на училишен спорт; • поддршка на жените и женските здруженија за влучување во спортот. • Изградба на затворен пливачки базен; 	Општина Велес Агенција за млади и спорт Бизнис сектор НВО	Општина Велес Буџет на РСМ Меѓународни фондации и донатори	Подобрен статусот на спортот и рекреацијата - издвоени средства за поддршка на спортски клубови, здруженија и жените за влучување во спортот - донесени програми за организирање спортски и рекреативни манифестации - донесен план за развој на училишен спорт	

		<ul style="list-style-type: none">• Изградба на нови пешачки и велосипедски патеки;• Реконструкција и маркација на постојни велосипедски патеки;• Маркација на постојни велосипедски патеки;• Уредување и разубавување на местата за одмор на велосипедските патеки;• Изградба на атрактивни спортски паркови и површини (Pump track, скејборд патеки, лизгалишта, адреналински паркови и сл) ;			
--	--	---	--	--	--

Стратегиска цел 4 - Создавање реномирана туристичка, културна и рекреативна дестинација					
Мерки		АКТИВНОСТИ	Носители на активностите	Извори на финансирање	Индикатори
Приоритет 4.4 Унапредување на угостителскиот бизнис	7. Проширување на постојната понуда и отворање нови капацитети	<ul style="list-style-type: none"> • донесување на урбанистички решенија за локациски услови на угостителски објекти; • поддршка на објекти со нови угостителски содржини; • организирање собири за унапредување на соработката меѓу деловните субјекти во проширувањето на угостителската дејност и • поддршка на угостителскиот сектор во услови на спречен пласман на услуги • Вклучување на угостителите во домашните и меѓународните проекти за развој на туризмот; 	Општина Велес Бизнис сектор	Општина Велес Меѓународни фондации и донатори	Подобрена структура на угостителството - донесени урбанистички решенија - број на објекти со нови содржини - број на организирани собири - издвоени средства за поддршка на угостителскиот сектор во услови на спречен пласман на услуги.
	8. Подигнување на квалитетот на угостителската понуда	<ul style="list-style-type: none"> • организирање настани за креирање на програми за анимации во угостителството; • организирање на натпревари за угостителски работници; • организирање собири за унапредување на соработката меѓу туристичките агенции и угостителскиот сектор; 	Општина Велес Бизнис сектор АППТ ФИТР	Општина Велес Бизнис сектор	Подигнато ниво на квалитетот на угостителската понуда - број на организирани настани - број на организирани натпревари - издвоени средства за иновативни програми

		<ul style="list-style-type: none"> организирање на настани за кадровско зајакнување на угостителството и поддршка за креирање на иновативни програми за поквалитетна понуда во угостителството 			
--	--	--	--	--	--

Приоритет 4.5 Креирање и пласман на туристички производи препознатливи на туристичкиот пазар	Стратегиска цел 4 - Создавање реномирана туристичка, културна и рекреативна дестинација				
	Мерки	АКТИВНОСТИ	Носители на активностите	Извори на финансирање	Индикатори
9. Примена на селективност во креирањето туристички производи	<ul style="list-style-type: none"> изработка на Студија за можностите за креирање на селективни туристички производи; донесување годишна програма за поддршка на селективни видови туристички производи; одржување на тренинг активности за креирање на селективни туристички производи и поддршка на иницијативи за формирање асоцијации за развој на селективни видови туризам Заштита, развој и промоција на грнчарството како специфична традиционална вредност на Велес ; Доизградба на кејот на Вардар и поставување на типизирани продавници за продажба на традиционални производи од Велес; 	<p>Општина Велес</p> <p>Истражувачки образовни институции</p> <p>НВО</p> <p>Бизнис сектор</p>	<p>Општина Велес</p> <p>Меѓународни фондации и донатори</p>	<p>Воспоставена селективност во креирањето туристички производи</p> <p>- објавена Студија</p> <p>- донесени годишни програми</p> <p>- број на одржани тренинг активности</p> <p>- дадена правна помош на иницијативи за формирање асоцијации за развој на селективни видови туризам</p>	

		<ul style="list-style-type: none"> • Вклучување на граѓанскиот сектор и ранливите групи граѓани во изработка на традиционални производи и сувенири; • Поддршка на креативните индустрии во областа на туризмот; 			
	<p><i>10. Промоција и пласман на туристички производи</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • анализа на состојбите за туристичкиот пазар; • создавање на мрежа на засегнати страни во промоцијата и пласманот на туристичките производи; • донесување годишни програми за промотивни активности; • изработка и пласман на промотивен материјал; • организирање посети на туроператори, новинари и научни и стручни работници на општината • настап на Секторот за ЛЕР со промотивни активности, во и надвор од државата. 	<p>Општина Велес</p> <p>Истражувачка институција</p> <p>Бизнис сектор</p> <p>АППТ</p>	<p>Општина Велес</p> <p>Бизнис сектор</p> <p>АППТ</p>	<p>Подигнато нивото на пласман на туристички производи</p> <ul style="list-style-type: none"> - извршена анализа - создадена мрежа - изработен и пласиран промотивен материјал - број на организирани посети - број на настапи

Стратегиска цел 5 - Одржливиот економски развој во функција на унапредена заштита на животната средина					
Приоритет 5.1 Одржливо управување со водните ресурси	Мерки	АКТИВНОСТИ	Носители на активностите	Извори на финансирање	Индикатори
	1. Примена на современи стандарди за користење на вода во домаќинствата и индустриските објекти	<ul style="list-style-type: none"> донесување на планска документација за проширување на водоводните системи; проширување на водоснабдителните системи во градот и руралните средини; одржување на водоводите и подобрување на квалитетот на водата 	<p>Општина Велес</p> <p>Бизнис сектор</p> <p>Инспекциски органи</p>	<p>Општина Велес</p> <p>Буџет на државата</p> <p>Меѓународни фондации и донатори</p>	<p>Воспоставени современи стандарди</p> <p>- донесена планска документација</p> <p>- број на километри на проширени водоснабдителни системи во градот и руралните средини</p> <p>- висина на потрошени средства за одржување</p> <p>- број на инспекциски надзори за квалитетот на водата</p>
	2. Унапредување на постојните и изградба на нови одводни системи	<ul style="list-style-type: none"> донесување на планска документација за проширување и изградба на канализациска мрежа во градот и руралните средини; изградба на колекторски систем за отпадните на води; обезбедување на имплементација на стандардите при испуштање на хемиски и други загадувачи во површинските и подземните води и изградба на пречистителни станици за отпадните води. 	<p>Општина Велес</p> <p>Бизнис сектор</p>	<p>Општина Велес</p> <p>Буџет на државата</p> <p>Меѓународни фондации и донатори</p>	<p>Подигнато нивото на изграденост</p> <p>- донесена планска документација</p> <p>- изграден колекторски систем</p> <p>- изградени пречистителни станици</p>

	3. Унапредување на користењето на воден потенцијал за наводнување	<ul style="list-style-type: none"> • донесување план за користење на постојниот систем за наводнување и негово проширување; • одржување и чистење на канали за наводнување и • поддршка на користење на подземните води за наводнување. 	Општина Велес МЗШВ Бизнис сектор	Општина Велес Буџет на државата Меѓународни фондации и донатори	Унапредено користењето на водниот потенцијал за наводнување - усвоен план - број на километри на прочистени канали - издвоени средства за поддршка на користење на подземните води за наводнување
--	---	--	--	---	--

Приоритет 5.2 Унапредување на заштитата на воздухот	Стратегиска цел 5 - Одржливиот економски развој во функција на унапредена заштита на животната средина				
	Мерки	АКТИВНОСТИ	Носители на активностите	Извори на финансирање	Индикатори
	4. Планирање за заштита на воздухот	<ul style="list-style-type: none"> • донесување годишни планови за заштита на воздухот; • воспоставување мониторинг на загаденоста на воздухот; • кампањи и промоција на заштита на воздухот од загадување и • организирање настани во врска со климатските промени • Спроведување на проекти и активности за имплементација на ПОУМ 2019-2030; 	Општина Велес Инспекциски органи НВО МЗЖСПП	Општина Велес Буџет на државата Меѓународни фондации и донатори	Воспоставен плански систем за заштита на воздухот - донесени годишни планови - воспоставен мониторинг на загаденоста на воздухот - број на организирани настани

	5. <i>Поддршка на заштитата на воздухот од загадување</i>	<ul style="list-style-type: none"> • јакнење на противпожарна служба за заштита на воздухот од пожари и горење стрништа; • субвенционирање на домаќинства за користење енергенси со помала загадливост; • субвенционирање на автомобили и возила на електричен и хибриден погон и плински уреди; • субвенционирање на автомобили на хибриден погон и плински уреди; • донесување на урбанистички решенија за градба на електрични централи со обновливи извори на енергија 	Општина Велес МЗЖСПП	Општина Велес Буџет на државата Меѓународни фондации и донатори	Унапредена поддршка за заштита на воздухот од загадување - број на нововработени пожарникари - број на нови средства за противпожарна заштита - издвоени средства за субвенционирање на автомобили на хибриден погон и плински уреди и домаќинства за користење енергенси со помала загадливост - донесени урбанистички решенија
--	---	---	-------------------------	---	--

Приоритет 5.3 Интегрирано управување со цврстиот отпад	Стратегиска цел 5 - Одржливиот економски развој во функција на унапредена заштита на животната средина				
	Мерки	АКТИВНОСТИ	Носители на активностите	Извори на финансирање	Индикатори
	6. <i>Подобрување на санацијата на цврст отпад</i>	<ul style="list-style-type: none"> • санација на жешката точка МХК; • подобрена опременост со механизација и соодветна опрема за собирање на сметот; • отстранување на диви депонии и 	Општина Велес Инспекциски органи НВО МЗЖСПП	Општина Велес Буџет на државата Меѓународни фондации и донатори	Подобрена санација на цврст отпад - санирана жешката точка МХК - број на механизација и опрема - отстранети диви депонии - уредена регионална депонија

		<ul style="list-style-type: none"> • уредување на регионална депонија 			
	7. Рециклирање на сметот	<ul style="list-style-type: none"> • промоција и кампања за рециклирање на сметот; • донесување на план за рециклирање на сметот; • опремување на комуналната служба за воведување на рециклирање на сметот; • донесување урбанистички решенија за изградба на објекти за преработка и користење на смет и • финансиска поддршка за организиран приод во процесот на рециклажа на сметот. 	Општина Велес Инспекциски органи НВО МЗЖСПП Бизнис - сектор	Општина Велес Буџет на државата Меѓународни фондации и донатори	Воспоставен систем за рециклажа - број на промотивни настани и кампањи - донесени урбанистички решенија за изградба на објекти за преработка и користење на смет - издвоени средства за поддршка на организиран приод во процесот на рециклажа на сметот

Приоритет 5.4 Заштита и унапредување на шуми и биодиверзитет	Стратегиска цел 5 - Одржливиот економски развој во функција на унапредена заштита на животната средина				
	Мерки	АКТИВНОСТИ	Носители на активностите	Извори на финансирање	Индикатори
	8. Подобрена вегетативност	<ul style="list-style-type: none"> • организирање настани поврзани со промоција на значењето на вегетацијата; • организирање на акции за шумување; • донесување на план за хортикултурно уредување и • уредување на паркови, шеталишта и дрвореди 	Општина Велес МЗШВ Бизнис - сектор	Општина Велес Буџет на државата Меѓународни фондации и донатори	Подигнато нивото на вегетативност - број на организирани промотивни настани - број на засадени дрвја - усвоен план за хортикултурно уредување

					- површина на уредени паркови и шеталишта и број на нови насади на дрвореди
	9. <i>Заштита на биодиверзитетот</i>	<ul style="list-style-type: none"> • донесување Регистар на локалитети и ретки примероци; • заштита од загадување и загрозување; • проширување на заштитени локалитети биодиверзитетски примероци • сигнализација и обележување на заштитените вредности и • изработка на каталог за заштитени вредности 	Општина Велес Општина Велес МЗШВ Истражувачка институција	Општина Велес	Унапреден биодиверзитет - Објавен Регистар - површина на проширување на заштитени локалитети - број на табли за сигнализација и обележување на заштитените вредности - објавен каталог

17. МОНИТОРИНГ, ЕВАЛУАЦИЈА И АЖУРИРАЊЕ НА СТРАТЕГИЈАТА

Советот и Градоначалникот на Општина Велес ја следи реализацијата на Стратегијата преку годишен извештај за спроведување на акциониот план. Непосредно следење на реализацијата на целите, мерките и активностите за кои се доделени финансиски средства го врши Секторот за ЛЕР согласно временската динамика утврдена во договорот за реализација на проектот. Општината треба да достави извештаи за реализирани проекти до МЛС, кои ќе се користат за потребите на планирањето на регионалниот развој и реализација на мерките и инструментите за поттикнување на рамномерен регионален развој. Податоците треба да се достават на пропишан образец до крајот на првото тромесечје во тековната година за програми и проекти реализирани до крајот на претходната година и за реализирани активности од повеќегодишни програми. Податоците треба да се достават на пропишан образец до крајот на првото тромесечје во тековната година за програми и проекти реализирани до крајот на претходната година и за реализирани активности од повеќегодишни програми и проекти. Според Стратегијата за регионален развој и Програмите за развој на планските региони со кои е усогласен овој документ се оценува спроведувањето на Стратегијата и се оценува во следниве временски рамки:

- прелиминарно, пред почетокот на спроведување на планските документи;
- тековно, на средина од периодот на спроведување на планските документи и
- завршно, по завршувањето на периодот на спроведување на планските документи.

Со тековното оценување се прави оцена на реализацијата и ефектите од спроведените мерки за поттикнување на регионален развој, идентификувани во Стратегијата; додека со завршното оценување се прави оцена на степенот на реализација на планскиот документ, исполнувањето на приоритетите и целите од планските документи и за постигнатите ефекти за поттикнување рамномерен регионален развој. Од спроведеното прелиминарно, тековно и завршно оценување се подготвуваат извештаи кои се основа за измена и дополнување на планските документи.

Оценувањето на реализацијата на акцискиот план се врши преку прелиминарно, тековно и завршно оценување и се подготвуваат соодветни извештаи.

Прво ажурирање на Стратегијата за регионален развој 2021-2025 е предвидено во периодот непосредно по објавувањето на конечните резултати и податоци од Пописот на населението, домаќинствата и становите во Република Северна Македонија, во делот кој се однесува на овие параметри. Кон промена на активностите се пристапува ако тоа има влијание врз спроведувањето на Стратегијата за развој на Општина Велес.